

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

RASA GRĖBLIŪNAITĖ
(TEISĖS STUDIJŲ PROGRAMA, CIVILINĖS TEISĖS SPECIALIZACIJA)

VIEŠOJO INTERESO GYNIMAS SANDORIŲ NEGALIOJIMO BYLOSE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Asta Dambrauskaitė

Vilnius, 2016

TURINYS

IVADAS	3
1. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATA	9
1.1. Interesas	9
1.2. Viešasis interesas	13
1.3. Viešojo intereso gynimas civilinėse bylose.....	17
2. VIEŠOJO INTERESO GYNIMĄ ĮGYVENDINANTYS SUBJEKTAI PRIPAŽIŠTANT SANDORIUS NEGALIOJANČIAIS	25
2.1. Prokuroras.....	25
2.1.1. Prokuroro dalyvavimas civiliniame procese	25
2.1.2. Viešojo intereso ir jo pažeidimo vertinimas	30
2.1.3. Prokuroras ir kitos valstybės institucijos	33
2.1.4. Prokuroro funkcijos ginčijant sandorius	34
2.1.5. Ieškinio senatis, kai sandorį ginčija prokuroras	39
2.1.6. Viešojo intereso gynimas pagal asmenų prašymus prokurorui.....	42
2.1.7. Prokuroro ieškinio patenkinimo pasekmės	45
2.2. Valstybės ir savivaldybių institucijos	46
2.2.1. Viešojo intereso gynimas pagal asmenų prašymus valstybės institucijoms	52
2.2.2. Viešojo intereso pažeidimo pašalinimo įgyvendinimas.....	54
2.3. Kiti subjektai.....	55
3. VIEŠOJO INTERESO GYNIMO YPATUMAI SKIRTINGŲ KATEGORIJŲ NEGALIOJANČIŲ SANDORIŲ ATVEJU	58
3.1. Niekiniai sandoriai.....	58
3.1.1. Imperatyvias teisės normas pažeidžiantys sandoriai.....	60
3.1.2. Viešąją tvarką pažeidžiantys sandoriai	63
3.2. Nuginčijami sandoriai.....	70
3.2.1. Negaliojimas dėl veiksnio trūkumo	71
3.2.2. Negaliojimas dėl ekonominio spaudimo	73
3.2.3. Negaliojimas dėl juridinio asmens veiklos tikslų pažeidimo.....	76
IŠVADOS	78
LITERATŪRA	80
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	90
SANTRAUKA	91
SUMMARY	92
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	93

ĮVADAS

Temos aktualumas. Sandorio pripažinimas negaliojančiu yra vieno iš esminių civilinės teisės principų – sutarties laisvės principo – ribojimas, todėl tai laikoma paskutine priemone ginant pažeistas subjektų civilines teises. Toks pažeistų teisių gynimo būdas naudojamas tik esant pakankamam pagrindui ir įrodžius negaliojimo sąlygas, nustatytas Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse (toliau – CK) bei teismų praktikoje. Be to, teismas turi pareigą pripažinti sandorį negaliojančiu *ex officio* tuomet, kai šis pažeidžia ne tik vienos iš sandorio šalių (ar su juo susijusių suinteresuotų asmenų) teises, bet ir viešuosius, visuomenės interesus. Tačiau baigtinis sąrašas vertybių, kurios laikytinos viešuoju interesu, nei įstatymuose, nei teismų praktikoje nepateikiamas.

Pažymėtina, kad 2007-2008 m. Lietuvos Respublikos Seimui (toliau – Seimas) buvo pateiktas Viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projektas. Tačiau šis įstatymo projektas susilaukė nemažai kritikos, o Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu jis buvo atmestas dėl keleto priežasčių, tarp jų ir viešojo intereso sąvokos apibrėžimo bei jo požymių įstatymo tekste nepateikimo¹. Vėliau, teikiant šio įstatymo papildytą projektą, buvo pateikti patikslinimai į tekstą įtraukiant tiek viešojo intereso sąvoką, tiek jo požymius². Mokslininkai tokias pastangas apibrėžti viešojo intereso sąvoką vertino nevienareikšmiškai, pažymėdami, jog bet kuriuo atveju šios teisinės kategorijos turinio aiškinimas priklausys nuo teismų praktikos³. Vis dėlto iki šiol bendrasis įstatymas, reguliuojantis visų institucijų teises ir pareigas ginant viešąjį interesą, nėra priimtas.

Viešąjį interesą, remdamosi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso bei savo veiklą reguliuojančių įstatymų ir kitų teisės aktų normomis, pirmiausia turėtų ginti kompetentingos viešojo administravimo institucijos. Tuo tarpu, kaip nurodoma Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos ataskaitoje, prokuroras viešojo intereso gynimo priemones taiko, jei nėra tokios institucijos arba ji neatlieka savo kompetencijai priskirtų funkcijų⁴. 2015 m. prokurorai, gindami viešąjį interesą, teismui pareiškė 330 ieškinių (2013 m. 316 ieškinių, 2014

¹ „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. lapkričio 21 d. nutarimas Nr. 1243“. Žiūrėta 2016 lapkričio 15 d. <https://www.e-tar.lt/acc/legalAct.html?documentId=TAR.BE660DF70132&lang=lt>

Svarstant šį projektą, Seimo Audito komitetas siūlė viešojo intereso sąvoką įtvirtinti šiame įstatyme ir apibūdinti kaip egzistuojančias ar sukurtas vertybes, gerybes ar paslaugas, kurioms reikia viešosios valdžios ar visuomenės reguliavimo, įsikišimo ar tam tikrų jungtinių pastangų.

² „Pasiūlymas dėl Viešojo intereso gynimo civiliniame ir administraciniame procese įstatymo projekto Nr. XP-1963.“ E-Seimas (2012). Žiūrėta 2016 lapkričio 15 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.421616?jfwid=-wd7z8fiqt>

³ Evaldas Klimas. „Ar viešojo intereso gynimas ir nuosavybės teisių apsauga gali harmoningai derėti?“ Iš *Viešojo intereso veidai: socialinė, teisinė ir ekonominė problematika*. Rinktinė, 5-29. (Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2012).

⁴ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2015 metais ataskaita.“ Lietuvos Respublikos prokuratūra. 2016 kovo 3 d. <http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/03/prokuraturos-veiklos-2015-m-ataskaita-2016-03-30.pdf> p. 30.

m. – 305)⁵. Kuri dalis šių ieškinių yra susijusi su reikalavimu sandorius pripažinti negaliojančiais, duomenų nėra pateikiama. Tačiau prokuratūra nurodo, kad, pvz., 2015 m. vienoje iš civilinių bylų, patenkinus prokuroro reikalavimus, teismas panaikino valstybinių žemės sklypų (daugiau kaip 24 ha) Vilniaus mieste nuomos sutartis⁶.

Be to, atkreiptinas dėmesys, kad Valstybės kontrolė 2010-2013 m. atliko viešojo intereso gynbos organizavimo auditą, kurio metu vertino, ar prokurorai ir kitos valstybės institucijos tinkamai organizuoja viešojo intereso gynimą. Valstybės kontrolė savo ataskaitoje pateikė išvadas ir rekomendacijas, kurios taip pat yra aktualios ir nagrinėjant viešojo intereso gynimą sandorių negaliojimo bylose (pvz., kad prokurorai ir valstybės institucijos neretai skirtingai vertina tą pačią situaciją dėl viešojo intereso pažeidimo)⁷. Tai taip pat parodo magistro baigiamojo darbo temos aktualumą.

Teismų praktika ir doktrina nurodo, kad negaliojančių sandorių skirstymas į rūšis – niekiniai ir nuginčijami – pagrįstas ginamo intereso pobūdžiu, t. y. atsižvelgiant į tai, ar tokiu sandoriu buvo pažeistas viešasis ar privatus interesas⁸. Kadangi, kaip minėta, sandorio pripažinimas negaliojančiu yra sutarties laisvės principo, šalių autonomijos civiliniuose teisiniuose santykiuose išimtis, todėl pripažįstant sandorį niekiniu, turi būti įrodytas, pvz., akivaizdus imperatyvių įstatymų normų ar viešosios tvarkos ar geros moralės pažeidimas, ar kitos aplinkybės, atsižvelgiant į negaliojančio sandorio rūšį. Tai, kas pripažintina viešuoju interesu, taip pat, ar konkretus sandoris prieštarauja Lietuvos Respublikoje galiojančiai viešajai tvarkai ar gerai moralei, konkrečios bylos atveju sprendžia bylą nagrinėjantis teismas. Įprastai nustatyti, kada sandoris galimai (kadangi, galutinį sprendimą dėl sandorio galiojimo ar negaliojimo priima tik teismas) pažeidžia konkrečias įstatymo nuostatas, prokurorui ar kitai valstybės institucijai, įpareigotai ginti viešąjį interesą, neturėtų kilti sunkumų. Sudėtingiau, kai susiduriama su galimu viešosios tvarkos ar geros moralės pažeidimu. Viešoji tvarka, kaip ir viešasis interesas, dar viena teisinė kategorija, dėl kurios apibrėžimo nėra vienos visuotinai pripažintos nuomonės.

Be niekinių sandorių, kuriais, visų pirma, pažeidžiami viešieji interesai, Lietuvos CK skiria ir nemažai nuginčijamų sandorių rūšių. Svarbu tai, kad nuginčijamų sandorių kategorijai

⁵ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2015 metais ataskaita.“ Lietuvos Respublikos prokuratūra. 2016 kovo 3 d. <http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/03/prokuraturos-veiklos-2015-m-ataskaita-2016-03-30.pdf> p. 31.

⁶ Be to, šio darbo rašymo metu Klaipėdos apygardos teismas tenkino prokuroro ieškinį, pareikštą ginant viešąjį interesą, ir patenkinus ieškinio reikalavimus, panaikinus neteisėtus administracinius aktus bei žemės sklypų pirkimo pardavimo sutartis. Dėl to valstybei turėtų būti gražinami 186 ha žemės. „Ginant viešąjį interesą prokurorų pergalė teisme – valstybei bus gražinta 186 ha žemės.“ Lietuvos Respublikos prokuratūra. 2016 spalio 14 d. <http://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/ikiteisminiai-tyrimai-ir-viesojo-intereso-gynimas/ginant-viesaji-interesa-prokuroru-pergale-teisme-valstybei-bus-grazinti-186-ha-zemes/4949>

⁷ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.

⁸ Asta Dambrauskaitė, *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės* (Vilnius: Justitia, 2009), 44.

priskiriamas sandoris gali būti pripažįstamas negaliojančiu tik esant suinteresuoto asmens reikalavimui teisme. Įprastai tai – sandorio šalys arba sandorį sudariusio asmens tėvai, globėjai ir pan. Tačiau pažymėtina ir tai, jog CK 1.84 straipsnis (neveiksnaus fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu) ir 1.85 straipsnis (alkoholiniais gėrimais arba narkotinėmis medžiagomis piktnaudžiaujančio fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu) tiesiogiai nurodo, jog ieškinį dėl tokių sandorių pripažinimo negaliojančiais turi teisę (ir pareigą) pareikšti prokuroras. Kyla klausimas, ar likusioms nuginčijamų sandorių rūšims priskirtinas sandoris tam tikrais atvejais taip pat galėtų pažeisti ne tik privačius, bet ir viešuosius interesus? Jei taip, ar tokiu atveju prokurorui, ar kitai valstybės institucijai turėtų kilti pareiga reikšti ieškinį teismui dėl šio sandorio nuginčijimo? Į kokias aplinkybes, susijusias su sandorio sudarymu bei jame nustatymomis sąlygomis, turėtų atsižvelgti valstybės institucijos, sprendamos, ar konkretus sandoris pažeidžia viešuosius interesus, susijusius su jų administruojama sritimi?

Darbo tikslas. Šio magistro baigiamojo darbo tikslas – išanalizuoti viešojo intereso gynimo sandorių negaliojimo bylose sąlygas bei subjektus, galinčius ginti viešąjį interesą šiose bylose.

Darbo tikslui pasiekti buvo išskirti šie **tyrimo uždaviniai**:

1. išanalizuoti viešojo intereso sampratą ir jo gynimo civiliniame procese ypatumus;
2. išskirti viešojo intereso gynimo sandorių negaliojimo bylose subjektus ir išanalizuoti priemones, kurias jie gali naudoti viešajam interesui ginti;
3. nustatyti viešojo intereso gynimo sąlygas ir teismų praktikos problemas niekinių sandorių atveju;
4. išnagrinėti viešojo intereso gynimo nuginčijamų sandorių atveju galimybes Lietuvos Respublikos civiliniame procese.

Problema. Kaip prokurorui ar kitai valstybės institucijai nustatyti, kad privačių asmenų sudarytas sandoris galimai pažeidžia viešąsias vertybes taip, kad reikalinga reikšti ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu teisme? Kokias sąlygas toks kreipimasis į teismą turi atitikti? Ar visais atvejais vien teismo sprendimas, kuriuo patenkinamas suinteresuoto asmens reikalavimas šios kategorijos bylose, pakankamas tam, jog viešasis interesas būtų praktiškai apgintas?

Ginamieji teiginiai :

1. Viešojo intereso gynimas Lietuvoje vykdomas laikantis operatyvumo ir ekonomiškumo principų, atsižvelgiant į teisės aktuose nustatytą ir praktikoje įgyvendinamą galių pasidalijimą tarp pagrindinių viešojo intereso gynimo subjektų.
2. Viešasis interesas gali būti ginamas net ir nuginčijamų sandorių atveju, atsižvelgus į konkrečios bylos aplinkybes.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Mokslinių darbų, kuriuose būtų analizuojamas viešojo intereso gynimas sandorių negaliojimo bylose Lietuvoje iki šiol nėra. Apie viešąjį interesą, jo apsaugą ir gynimą civiliniame procese rašė A. Driukas, V. Valančius⁹, V. Nekrošius¹⁰, E. Krivka¹¹, J. Fowkes¹², A. Tomilov¹³. Prokuroro vaidmenį civiliniame procese ginant viešąjį interesą nagrinėjo rusų autoriai E. Tokareva¹⁴, A. Tomilov¹⁵. Viešasis interesas minimas teisės tyrimuose, kuriuose analizuojami kai kurie iš sandorių negaliojimo pagrindų, pvz., negaliojimas prieštaraujant imperatyvioms normoms ar viešajai tvarkai ir moralei, t. y. D. Friedman¹⁶, M. Lawrence¹⁷, G. Černyšov¹⁸ straipsniuose.

Šiame darbe taip pat remiamasi F. Ghodosi, kuris analizavo viešosios tvarkos doktrinos vystymąsi bendrosios teisės tradicijos šalyse bei viešojo intereso gynimą pripažįstant sutartis negaliojančiomis Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) teismuose¹⁹; M. Storme, kuris nagrinėjo sutarčių negaliojimo sąlygas Europos Sąjungos *soft law* bei valstybių narių nacionalinių teisės aktų nuostatose dėl sandorių negaliojimo²⁰; Ch. Mak, kuri tyrė fundamentalių teisių įtaką nuginčijant sandorius įvairių Europos šalių teismų praktikoje, remiantis viešosios tvarkos pažeidimu²¹. P. Tapper savo knygoje nagrinėjo įvairius sutarčių teisės aspektus, taip pat

⁹ Artūras Driukas ir Virgilijus, Valančius. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas* (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 663-736.

¹⁰ Vytautas Nekrošius. „Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina,“ *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1101–1110.

¹¹ Egidijus Krivka, *Viešojo intereso gynimas civiliniame procese: monografija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009).

¹² James Fowkes, “Civil Procedure in Public Interest Litigation: Tradition, Collaboration and the Managerial Judge,“ *Cambridge Journal of International and Comparative Law* 1, 3 (2012): 235–253.

¹³ Aleksandr J. Tomilov, “Publichnyj interes v grazhdanskih delah,“ [The Public Interest in Civil Cases]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 36 (2009): 57-60.

¹⁴ Elena V. Tokareva, “Zashhita Prokurorom Publichnojo Interesa V Grazhdanskom Processe” [The Protection of the Public Interest in Civil Procedure by the Prosecutor]. (Teisės mokslų kandidato disertacija, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, 2015). <http://www.igpran.ru/prepare/a.persons/TokarevaEV.2/TokarevaEV.2-diss.pdf>

¹⁵ Aleksandr J. Tomilov, “Prokuror v grazhdanskom sudoproizvodstve: problemy opredelenija granic uchastija,“ [The Prosecutor in Civil Proceedings: Problems of Participation Delimitation] *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 31 (2008): 67-74; Aleksandr J. Tomilov, “Uchastie prokurora v arbitrazhnom processe po delam o priznanii sdelki nedejstvitel'noj.” [Participation of the Prosecutor in the Proceedings of Cases of Recognition of the Transaction Invalid]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 1, 9 (2005): 103-106.

¹⁶ David A. Friedman, “Bringing Order to Contracts Against Public Policy,“ *Florida State University Law Review* 39, (2012): 563-622.

¹⁷ Matthew J. B. Lawrence, “In Search of an Enforceable Medical Malpractice Exculpatory Agreement: Introducing Confidential Contracts as a Solution to the Doctor-Patient Relationship Problem,“ *New York University Law Review* 84, 3 (2009): 850-879.

¹⁸ Grigorij Chernyshov, “Amoral'nye sdelki v rossijskom prave,“ [Immoral Transactions In Russian Law] *Zakon* 7 (2013): 21-34.

¹⁹ Farshad Ghodoosi, “The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements,“ *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 685-736.

²⁰ Matthias E. Storme, “Freedom of Contract: Mandatory and Non-mandatory Rules in European Contract Law.” Iš konferencijos *European Legal Harmony: Goals and Milestones. 10th Anniversary Juridica International* (Tartu, 2005 gruodžio 6 d.).

²¹ Chantal Mak, “Harmonising Effects of Fundamental Rights in European Contract Law,“ *Erasmus Law Review* 1, 1 (2007): 59-79.

JAV teismų praktikos pavyzdžius sprendžiant bylas dėl sandorių negaliojimo²². Šio darbo kontekste reikšmingos minėtos autorės išvalgos dėl sandorių, pažeidžiančių viešąją tvarką, negaliojimo pasekmių. Kalbant apie nugincijamus sandorius ir jais pažeidžiamas svarbiausias vertybes, remiamasi G. Smith ir T. Hall straipsniu, kuriame atskleidžiama ekonominio spaudimo doktrinos esmė JAV Niujorko valstijos teisėje²³. Be to, darbe taip pat remiamasi gausia Lietuvos teismų praktika, kai sandorius siekiama pripažinti negaliojančiais ginant viešąjį interesą.

Kaip minėta, Lietuvos teisės doktrinoje nėra mokslinių darbų, kurie būtų skirti viešojo intereso gynimo analizei būtent sandorių pripažinimo negaliojančiais kontekste. Nagrinėjant sandorių negaliojimo problemas, užsimenama apie viešojo intereso reikšmę niekinių sandorių atveju. Tuo tarpu teisės mokslininkų darbuose, skirtuose viešojo intereso gynimui civilinėse bylose, taip pat nėra skiriamas dėmesys konkrečiai byloms dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais, o kalbama apie visas civilines bylas apibendrintai. Tačiau kai kuriuose iš minėtų darbų teismų praktikos pavyzdžiai pateikiami iš sandorių negaliojimo bylų kategorijos, pvz., kai prokuroras, gindamas viešąjį interesą, pareiškia ieškinį sandorį pripažinti negaliojančiu. Todėl šiame magistro baigiamajame darbe siekiama analizuoti viešojo intereso gynimo ypatumus skiriant dėmesį būtent Lietuvos bei užsienio teismų praktikai dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. Moksliniuose darbuose, kuriuose analizuojami įvairūs sandorių pripažinimo negaliojančiais pagrindai, esminis dėmesys įprastai skiriamas sandorių pripažinimo negaliojančiais pasekmėms sandorio šalims²⁴ ar kitiems tretiesiems asmenims, susijusiems su sandoriu (kurių teises ir interesus šis sandoris paveikia tiesiogiai ar netiesiogiai), tačiau išsamiau nėra nagrinėjamas ydingų sandorių poveikis viešiesiems interesams bei galimas jų gynimas sandorių negaliojimo bylose.

Darbo reikšmė. Šis magistro baigiamasis darbas galėtų būti naudingas prokurorams bei kitoms valstybės ir savivaldybių institucijoms, kurios įstatymų yra įpareigosos ginti viešąjį interesą konkrečioje srityje, nustatinėjant, ar privačių subjektų sudaryti sandoriai pažeidžia viešąjį interesą ir dėl tokio pažeidimo reikalinga reikšti ieškinį teisme dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu.

Darbo metodai. Baigiamajame darbe naudojami aprašomasis, dokumentų analizės, lyginimo, loginis ir lingvistinis metodai. Lingvistinis metodas naudojamas pateikiant intereso bei viešojo intereso sąvokų aiškinimą. Aprašomasis metodas taikomas pateikiant Lietuvos ir užsienio autorių nuomones ir išvadas nagrinėjant viešojo intereso gynimo civiliniame procese problematiką. Dokumentų analizės metodas naudojamas nagrinėjant Lietuvos ir užsienio

²² Pamela R. Tapper, *The Law of Contracts and the Uniform Commercial Code. Third Edition* (Boston: Cengage Learning, 2015).

²³ George B. Smith and Thomas J. Hall, "The Heavy Burden Of Proving Economic Duress," *New York Law Journal* 247, 76 (2012): 1-3.

²⁴ Asta Dambrauskaitė, *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės* (Vilnius: Justitia, 2009), 121-226.

įstatymų nuostatas bei teismų praktikos pavyzdžius. Lyginimo metodas – analizuojant viešojo intereso sampratą, viešojo intereso gynimo civiliniame procese ypatumus, viešosios tvarkos sampratą Lietuvos ir kitų valstybių teisės aktuose bei teisės doktrinoje. Loginis metodas naudojamas iškeliant darbo tikslą, analizuojant teismų praktiką bei pateikiant apibendrinimus ir išvadas.

Darbo struktūra. Magistro darbas sudarytas iš įvado, trijų dėstymo dalių ir išvadų. Pirmojoje darbo dalyje analizuojama viešojo intereso samprata bei jo gynimo civilinėse bylose ypatumai. Antrojoje dalyje išskiriami ir nagrinėjami subjektai, turintys teisę ir pareigą ginti viešąjį interesą teisme pareiškiant ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. Trečioji baigiamoji darbo dalis skirta atskleisti bylų dėl niekinių sandorių pripažinimo negaliojančiais nagrinėjimo teisme ypatumus, kai prokurorui ar kitoms valstybėms institucijoms kyla pareiga ginti viešąjį interesą, taip pat siekiama nustatyti, ar viešasis interesas gali būti ginamas net ir tose bylose, kuriose nagrinėjamas klausimas dėl nuginkijamų sandorių kategorijai priskirtino sandorio. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, anotacija lietuvių ir anglų kalbomis, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

1. VIEŠOJO INTERESO SAMPRATA IR GYNIMAS CIVILINĖSE BYLOSE

1.1. Interesas

Prieš kalbėdami apie viešojo intereso gynimą, išnagrinėsime sąvokų „interesas“ bei „viešasis interesas“ sampratą bei reikšmę teisės doktrinoje. Analizuodami minėtas sąvokas pirmiausia vien tik lingvistine prasme, galime teigti, kad dėl būdvardžio „viešas“ aiškinimo problemų nekyla. Žodis „viešas“ įprastai suvokiamas kaip visiems skirtas, visuomenės naudojamas, atviras, neslaptas²⁵.

Kita vertus, lietuvių ir užsienio kalbų žodynuose „interesas“ aiškinamas gana įvairiai. Lietuvių kalbos žodyne sąvoka „interesas“ apibūdinamas kaip svarbus, rūpimas dalykas, reikalas, nauda (pvz., asmens, visuomenės, valstybės interesas) arba susidomėjimas²⁶. Tuo tarpu anglų kalbos žodyne „*Cambridge Dictionary*“ interesas (angl. *interest*) aiškinamas kaip 1) jausmas, kai norima kažkam skirti savo dėmesį, arba noras įsitraukti į kažką ir sužinoti apie šį dalyką (reiškinį) daugiau; 2) veikla, kurią mėgsti veikti, arba sritis, apie kurią nori sužinoti, išmokti daugiau; 3) tam tikro dalyko savybė, kuri nulemia, jog jis laikomas įdomiu²⁷. Rusų kalbos žodynuose taip pat pateikiama daugybė buitinių sąvokos „interesas“ (rus. *интерес*) apibrėžimų, jis apibūdinamas kaip: 1) dėmesys, skiriamas kam nors; minčių koncentravimas į kokį nors objektą; 2) tai, kas yra nauda kam nors; poreikiai; 3) pelnas; pajamos; 4) tai, kam teikiama pirmenybė mąstant, kalbant; rūpestis dėl kažko²⁸. Pažymėtina, jog intereso kategorija – viena iš pagrindinių sociologijos ir teisės mokslo kategorijų, kurių dėka atskleidžiamas ryšys tarp įstatymų ir asmenų veiksmų. Būtent interesai nulemia subjekto veikimo kryptį, formuoja jo veiksmų motyvus ir socialinį elgesį²⁹.

Atkreiptinas dėmesys, kad teisės moksle iki šiol nėra pateikta visuotinai priimtino intereso sąvokos apibrėžimo, tebevyksta mokslinės diskusijos dėl intereso prigimties ir esmės. Todėl galima pritarti E. Krivkai, savo darbuose teigiančiam, jog ši sąvoka dar nėra praradusi savo pažintinio potencialo ir praktinės reikšmės³⁰. Dauguma autorių, nagrinėjančių intereso kategoriją ir jos išraišką civiliniuose procesiniuose santykiuose, kalba apie privačių teisinio

²⁵ „Kas yra viešas? Terminų žodynas.“ Žodynas.lt. Žiūrėta 2016 spalio 17 d. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/v/viesas>

²⁶ „Kas yra interesas? Terminų žodynas.“ Žodynas.lt. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/I/interesas>

²⁷ „Meaning of “interest” in the English Dictionary.“ Cambridge Dictionary. Žiūrėta 2016 spalio 17 d. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/interest>

²⁸ „Malyj akademicheskij slovar' russkogo jazyka. Interes.“ [The Small Academic Dictionary of Russian Language. Interest]. Classes. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-synonyms-term-26649.htm>

²⁹ N. M. Musaeu, „Ponjatje interesa, ego vidy i sootnoshenie publicnogo i chastnogo interesa,” [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 137.

³⁰ Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje“, *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 25.

ginčo šalių interesų apsaugą³¹. Tokia minėtos kategorijos reikšmė civilinio proceso teisėje aiškinama tuo, kad šios teisės šakos tikslas – specifinėmis teisinėmis reguliavimo priemonėmis patenkinti visuomenės vystymosi objektyvius poreikius, ginti ne tik subjektines teises, bet ir individualius, grupių bei viešuosius interesus³². A. Zdravomyslov pažymėjo, kad intereso kategorija, sukurta socialinės minties raidoje, atkreipė dėmesį į visuomenės ir individų veiksmų priežastis³³, nes visose visuomeninio gyvenimo srityse žmonių veiklos varomosios jėgos yra interesai³⁴. Be intereso kategorijos analizės negalima sėkmingai pereiti prie teisės formavimosi mechanizmo, jos poveikio visuomeniniams santykiams ir konkretaus asmens elgesiui analizės³⁵. Rusų mokslinėje literatūroje yra publikuota daugybė darbų, kuriuose nagrinėjamas interesas. Kaip nurodo N. Musaev, šiai sąvokai dėmesys ypač skiriamas 20 a. 7 dešimtmečio publikacijose, kadangi būtent tuo laikotarpiu buvo pradėtos diskusijos dėl intereso sampratos ir šios kategorijos interpretavimo³⁶.

Be to, N. Musaev išskiria tris požiūrius į interesą, t. y. kaip 1) subjektyvų; 2) objektyvų; 3) subjektyvų ir kartu objektyvų reiškinių. Interesą, kaip subjektyvų reiškinių, įprastai nagrinėja psichologai. Psichologai interese išvelgia konkrečios sąmonės orientaciją, turinčią objektyvią apibrėžtį³⁷. Tuo tarpu remiantis antruoju iš aukščiau minėtų požiūrių, interesas suvokiamas kaip objektyvus reiškiny. Pavyzdžiui, G. Glezerman savo darbe nurodė, jog interesas – tai išskirtinai su būtimi susijęs dalykas, kurio negalima susiaurinti tik iki sąmonės ir valios. Jis pabrėžė, kad norint suprasti interesą, reikia išskirti tris pagrindinius momentus: a) intereso, kaip objektyvaus reiškinių, susiformavimą; b) interesų atspindį žmonių sąmonėje; c) interesų realizavimą žmonių praktinėje veikloje. Nesunku pastebėti, kad šio požiūrio šalininkai nagrinėja materialiuosius interesus ir įrodo, kad jie yra ne kas kita kaip socialinių ir ekonominių fizinių asmenų santykių apraiška. Tokiu atveju darytina išvada, kad interesų turinys objektyviai egzistuoja priklausomai nuo subjekto (santykių) egzistavimo laiko.³⁸ Trečiasis požiūris: interesas savyje

³¹ Aleksandr J. Tomilov, "Publichnyj interes v grazhdanskih delah," [The Public Interest in Civil Cases]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 36 (2009): 59-60.

³² Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje“, *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 26.

³³ Andrej G. Zdravomyslov, *Problema interesa v sociologicheskoj teorii* [The Problem of the Interest in the Sociological Theory]. (Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta, 1964), 8. *Cit. iš*. N. M. Musaev. "Ponjatie interesa, ego vidy i sootnoshenie publichnogo i chastnogo interesa," [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 137.

³⁴ Egidijus Krivka, *op. cit.*, p. 27.

³⁵ N. M. Musaev, "Ponjatie interesa, ego vidy i sootnoshenie publichnogo i chastnogo interesa," [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 137.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

³⁸ Grigorij E. Glezerman, "Interes kak sociologicheskaja kategorija," [The Interest as Sociological Category]. *Voprosy filosofii* 10 (1966): 19. *Cit. iš*: N. M. Musaev, "Ponjatie interesa, ego vidy i sootnoshenie publichnogo i chastnogo interesa," [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 138.

vienu metu turi tiek subjektyvumo, tiek objektyvumo. Viena vertus, jis turi materialųjų pagrindą (objektyviai egzistuojančius poreikius), kita vertus, visada vienaip ar kitaip, mažiau ar daugiau, teisingai ar neteisingai jis atsispindi mintyse ir susiformuoja kaip konkretus tikslas. Tokiu būdu šio požiūrio šalininkai nepaneigia objektyvaus intereso pobūdžio bei, remdamiesi tokio teiginio įrodymais, bando rasti ir subjektyvų intereso elementą. A. Zdravomyslov nuomone, subjektyvioji intereso pusė pasireiškia tuo, kad įvairią veiklą, poelgius lemia vienas ar kitas konkretaus subjekto interesas³⁹. V. Gribanov papildo šią argumentaciją nurodydamas, kad visi visuomeninės gyvenimo veiksniai, atsižvelgiant į interesus, „neišvengiamai turės pereiti per žmonių sąmonę“⁴⁰.

Lietuvos teisės teorijoje sąvoka „interesas“ vartojama pažymint du skirtingus, tačiau tarpusavyje susijusius reiškinius: interesas kaip socialinės žmonių būties reiškinys (objektyvusis interesas) ir interesas kaip žmonių sąmonės reiškinys (subjektyvusis interesas)⁴¹. Civilinio proceso teisėje priimtinesnė objektyviojo intereso samprata. Objektyvusis interesas išreiškia tai, kas objektyviai lemia visuomeninių santykių subjekto socialinės padėties įtvirtinimą ir pozityvius jos pokyčius. Todėl laikytina, jog objektyvusis interesas visada atitinka konkrečius poreikius. Kita vertus, jei poreikiai išreiškia objektyviai būtinus subjekto siekius, tai objektyvusis interesas pažymi priemones, kuriomis naudojantis tenkinami subjekto poreikiai ir tuo pačiu įgyvendinamas objektyvusis būtinumas.⁴² Objektyvieji interesai pažymi priemones, kuriomis įtvirtinama ir pozityviai keičiama visuomeninių santykių subjekto socialinė padėtis, o subjektyvusis interesas parodo šio subjekto santykį su šio tikslo pasiekimo būdais⁴³.

E. Krivkos nuomone, „interesą apibrėžiančių socialinių poreikių esmė yra ta, kad šiuos poreikius suformuoja socialinės sąlygos, todėl jie pasireiškia tik visuomenėje ir tokius poreikius gali patenkinti tik subjektų sąmoninga veikla, jiems dalyvaujant atitinkamuose visuomeniniuose santykiuose. Toks požiūris į interesą kaip į objektyvią kategoriją visiškai atitinka teisės kaip visuomeninių santykių reguliuotojos vaidmenį visuomenėje“⁴⁴. Taigi tiek Lietuvos, tiek užsienio literatūroje intereso samprata aiškinama skirtingai. Apžvelgęs teisės mokslinėje literatūroje

³⁹ Andrej G. Zdravomyslov, *Problema interesa v sociologicheskoj teorii* [The Problem of the Interest in the Sociological Theory]. (Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta, 1964), 8. Cit. iš: N. M. Musaev, „Ponjatie interesa, ego vidy i sootnoshenie publicnogo i chastnogo interesa,“ [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 146.

⁴⁰ Gribanov, Veniamin P., „Interes v grazhdanskom prave,“ [The Interest in the Civil Law] *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* 1 (1967): 49-56. Cit. iš: N. M. Musaev, *op. cit.*, p. 138.

⁴¹ Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 27.

⁴² *Ibid.*

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*

pateikiamus intereso sąvokos aiškinimus, E. Krivka daro išvadą, kad „interesas – tai objektyviai egzistuojantis socialinis poreikis, o suvoktas interesas pasireiškia kaip veikimo paskata“⁴⁵.

Kaip nurodo, E. Michailova, sąvoka „teisinis suinteresuotumas“ yra susijusi su nevienodai suvokiamu „teisiniu interesu“. Pirmoji sąvoka siejasi su teisiniu procesu, o antroji – su materialiaja teise.⁴⁶ E. Krivka, analizuodamas interesą, kaip vieną iš galimų šio reiškinio aiškinimo teorijų nurodo sąveikos teoriją. Teisės doktrinoje kalbama apie ypatingo teisinio intereso egzistavimą (teisinis suinteresuotumas). Jis pasireiškia teisiniame santykiyje, kurio siekia teisės subjektas, ir juridiniuose faktuose, kurių pagrindu atsiranda šis teisinis santykis. Tokia nuostata remiasi ir civilinio proceso teisė, kurioje pabrėžiama, kad ieškovo interesas gali pasireikšti siekiu pašalinti abejones dėl to, ar egzistuoja tam tikras teisinis santykis, kai ieškovas siekia teisiniu būdu nustatyti, kad toks teisinis santykis egzistuoja. E. Krivka, daro išvadą, kad sąveikos teorija tinkamiausia aiškinant intereso sampratą civilinio proceso teisėje.⁴⁷

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) praktiką, Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 30 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas „konstitucinis teisminės gynybos prieinamumo principas, kaip ir bet kuri kita asmens teisė, turi būti įgyvendinama laikantis tam tikros tvarkos“. Civilinio proceso kodekso (toliau – CPK) 5 straipsnio 1 dalyje⁴⁸ nustatyta, kad „kiekvienas suinteresuotas asmuo turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė arba įstatymų saugomas interesas“. Taigi, kaip pabrėžiama teismų praktikoje, „Konstitucijos 30 straipsnyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą įgyvendinimo procesinė tvarka ir sąlygos yra nustatytos specialiuosiuose įstatymuose, ir tam, kad ši teisė būtų įgyvendinta tinkamai, šios tvarkos būtina laikytis“⁴⁹. Konstitucijos nuostatos „nustato tik teisę kreiptis į teismą, bet šios teisės realizavimo tvarkos nenustato“⁵⁰, teisę į teisminę gynybą turi asmuo, kurio teisė ar teisėtas interesas yra pažeistas ar ginčijamas. CPK 5 straipsnio 1 dalyje nurodyta ne bet kurio, o suinteresuoto asmens teisė kreiptis į teismą. Suinteresuotumas – tai savarankiškas teisinis interesas ir poreikis jį ginti. LAT praktikoje konstatuota, jog „teisė kreiptis į teismą nereiškia, kad asmuo gali reikalauti ginti nuo pažeidimų bet kieno teisę, o reiškia galimybę kreiptis į teismą dėl to, jog būtų apginta jo subjektinė teisė ar įstatymų saugomas interesas“⁵¹.

⁴⁵ Egidijus Krivka, „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje“, *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 16.

⁴⁶ Elena V. Mihajlova, „Zakonnij interes kak pravovaja kategorija,“ [Legitimate Interest as a Legal Category]. *Universitets'ki naukovi zapiski* 3, 43 (2012): 77.

⁴⁷ Egidijus Krivka. „Intereso problema civilinio proceso teisėje.“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 26.

⁴⁸ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.

⁴⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-92/2007.“

⁵⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-518/2002.“

⁵¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2000“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-589/2003“; „Lietuvos

Teisėje interesai paprastai skirstomi į viešuosius ir privačius. Tokį skirstymą galima rasti Lietuvos Respublikos įstatymuose⁵², teismų praktikoje⁵³ bei teisės doktrinoje⁵⁴, įskaitant šio darbo kontekste aktualioje, jau minėtoje mokslinėje literatūroje, analizuojančioje sandorių negaliojimo problemas (skirstant negaliojančius sandorius į niekinius ir nugalinjamus).

1.2. Viešasis interesas

Oksfordo anglų kalbos žodynas viešąjį interesą (angl. *public interest*) aiškina kaip visos visuomenės naudą arba viešąjį gerį. Šios sąvokos atsiradimo pradžia – 16 amžius⁵⁵. Rusų kalbos žodynuose pateikiamas platesnis viešojo intereso (rus. *публичный интерес; общественный интерес*) sąvokos paaiškinimas⁵⁶: 1) bendras atskirų asmenų, priklausančių tai pačiai kokybinei visuomenės narių grupei (publikai), interesas; 2) bendras individualių žmonių interesų, nulemtų politikos ar kitos veiklos, rinkinys. Rusų kalbos žodyne papildomai nurodoma, kad viešasis interesas gali būti suprantamas kaip daugybės asmenų, atsidūrusių vienodose aplinkybėse, interesų suma⁵⁷.

Paminėtina, kad pirmą kartą teismų praktikoje savoka „viešasis interesas“, kalbant apie valstybinį reguliavimą, buvo pavartota 1887 m. JAV⁵⁸. Anot autorių A. Driuko ir V. Valančiaus, „viešasis interesas – tai ne vien valstybės, bet visų pirma visuomenės (lot. *populus*) interesas, o valstybė (lot. *res publica*), būdama visuomenės politinė organizacija, tik privalo atstovauti ir ginti.“ Minėti autoriai taip pat nurodo, jog šios sąvokos intereso sinonimai – „visuomenės, bendras, kolektyvinis, socialinis interesas“. Autoriai pažymi, jog gali skirtis tik viešojo intereso

Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009“; „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-937/2014“.

⁵² Pvz., „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija; „Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas.“ *Valstybės žinios* 67, 1659 (1997). Galiojanti 2016-01-01 redakcija.

⁵³ Žr., pvz., „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“, „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas“, „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas“, „Lietuvos Respublikos Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014“, „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2013“.

⁵⁴ Žr., pvz., Egidijus Krivka, „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje“, *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 15–22; Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 669.

⁵⁵ „Definition of public interest in English.“ English Oxford Living Dictionaries. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/public_interest

⁵⁶ „Politologija. Slovar'. Obshhestvennyj interes“. Akademik. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/1965/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9>

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ Diana Korsakaitė, „Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas“, *Ekonomika* 76 (2006): 41.

apimtis – kartais tai – visos visuomenės, kartais tik atskiros jos grupės ar sluoksnio interesas, tačiau visada tai vis tiek bus viešasis interesas.⁵⁹

Tradiciskai teisės moksle viešasis interesas suprantamas kaip visuomenės interesas. Rusų mokslininkai apibūdina viešąjį interesą kaip „visuomenės interesus, pripažintus valstybės ir reguliuojamus teisės“. Viešasis interesas yra atskirų asmenų interesų rinkinys, kurių visuma kartu įgyja naują kokybinį turinį.⁶⁰ Kaip nurodo J. Westbrook, viešasis interesas gali būti apibūdinamas kaip visuomenės narių daugumos susirūpinimas dėl teigiamų ir neigiamų bendrosios tvarkos veiksmų, įskaitant ir tuos individualius interesus, kurie nėra tiesiogiai susiję su tam tikru konkrečiu sandoriu ar veikla. Autorius teigia, kad viešasis interesas įprastai apima veiksmus, kurie skiriasi nuo sutarčių laisvės ar nesąžiningo elgesio vartotojo atžvilgiu problemų.⁶¹ Taip pat reikia pripažinti, kad bendra ir viešojo intereso nauda (žala) gali reikšmingai persidengti, bet tokia dviprasmybė nebūtinai daro viešąjį interesą mažiau svarbų⁶².

Atsižvelgiant į aukščiau analizuotus aspektus, darytina išvada, kad pagrindinis viešojo intereso požymis – jis nepriklauso konkrečiam asmeniui. Todėl galima teigti, jog viešasis interesas – tai visuomenės interesas, priklausantis neapibrėžtam asmenų ratui. Neapibrėžtos grupės asmenų intereso, kaip viešojo intereso, samprata vyrauja ir civilinio proceso teisės doktrinoje. Remdamasis anksčiau išdėstytomis mintimis, K. Ryžkov daro išvadą, kad viešasis interesas visuomet yra neapibrėžtos grupės asmenų, tai yra, visuomenės interesas⁶³.

LAT, sprenddamas dėl viešųjų ir privačių interesų derinimo nuosavybės teisių atkūrimo kontekste, išaiškino, kad „visuomenės poreikiai išplaukia iš daugelio individų siekimo tinkamai ir efektyviai organizuoti ekonominį, kultūrinį, socialinį žmonių bendruomenės vystymąsi, sukurti atvirą, teisingą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę“. Teismas nurodė, jog „taip suprantami visuomenės poreikiai yra labai platūs ir konkrečiu atveju negali atsakyti į klausimą, ar yra visuomenės poreikis įsibrauti į savininko nuosavybės teisių įgyvendinimą“. LAT šiame kontekste taip pat nurodė, kad „atsižvelgiant į nuosavybės teisės prigimtį ir pobūdį, atitinkamas savininko teisių garantijas, viešasis interesas turi būti apibrėžtas ir pakankamai svarus“.⁶⁴

Teisinėje literatūroje galima rasti ir kitų nuomonių dėl to, ar sąvokas „viešasis interesas“ bei „visuomenės interesas“ galima laikyti sinonimais. U. Trumpulis atkreipia dėmesį į teisės aktuose, teismų praktikoje bei teisės doktrinoje vartojamus žodžių junginius: „visuomenės ir

⁵⁹ Artūras Driukas ir Virgilijus Valančius, *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), 669.

⁶⁰ Konstantin S. Ryžkov, „Opredelenie interesa tret'ih lic, ne zajavljajushhih samostojatel'nye trebovanija otnositel'no predmeta spora v grazhdanskom processe,“ [Determining the Interest of Third Parties Not Making Independent Claims Concerning the Subject of the Dispute in Civil Proceedings]. *Problemy prava* 2, 50 (2015): 164.

⁶¹ Jay L. Westbrook, „Commercial Law and the Public Interest,“ *Penn State Journal of Law & International Affairs* 4, 1 (2015): 447.

⁶² *Ibid.*, p. 448.

⁶³ Konstantin S. Ryžkov, *op. cit.*

⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-223/2000.“

valstybės interesas“, „visuomenės ir valstybės poreikiai“ ir kt. Jo teigimu, toks žodžių junginys rodo, kad tiek visuomenės interesai, tiek valstybės interesai yra vienodo lygio sąvokos, kadangi jungtukas „ir“ lietuvių kalboje sujungia vienodos svarbos sąvokas. Kartu, U. Trumpulio nuomone, šių interesų apimtis nėra tapati, tačiau jie negali būti ir priešinami vieni kitiems.⁶⁵ Autorius nurodo, jog „visuomenės interesas pakliūva į viešojo intereso struktūrą, o visuomenė yra tik vienas iš galimų viešojo intereso subjektų“⁶⁶. Savo požiūrį U. Trumpulis pagrindžia tuo, kad „valstybė laikytina gėriu tik tokiu atveju, jeigu ji [...] realiai gerbia, gina ir saugo žmogaus teises ir laisves, vertybes, kuriomis yra grindžiama [...] Konstitucija“. Jeigu valstybę laikome bendru visuomenės gėriu, tai, kaip nurodo autorius, galime teigti, kad „visuomenės, taip pat ir atskirų jos narių, interesai yra (ar bent turėtų būti) nukreipti į tokio gėrio siekį, jo išsaugojimą“. Visuomenė bei atskiri individai taip pat yra vertybės, į kurių puoselėjimą bei vystymąsi yra nukreipta visa valstybės esmė. Taigi galima pritarti U. Trumpuliui, kad „individas, visuomenė ir valstybė yra susaistyti interesais, kurie yra nukreipti vieni į kitus, glaudžiai susiję ir vieni kitus lemia“.⁶⁷

Be to, U. Trumpulis siūlo viešąjį interesą apibrėžti taip: „žmogaus ir jo teisių pirmumu pagrįstas visuomenės bei valstybės interesas, užtikrinantis konstitucijoje įtvirtintų siekių įgyvendinimą, atskiro žmogaus, visuomenės, valstybės egzistavimą bei vystymąsi“. Vis dėlto, U. Trumpulio nuomone, „nėra tikslinga apibrėžti viešojo intereso sąvokos konkrečiame įstatyme, kadangi norminis sąvokos apibrėžimas visais atvejais bus arba per siauras, arba per platus, o tai gali apsunkinti tiek efektyvų viešojo intereso įgyvendinimą, tiek efektyvią jo gynybą“.⁶⁸

Pažymėtina, kad neneigiant U. Trumpulio nuomonės pagrįstumo, toliau šiame darbe viešasis interesas bei jo gynimas sandorių negaliojimo bylose bus nagrinėjimi sąvoką „viešasis interesas“ suvokiant kaip „visuomenės interesų“ sinonimą.

Atkreiptinas dėmesys, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) jurisprudencijoje yra konstatuota, kad „viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų“⁶⁹. Pritartina Konstitucinio Teismo pozicijai, kad viešasis ir individualus, arba privatus interesas, negali būti priešinami, be to, „individualus asmens interesas taip pat yra Konstitucinė vertybė“, o pats „viešasis interesas, kaip bendrasis

⁶⁵ Ugnius Trumpulis, „Žmogaus interesai kaip viešojo intereso pagrindas“, *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 128.

⁶⁶ *Ibid.*, p. 129.

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*, p.134.

⁶⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.“

interesas, privalo būti suderinamas su individualiu interesu”⁷⁰. Rusų mokslininkės T. Otčeskajos nuomone, sąvokos „viešasis interesas“ naudojimas teisėje yra daugiau nei pagrįstas, kadangi valstybėje nėra asmeninio, savarankiško (savo) intereso, jam būdinga priklausymas kokiam nors socialinei grupei (asmeniui, asmenų grupei, visuomenei). Taip pat kaip juridinio asmens interesai iš tikrųjų atspindi tik grupės asmenų (pvz., akcininkų akcinėje bendrovėje), o ne paties juridinio asmens interesus.⁷¹

Teisės literatūroje siūloma palikti viešojo intereso sąvokos aiškinimą vien tik teismų praktikai. Tačiau teismai nekuria teisės normų, todėl negali pateikti norminių viešojo intereso požymių, o gali tik atlikti šios sąvokos aiškinimą konkrečioje situacijoje. Taigi teismai gali pateikti tik vertybinius kriterijus, kurie gali nurodyti aiškinimo kryptį, tačiau tokie kriterijai nėra pakankami apibrėžiant viešąjį interesą ir jo ribas.⁷² Viešojo intereso faktorius dažnai sunku susieti su konkrečiomis teisės normomis. Kita vertus, įstatymų leidėjas pasitiki teismais, kad šie turės šiuos faktorius (aspektus) omenyje kartu su statutinės teisės sistema kaip visuma, kai formuluos teisės aiškinimo taisyklę⁷³.

Viešojo intereso sąvoka yra plati, todėl neišvengiamas ir teisės normų, kuriose vartojama ši sąvoka, aiškinimo nevienareikšmiškumas. Siekiant teisės normų, kuriose vartojama viešojo intereso sąvoka, nevienareikšmiškumą sumažinti iki minimumo, E. Krivka siūlo įstatymuose numatyti viešojo intereso objektyvius kriterijus ir norminius požymius. Autorius teigia, jog taip būtų pasiektas didesnis teisinis saugumas ir teisinis tikrumas, kuris leistų teisinių santykių subjektams savo elgesį derinti su teisės reikalavimais.⁷⁴ Atskiri individai, o ypač socialinės grupės, gali spręsti, kas yra viešojo intereso dalykas, todėl viešojo intereso dalykas dažnai yra įvairių vertybių ir nuomonių konkurencijos rezultatas⁷⁵.

Viešojo intereso pagrindas yra valstybės, jos vietos valdžios, partijų, visuomenės interesai. Idealiu atveju, visi šie interesai susidaro kaip žmonių, gyvenančių valstybėje ir jos atskirose teritorijose, individualių interesų suma.⁷⁶ Jeigu valstybiniais interesais rūpinasi tik pati viešoji valdžia, o privačiais – tik patys piliečiai, tada vargu, ar visuomenėje gali įsivyrėti

⁷⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21d. nutarimas“; *Cit. iš:* Egidija Stauskienė, „Viešojo intereso gynimas civilinio proceso tvarka.“ Iš *Pozicija. Viešasis interesas ir jo gynimas* (Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 2011), 27.

⁷¹ Tat'jana I. Otčeskaja, „Zashhita interesov gosudarstva v arbitrazhnom sude“ [Protection of Interests of the State in the Arbitration Court], *Pravo i jekonomika* 5 (2004): 80-82. *Cit. iš:* Aleksandr J. Tomilov, „Publichnyj interes v grazhdanskikh delah,” [The Public Interest in Civil Cases]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 36 (2009): 57-60.

⁷² Egidijus Krivka, „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 16.

⁷³ Jay L. Westbrook, „Commercial Law and the Public Interest,“ *Penn State Journal of Law & International Affairs* 4, 1 (2015): 455.

⁷⁴ Egidijus Krivka, *op.cit.*, p. 16.

⁷⁵ Egidijus Krivka, „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 17.

⁷⁶ N. M. Musaev, „Ponjatje interesa, ego vidy i sootnoshenie publichnogo i chastnogo interesa,“ [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 139.

harmonija, valios ir interesų balansas⁷⁷. Konstitucijoje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis. Todėl galima pritarti E. Krivkos teiginiam, jog įgyvendinant minėtą siekį privalo būti užtikrinama interesų pusiausvyra. Autorius taip pat nurodo, kad „teisinės valstybės negalima siekti pripažįstant tik vienos grupės ar vieno asmens interesus ir kartu paneigiant kitų interesus. Teisingumas yra vienas pagrindinių teisės tikslų. Jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas. Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus. Teisė negali remtis vien tik daugumos ar mažumos interesais“⁷⁸.

Jeigu viešieji interesai susiję su valstybine nauda, tai privatūs interesai – atskirų asmenų poreikių atspindys. Kita vertus, toks skirstymas yra labai sąlyginis. Pavyzdžiui, konkrečios šeimos interesus apima ir viešieji interesai, kokia šeima laikoma visuomenės elementu, individo socializacijos aspektu. Viešasis interesas taip pat yra veikiamas atskirų asmenų interesų, kadangi kiekvienas nori gyventi valstybėje su pažangia ekonomika, stabilia socialine aplinka ir kitomis sferomis.⁷⁹ Dar daugiau, viešasis interesas, kaip bendras valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesas, turi būti derinamas su individo autonomiais interesais, nes ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės⁸⁰. Todėl, remiantis teismų praktikos išaiškinimais, „Konstitucijoje įtvirtintos vertybės – asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga bei gynimas ir viešasis interesas – negali būti priešpriešinamos. Šioje srityje būtina užtikrinti teisingą pusiausvyrą.“⁸¹

B. Pranevičienė nurodo, kad tiksliai apibrėžti viešaisiais interesais vadinamas vertybes gana sudėtinga, tačiau, net ir nesant vienos mokslininkų nuomonės dėl viešojo intereso sampratos, galima teigti, jog vis dėlto tokiomis vertybėmis laikytinos žmogaus teisės ir jų apsauga, kadangi jos praktiškai nekvestionuotinos ir niekam nekelia abejonių⁸².

1.3. Viešojo intereso gynimas civilinėse bylose

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra konstatuota, kad „viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena svarbiausių

⁷⁷N. M. Musaev, „Ponjatie interesa, ego vidy i sootnoshenie publicnogo i chastnogo interesa,“ [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 140.

⁷⁸Egidijus Krivka, „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 20.

⁷⁹N. M. Musaev, *op. cit.*

⁸⁰„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas“.

⁸¹„Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas“.

⁸²Ugnius Trumpulis, „Žmogaus interesai kaip viešojo intereso pagrindas,“ *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010)133; Birutė Pranevičienė, *Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje: monografija*, (Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003), 30.

pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų⁸³. Todėl kiekvieną kartą, „kai kyla klausimas, ar tam tikras interesas laikytinas viešuoju, turi būti įmanoma pagrįsti, kad, nepatenkinus tam tikro asmens ar grupės asmenų intereso, būtų pažeistos ir tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės“. O tais atvejais, kai sprendimą, ar tam tikras interesas turi būti laikomas viešuoju ir ginamas bei saugomas kaip viešasis interesas, turi priimti bylą sprendžiantis teismas, būtina tai motyvuoti atitinkamame teismo akte. Priešingu atveju, kaip nurodo Konstitucinis Teismas, „kiltų pagrįsta abejonė, kad tai, kas teismo yra ginama ir saugoma kaip viešasis interesas, iš tikrųjų yra ne viešasis, bet privatus tam tikro asmens interesas“.⁸⁴

Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas vis dėlto pateikia universalų metodologinį viešojo intereso sampratos standartą, kartu siaurina neapibrėžtumą, leidžiantį bet kurį interesą aiškinti kaip bendrą, t. y. įtvirtina saugiklius: „atitinkamas teismo žingsnis turi būti motyvuotas ir pagrįstas, o viešasis interesas turi būti siejamas, pirma, su santykinai didele visuomenės dalimi, ir, antra, su tam tikromis pamatinėmis konstitucinėmis vertybėmis“⁸⁵. Paprastai viešasis interesas suvokiamas kaip tai, kas objektyviai reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai. Pagal Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, „viešasis interesas – tai visuomenės ar jos dalies interesai, kuriuos valstybė, vykdydama savo funkcijas, įpareigota užtikrinti ir tenkinti“. Jis suprantamas kaip „objektyviai egzistuojantis teisėtus asmens ar asmenų grupės lūkestis, kurį asmuo (asmenų grupė) puoselėja teisinėje valstybėje ir kuris išeina už privataus intereso ribų“.⁸⁶ Taigi teismas kiekvieną kartą turi *ad hoc* nustatyti viešojo intereso buvimo faktą⁸⁷.

Kaip jau anksčiau minėta, teisės doktrinoje nėra suformuluotos viešojo intereso sąvokos, tai – neapibrėžtas teisės institutas, kurio turinį kiekvienu konkrečiu atveju nustato teismas. Viešojo intereso apsaugos klausimais įvairių kategorijų bylose yra gausi kasacinė praktika. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas, atsižvelgdamas į išdėstytas Kuršių nerijos nacionalinio parko paskirčiai taikytinas nuostatas ir nustatytus tikslus, konstatavo, kad nagrinėjamu atveju viešasis interesas yra konkrečiai apibrėžtas ir turi ypač svarbią visuomeninę reikšmę. Taigi teismas pripažino teisiškai nepagrįstais kasacinių skundų argumentus, kuriais buvo bandoma įrodinėti, kad prokuroras neturėjo teisės pareikšti ieškinio, nes byloje nėra viešojo intereso. Šios bylos kontekste teismas taip pat pažymėjo, jog teritorijų planavimą ir statybų procesą Kuršių nerijos nacionaliniame parke reglamentuojančiuose teisės aktuose yra išreikštas

⁸³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas“.

⁸⁴ Žr. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimo VI dalies 8–10 punktus.

⁸⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

⁸⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas“; „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas“.

⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2013“.

viešasis interesas, kad teritorijų planavimas ir statybos būtų vykdomi griežtai laikantis teisės aktų nustatytų reikalavimų, kad būtų derinami visų suinteresuotų asmenų interesai ir įgyvendinami Kuršių nerijos nacionalinio parko paskirčiai nustatyti tikslai.⁸⁸

Be to, Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad „viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatines visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai, *inter alia*, visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt.“ Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, *inter alia*, per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas, yra įpareigota užtikrinti.⁸⁹

Remiantis Lietuvos teismų praktika, „neabejotinai viešuoju interesu pripažintina strategiškai svarbių ir ekonomiškai visos valstybės mastu reikšmingų valstybės įmonių veiklai būtinų prielaidų ir tinkamų sąlygų sudarymas, nes sėkminga jų veikla tam tikra dalimi prisideda prie visuomenės gerovės (indėlis į biudžetą mokant mokesčius, darbo vietų kūrimas ir kt.)“⁹⁰. Kartu atkreiptinas dėmesys, jog tam, „kad viešasis interesas būtų ginamas, nepakanka, kad tam tikri teisiniai santykiai pagal savo turinį patektų į viešojo intereso veikimo sritį“. Tačiau „kiekvienam konkrečiam atveju būtina nustatyti, ar jis realiai buvo pažeistas, t. y., ar visuomenė (arba tam tikra jos dalis) patyrė žalą ar kitokius neigiamus padarinius“⁹¹. Vienas iš atvejų, kuomet civilinis teisinis ginčas tarp šalių pripažįstamas turinčiu viešąjį interesą, tai bylos, susijusios su viešaisiais pirkimais. Kasacinio teismo ne kartą konstatuota, kad viešojo intereso apsauga sprendžiant ginčus viešųjų pirkimų srityje „turi apimti abu jo aspektus – tiek visuomenės interesą tam tikru pirkimo objektu (preke, paslauga, darbų rezultatu) ir jo teikiama nauda, tiek ir visuomenės interesą užtikrinti konkurso dalyvių sąžiningą varžymąsi“, ir „nė vienas iš jų *a priori* neturi pirmenybės vienas kito atžvilgiu“⁹². LAT ne kartą yra nurodęs, kad viešųjų pirkimų teisinis reglamentavimas susijęs su viešojo intereso apsauga, todėl Viešųjų pirkimų įstatyme⁹³ nustatyti specialūs reikalavimai, o šio įstatymo nuostatos aiškintinos ir taikytinos taip, kad būtų apgintas viešasis interesas⁹⁴. Todėl, kaip nurodo D. Soloveičikas ir K. Šimanskis, viešojo pirkimo sutarties negaliojimo padarinio prigimtis siejama ne su tiekėjo privačių interesų gynyba, o labiau su visuomenės interesų apsauga. Autoriai teigia, jog „toks sutarties negaliojimo pobūdis lemia peržiūros institucijos, teismo, aktyvesnę vaidmenį procese,

⁸⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“

⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

⁹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2013.“

⁹¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2013.“

⁹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011.“

⁹³ „Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 84, 2000 (1996). Galiojanti 2016-01-01 redakcija.

⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3583/2008“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2009“.

nes viena iš sudedamųjų konstitucinių jo pareigų ir įgaliojimų vykdyti teisingumą elementų – viešojo intereso apsauga“.⁹⁵

Neabejotina, jog asmuo yra privataus intereso subjektas, o viešojo intereso subjektai – visuomenė ar jos socialinės grupės⁹⁶. LAT praktikoje, byloje esant ir viešajam, ir privačiam interesui, nustatomas jų tarpusavio santykis (kolizija, visiškas ar dalinis sutapimas) konkrečioje situacijoje ir pasveriamas, kuris interesas gintinas prioritetiškai, arba jie pripažįstami lygiaverčiais⁹⁷. Analizuojant LAT praktiką, kurioje sprendžiama dėl viešojo ir privataus intereso tarpusavio santykio, galima išskirti dvi bylų kategorijas. Vienoje grupėje civilinių bylų, šie interesai egzistuoja kartu, dažnai sutampa. Pavyzdžiui, nuosavybės teisių atkūrimo procese valstybės institucijų priimtais neteisėtais aktais paprastai pažeidžiamas ne tik viešasis, bet ir privatus interesas. Tai, kad viešojo intereso gynimas, atsiskleidžiantis ginčijant valdžios institucijų veiksmus nuosavybės atkūrimo procese dėl jų atitikties imperatyviosioms įstatymo normoms, būdamas reikšmingas visuomenei ar jos grupėms, kartu gali nulemti ir privačių asmenų subjektines teises bei jų apimtį, ne kartą konstatuota kasacinio teismo praktikoje.⁹⁸

Kitoje bylų grupėje, nustačius viešojo ir privataus interesų koliziją, sprendžiamas klausimas, kuris iš interesų turėtų būti ginamas prioritetiškai. Pavyzdžiui, byloje susijusioje su neteisėtomis statybomis Kuršių nerijoje, teismas nurodė, kad pažeistas viešasis interesas tinkamai bus apgintas pritaikius nurodytą kraštutinę neteisėtų statybų šalinimo priemonę (nugriovimą), nes byloje konstatuotu pažeidimu, t. y. neteisėtu detaliuoju planavimu ir jo pagrindu atliktomis statybomis, Kuršių nerijoje sukelta grėsmė šios teritorijos išlikimui ir išsaugojimui būsimoms kartoms. Remdamasis proporcingumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principais, teismas sprendė, kad nagrinėjamo ginčo atveju pažeistas viešasis interesas nusveria statytojo interesą įgyti nuosavybės teisę į ginčo pastatus.⁹⁹ Kasacinio teismo praktikoje galima rasti ir kitų pavyzdžių, kai viešasis interesas pripažįstamas lygiaverčiu privačiam interesui. Pavyzdžiui, vienoje nutartyje¹⁰⁰ teismas nurodė, kad vaiko teisių prioritetinės apsaugos principas

⁹⁵ Deividas Soloveičikas ir Karolis Šimanskis, „Viešojo pirkimo sutarties pripažinimas negaliojančia pagal Lietuvos teismų praktiką“, *Teisė* 84, (2012): 47.

⁹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

⁹⁷ Stasė Petravičienė, „Viešojo intereso gynimo problemos.“ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga. Lietuvos Respublikos Seimas. 2011 balandžio 8 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7992&p_d=111937&p_k=1.html

⁹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje Nr. 3K-3-141/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės mėn. 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2010“.

⁹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio mėn. 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“

¹⁰⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1365/2000.“

(kuris teismų praktikoje įvardintas kaip viešasis interesas) yra lygiavertis privačios nuosavybės neliečiamybės ir savininko teisių gynimo principams¹⁰¹.

Svarbu pažymėti ir tai, jog „viešasis interesas turi būti derinamas su individo autonominiais interesais, nes ne tik viešasis interesas, bet ir asmens teisės yra konstitucinės vertybės“. Todėl praktikoje yra nemažai atvejų, kai asmens subjektinė teisė ar teisėtas interesas reikšmingas ir visuomenei ar jos daliai. Taigi, kaip nurodo LAT, „riba tarp viešojo ir privataus intereso yra labai sąlyginė: remiantis teisiniu viešojo intereso gynimu gali būti ginami ir privatūs interesai“.¹⁰²

Paprastai teismas, spręsdamas civilinį ginčą, nustato, ar ieškovas turi subjektinę materialiąją teisę, ir, teigiamai išsprendęs šį klausimą, suteikia ieškovui teisminę gynybą. Teismas nenustatinėja, ar asmuo turi interesą, ir nevertina, ar šis interesas yra socialiai reikšmingas. E. Krivka teigia, jog „preziumuojama, kad toks vertinimas įstatymo leidėjo jau pateiktas tos rūšies santykius reguliuojančiose teisės normose“¹⁰³. Civilinio proceso teisėje pripažįstama, kad turi būti ginama ne tik subjektinė materialioji teisė, bet ir įstatymų (teisės) saugomas interesas (CPK 5 straipsnio 1 dalis¹⁰⁴), o civilinėje teisėje kaip tik siekiama kiekvieną interesą įteisinti teisės normomis¹⁰⁵. Plačiaja prasme sąvoka „materialusis teisinis interesas“ apima tiek subjektinėmis materialiosiomis teisėmis įteisintus interesus, tiek ir taip neįteisintus interesus, todėl dėsninga, kad mokslinėje literatūroje naudojamas terminas „intereso gynyba“ ir tais atvejais, kai kalbama tik apie subjektinių teisių gynimą¹⁰⁶. E. Krivka nurodo, kad „apsauga savo turiniu yra artimesnė teisėkūros procesui, kai teisės aktuose įteisinamas viešasis interesas, jo ribos ir įgyvendinimo garantijos. Viena iš tokių svarbiausių garantijų yra teisė kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynybos. Tokiu atveju teisminės gynybos dalykas yra viešasis interesas“¹⁰⁷.

Kaip buvo minėta šio darbo įvade, viešojo intereso gynimas yra vieno iš pagrindinių privatinės teisės (taip pat – ir civilinio proceso) principų – dispozityvumo principo, pagal kurį kiekvienas asmuo pats gina savo pažeistas teises, išimtis. Ji nustatyta pirmiausia siekiant apginti socialiai pažeidžiamus asmenis, kurie patys negali kreiptis į teismą su reikalavimu apginti jų pažeistą teisę, arba asmenų, negalinčių be kitų pagalbos savarankiškai pasinaudoti teise į

¹⁰¹ Stasė Petravičienė, „Viešojo intereso gynimo problemos.“ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga. Lietuvos Respublikos Seimas. 2011 balandžio 8 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7992&p_d=111937&p_k=1.html

¹⁰² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

¹⁰³ Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 28.

¹⁰⁴ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.

¹⁰⁵ Egidijus Krivka, *op. cit.*, p. 29.

¹⁰⁶ Rafajel' E. Gukasjan, *Problema interesa v sovetskom grazhdanskom processual'nom prave* [The Problem of Interest in Sovietic Civil Procedure Law], (Saratov: Privolzhskoe knizhnoe izdatel'stvo, 1970), 36. *Cit. iš:* Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 29.

¹⁰⁷ Egidijus Krivka, „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje,“ *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 18.

teisminę gynybą, teises ir teisėtus interesus. Tai tik vienas tokios išimties aspektas.¹⁰⁸ Viešojo intereso gynimą civiliniame procese taip pat lemia kitos priežastys, viena iš jų, kaip yra išaiškinęs LAT, „privatinių santykių įvairovė, nes yra tokių civilinės teisės pošakių ir institutų, kurių visuomeninis reikšmingumas yra didesnis negu kitų“. Akivaizdu, kad viešasis ir privatus interesai koegzistuoja ir iš dalies sutampa. Tokios sutapties buvimas – dar viena iš priežasčių, dėl kurių civiliniame procese turi būti ginamas viešasis interesas. Kaip nurodoma teismų praktikoje, „viešojo intereso samprata išsiplėtė, o jo gynyba galima tik tokiomis universaliosiomis teisės priemonėmis kaip civilinis procesas“.¹⁰⁹ Jau minėtas viešojo intereso gynimo civiliniame procese ypatumas – aktyvus teismas procese, kuris pasireiškia teismo pareiga rūpintis sąžiningu, greitu, tinkamu civilinės bylos išnagrinėjimu, kai kurių bylų nagrinėjimo ypatumais, kai ribojamas rungimosi principas, suteikiant teismui teisę savo iniciatyva rinkti įrodymus, peržengti ginčo ar skundų ribas ir kt.¹¹⁰ Kaip nurodo, V. Nekrošius, didesnės nei įprasta teismo galios, ribojančios dispozityvumo bei rungimosi principų veikimą procese, gali būti leistinos tik išimtiniais atvejais, kai nagrinėjamos iš esmės „nedispozityvios bylos“¹¹¹. Net ir pripažįstant, kad civilinės bylos iškėlimo faktas laikytinas socialiai reikšmingu, remiantis teismų praktika, „visada būtina taikyti ir papildomus konstitucinius kriterijus, kurie sumažina ar paneigia riziką, jog gali būti ne tik nepagrįstai pažeistas dispozityvumo principas, bet ir apskritai paneigta civilinio proceso prigimtis“¹¹².

Kita vertus, pažymėtina, kad viešasis interesas nėra tik abstrakti teorinė kategorija, jis reiškiasi konkrečiuose visuomeniniuose santykiuose, kryptingai juos veikdamas. Nustačius faktą, jog valstybės institucijos priimti aktai prieštarauja imperatyviosioms normoms, neabejotinai yra viešasis interesas, kad šis pažeidimas būtų kuo greičiau pašalintas. Dėl to prokuroras, nustatęs valstybės institucijos veikloje neteisėtumo faktą, ne tik turi teisę, bet ir privalo į tokį faktą reaguoti įstatymo nustatytais priemonėmis. Tai, kad viešojo intereso gynimas, atsiskleidžiantis ginčijant valdžios institucijų veiksmus nuosavybės atkūrimo procese dėl jų atitikties imperatyviosioms įstatymo normoms, būdamas reikšmingas visuomenei ar jos grupėms, kartu gali nulemti ir privačių asmenų subjektines teises bei jų apimtį, ne kartą konstatuota kasacinio teismo praktikoje.¹¹³

Kadangi nedispozityviose bylose viešasis interesas yra ypatingai aiškiai išreikštas arba materialios tiesos nustatymu byloje, arba socialinio dialogo užtikrinimu, teismas savo veikloje

¹⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“

¹¹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

¹¹¹ Vytautas Nekrošius, „Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1106.

¹¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

¹¹³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141/2010.“

vadovaujasi inkvizitoriniu veiklos metodu, kuris iš esmės skiriasi nuo klasikinio civilinės bylos nagrinėjimo metodo. Pirmuosius pokyčius viešojo intereso gynimo sistemoje suponavo Konstitucinio Teismo nutarimai, kurie tiesiogiai turėjo įtakos ir viešojo intereso, kuris turi būti ginamas civiliniame procese, sąvokos turiniui.¹¹⁴

Konstitucinis Teismas pripažino, jog Konstitucijai prieštarauja CPK 320 straipsnio 2 dalies nuostata¹¹⁵, kuria įstatymų leidėjas nustato viešojo intereso ribas ir tokiu būdu apibrėžia tas bylų kategorijas, kuriose teismas gali peržengti apeliaciniu skundu nustatytas apeliacinio proceso ribas¹¹⁶. Konstitucinis Teismas pripažįsta, jog civiliniame procese ypač svarbus yra šalių autonomijos principas bei privačių asmenų ir valstybės galių balansas. Konstitucijoje įtvirtintos vertybės – asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga bei gynimas ir viešasis interesas – negali būti priešinos. Dėl to Konstitucinis Teismas teigia, jog „įstatymu negalima nustatyti kokio nors baigtinio bylų, kuriose teismui leidžiama apginti viešąjį interesą, sąrašo arba bylų, kuriose teismui neleidžiama apginti viešojo intereso, sąrašo“. Ji yra tokia plati, jog apima praktiškai visas gyvenimo sritis. Todėl ja vadovaujantis beveik kiekvienoje byloje teismas galės išvelgti egzistuojantį viešąjį interesą, norėdamas pagrįsti savavališką įsikišimą į privatinų teisių santykių sferą. V. Nekrošiaus teigimu, dėl šios priežasties paprastai yra vengiama pateikti viešojo intereso apibrėžimą, paliekant teisę šią sąvoką aiškinti teismų praktikai. Kaip autorius nurodo, „jau vien tas faktas, kad į viešojo intereso sąvoką yra įtraukiamas ir teisingumas, akivaizdžiai rodo, jog nuo šiol viešasis interesas egzistuoja kiekvienoje civilinėje byloje, todėl kiekvienoje iš jų, nepriklausomai nuo instancijos, kurioje vyksta procesas, teismas gali peržengti tiek ieškiniu, tiek apeliaciniu, tiek ir kasaciniu skundu nustatytas ribas.“ Galima sutikti su V. Nekrošiumi, kad viešojo intereso gynimo užtikrinimas pirmiausia turėtų būti užtikrinamas pasinaudojus CPK numatyta galimybe pareikšti ieškinį, apeliacinį ar kasacinį skundą viešajam interesui apginti. Tokiu būdu, kaip teigia autorius, „institucijos, kurių funkcija yra užtikrinti viešojo intereso apsaugą (pvz., prokuratūra), galėtų ją tinkamai realizuoti“.¹¹⁷

CPK 49 straipsnio 1 dalies 2 punkte¹¹⁸ bei daugelyje kitų straipsnių teigiama, kad viešasis interesas civilinėje byloje yra tada, kai reikia apginti asmens, visuomenės ar valstybės teises ar teisėtus interesus. V. Nekrošius galiojančioje sąvokoje išvelgia dvi problemas – pirma, visiškai neaišku, kokiais atvejais konkretaus asmens interesų gynimas bus pripažįstamas viešuoju interesu ir kokie turėtų būti šio pripažinimo kriterijai, antra, nėra aišku, kaip galima atriboti

¹¹⁴Vytautas Nekrošius, „Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina,“ *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1103.

¹¹⁵ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002)..

¹¹⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.“

¹¹⁷ Vytautas Nekrošius, *op. cit.*, p. 1105.

¹¹⁸ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.

valstybės ir visuomenės interesus? V. Nekrošius teigia, kad tokia situacija iš principo nėra įmanoma.¹¹⁹

Galiojantis CPK¹²⁰ numato, kad ne tik įstatymo numatytais atvejais, bet ir kai to reikalauja viešasis interesas, teismas *ex officio* privalo jį ginti. Šiuo tikslu teismas turi teisę rinkti įrodymus savo iniciatyva (CPK 179 straipsnio 2 dalis), peržengti apeliacinio (CPK 320 straipsnio 2 dalis) bei kasacinio skundo (CPK 353 straipsnio 2 dalis) ribas, taikyti laikinąsias apsaugos priemones (CPK 144 straipsnio 2 dalis). Šių principų visuma lemia būtinumą, kad teismas, kaip subjektas, ginantis viešąjį interesą, būtų traktuojamas ypatingai retais atvejais ir tik tada, kai nagrinėjama byla savo esme yra nedispozityvi. Dėl to, V. Nekrošiaus nuomone, egzistuojantis reguliavimas ateityje turėtų būti pakeistas atsižvelgiant į konstitucinę doktriną, kuria remiantis, interesas yra viešasis tik tada, jeigu pažeidžiamos svarbiausios Konstitucijoje įtvirtintos ir jos ginamos vertybės.¹²¹

Kaip pažymi rusų mokslininkai, viešasis interesas gali būti savarankišku teisminės gynybos objektu. Asmuo, ginantis jį civiliniame procese, turi savų interesų, susijusių su materialiąja teise, tačiau jie neapima esminio materialiojo teisinio suinteresuotumo.¹²² Kaip jau minėta, teorijoje teigiama, kad viešaisiais interesais gali būti pripažįstami ne tik visuomenės poreikiai, bet ir gausių socialinių grupių interesai. Tokia viešojo intereso samprata lėmė būtinumą daugelio Europos valstybių pavyzdžiu numatyti šalių *ex officio* institutą. Šio instituto esmė ta, kad ieškinį viešajam interesui apginti įstatymų numatytais atvejais turi teisę pareikšti įstatymų numatyti subjektai, iš kurių svarbiausias yra prokuroras¹²³. Plačiau subjektai, ginantys viešąjį interesą, ir viešojo gynimo ypatumai būtent sandorių negaliojimo bylose, bus analizuojami kituose šio darbo skyriuose.

¹¹⁹ Vytautas Nekrošius, „Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina“, *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1107.

¹²⁰ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.

¹²¹ Vytautas Nekrošius, *op. cit.*, p. 1108.

¹²² Konstantin S. Ryzhkov, “Opredelenie interesa tret'ih lic, ne zajavljajushhiih samostojatel'nye trebovanija otnositel'no predmeta spora v grazhdanskom processe,” [Determining the Interest of Third Parties Not Making Independent Claims Concerning the Subject of the Dispute in Civil Proceedings]. *Problemy prava* 2, 50 (2015): 164.

¹²³ Vytautas Nekrošius, *op. cit.*, p. 1102.

2. VIEŠOJO INTERESO GYNIMĄ ĮGYVENDINANTYS SUBJEKTAI PRIPAŽIŠTANT SANDORIUS NEGALIOJANČIAIS

2.1. Prokuroras

Konstitucijos 5 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas¹²⁴. Prokurorų funkcijos yra įtvirtintos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“. Vadinasi, prokurorai čia traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad prokurorai gali vykdyti teismams priskirtas teisingumo funkcijas¹²⁵. Pagal Konstitucijos 118 straipsnį ir Prokuratūros įstatymo 19 straipsnį, viešojo intereso gynimo pareiga tenka prokurorui. Pirmą kartą dėl prokuroro funkcijų ginant viešąjį interesą Konstitucinis Teismas pasisakė 1994 m.¹²⁶ Nors šiuo metu galioja jau kita Konstitucijos 118 straipsnio redakcija¹²⁷, tačiau, laikytina, jog nei Konstitucijos normos, nei Konstitucinio Teismo jurisprudencija nėra tiek esmingai pasikeitusios, kad būtų galima nesivadovauti Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario mėn. 14 d. nutarime išdėstytomis nuostatomis¹²⁸. 2003 m. kovo 20 d. priimtame Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatyme konkrečiai nustatyta, kad „prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus“. Taigi prokuroro dalyvavimas civiliniame procese ne tik neprieštarauja Konstitucijoje įtvirtintiems prokuroro veiklos pagrindams, bet ir yra būtinas įgyvendinant kitus konstitucinius principus¹²⁹.

2.1.1. Prokuroro dalyvavimas civiliniame procese

Prokuroro teisė ginti viešąjį interesą grindžiama ne tik prokuratūros veiklą reguliuojančiais teisės aktais, bet CPK 49 straipsnio 1 dalimi¹³⁰, kuri suteikia teisę asmenims (prokurorui, valstybės ar savivaldybių institucijoms), nesantiems materialinių teisinių santykių dalyviais, kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo. Toks teisinis reguliavimas, Ž. Terebeizos nuomone, galėtų būti vertinamas kaip dispozityvumo principo išimtis, ir jis pateisinamas, nes bylinėjimasis nėra vien privatus šalių reikalas, todėl turi būti siekiama suderinti privataus bei

¹²⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 32, 1316 (2003).

¹²⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas.“

¹²⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas.“

¹²⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 32, 1316 (2003).

¹²⁸ Stasė Petravičienė, „Viešojo intereso gynimo problemos.“ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga. Lietuvos Respublikos Seimas. 2011 balandžio 8 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7992&p_d=111937&p_k=1.html

¹²⁹ „Lietuvos Respublikos Seimo Antikorupcijos komisijos 2003-04-09 išvada dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese.“ Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2016 spalio 24 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=4393&p_org=0.htm

¹³⁰ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.

viešojo intereso gynybos civiliniame procese pusiausvyrą¹³¹. Kadangi ši prokuroro teisė numatyta proceso principus reguliuojančiose normose, galima teigti, kad šios viešojo intereso gynyimo priemonės yra pagrindinės ir suderintos su civilinio proceso principais: dispozityvumo, rungimosi, lygiateisiškumo, numatant prokurorui procesinį bylos šalies statusą. Pažymėtina, jog CPK 50 straipsnio 1 dalyje nustatytos prokurorui ieškovo teisės ir pareigos, ginant viešąjį interesą ir reiškiant ieškinį.¹³²

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymu¹³³ pakeista CPK 49 straipsnio 1 dalis, nustatant, kad prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį ar pareiškimą viešajam interesui ginti šiais atvejais: 1) CK, CPK ir kituose įstatymuose numatytais atvejais; 2) kitais atvejais, kai yra pagrindas ginti asmens, visuomenės ar valstybės teises ir teisėtus interesus. Kaip pažymi S. Gadeikytė ir S. Galantienė, minėta CPK pataisa Lietuvos teisėje buvo įtvirtinta abstrakti prokuroro pareiga ginti viešąjį interesą¹³⁴. Taip pat buvo pakeistas ir Prokuratūros įstatymo 19 straipsnis, jo 1 dalyje įtvirtinant, kad „prokurorai gina viešąjį interesą, kai nustato teisės akto pažeidimą, kuriuo pažeidžiamos asmens, visuomenės, valstybės teises ir teisėti interesai, ir toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, o valstybės ar savivaldybių institucijos, kurių veiklos srityse buvo padarytas teisės aktų pažeidimas, nesiėmė priemonių jam pašalinti, arba kai tokios kompetentingos institucijos nėra“¹³⁵.

Atkreiptinas dėmesys, kad CPK nedetalizuota tvarka, kurios laikydami prokurorai imasi ginti viešąjį interesą ir kuria nustatomos jų kompetencijos ribos. Šie klausimai reguliuojami Prokuratūros įstatyme ir jį įgyvendinančiuose teisės aktuose. Prokuratūros įstatymo 3 straipsnyje, kuriame įtvirtinti prokuratūros veiklos teisiniai pagrindai, *inter alia*, nustatyta, kad „prokuroras sprendimus priima savarankiškai ir vienvaldiškai, vadovaudamasis įstatymais ir protingumo principu, gerbdamas asmens teises ir laisves, laikydamasis nekaltumo prezumpcijos, taip pat principo, kad įstatymui, valstybės institucijoms ir pareigūnams visi asmenys yra lygūs nepaisant asmens socialinės ir šeiminės padėties, pareigų, užsiėmimo, įsitikinimų, pažiūrų, kilmės, rasės, lyties, tautybės, kalbos, tikėjimo ir išsilavinimo.“ Be to, prokuroro veiksmai ir sprendimai įstatymų nustatyta tvarka gali būti skundžiami aukštesniajam prokurorui ir teismui. Taigi prokurorai veikia savarankiškai, tačiau jų veiksmus bei sprendimus kontroliuoja ir gali pakeisti aukštesni prokurorai ir teismas¹³⁶.

¹³¹ Žilvinas Terebeiza, „Dispozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme“, *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 94.

¹³² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“

¹³³ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 85, 4126 (2011).

¹³⁴ Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galantienė, „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynyimo priemonės“, *Teisė* 91 (2014): 121.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546/2010.“

Viešojo intereso gynimas pagal Prokuratūros įstatymą yra bendroji prokuroro pareiga (Prokuratūros įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 7 punktas); kartu viešojo intereso gynimas įstatyme įvardytas kaip Generalinės prokuratūros bei apygardos prokuratūrų funkcija (Prokuratūros įstatymo 8 straipsnio 6 punktas ir 9 straipsnio 3 dalies 8 punktas)¹³⁷.

Praktinį šios prokuroro įstatyminės teisės ir pareigos įgyvendinimą reguliuoja Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo¹³⁸ (toliau – Rekomendacijos), kurios taikomos ne tik ieškinio pareiškimo inicijuojant bylą atvejais, bet ir tais atvejais, kai prokuratūra gina viešąjį interesą kitomis priemonėmis. Taip pat Rekomendacijose pateikiami nurodymai dėl prokuroro veiklos, kuomet paaiškėja, kad konkrečioje situacijoje viešasis interesas neegzistuoja arba dėl tam tikrų priežasčių jis negintinas teisme. Taigi, remiantis Lietuvos teisės aktais, reguliuojančiais prokuratūros veiklą bei civilinį procesą, prokurorui teisė ir pareiga ginti viešąjį interesą civiliniame procese nustatyta šiomis formomis: 1) ieškinio pareiškimas; 2) įstojimas į bylą trečiuoju asmeniu, pareiškusiu savarankiškus reikalavimus¹³⁹; 3) proceso atnaujinimas. Daugiausia dėmesio šiame poskyryje skirsime ieškinio pareiškimui kaip viešojo intereso gynimo formai.

Prokuroro institucija žinoma ir bendrosios teisės valstybėse. Didžiojoje Britanijoje prokuroras (angl. *Attorney-General*) turi teisę pareikšti ieškinį gindamas viešąjį interesą arba gali įstoti į bylą ir pateikti viešosios valdžios poziciją dėl nagrinėjamos situacijos. Pavyzdžiui, prokuroras gali pareikšti ieškinį dėl uždraudimo tam tikrai institucijai ar privačiam asmeniui atlikti veiksmus, kurie pažeidžia viešąją tvarką. Be to, prokuroras turi teisę pareikšti ieškinį siekdamas apginti nepilnamečių interesus, uždrausti statybas, pradėtas neturint leidimų, užtikrinti visuomenės sveikatos apsaugą. Kitais atvejais jis teismui pateikia teisinį bylos įvertinimą ir veikia kaip išvadą teikiantis pareigūnas¹⁴⁰. Panašios teisės numatytos ir Lietuvos CPK 252 straipsnio 1 dalyje, įtvirtinant galimybę valstybės ir savivaldybės institucijoms, teismo įtrauktoms dalyvauti ar įstojusioms į procesą savo iniciatyva, pateikti išvadą civilinėje byloje¹⁴¹.

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546/2010.“ Atlikdami savo funkcijas, prokurorai turi įstatymo suteiktus įgaliojimus veikti visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, Generalinės prokuratūros prokurorai turi prokuroro įgaliojimus veikti visuose teismuose, o teritorinės prokuratūros prokurorai turi prokuroro įgaliojimus veikti teismuose pagal generalinio prokuroro ar jo pavaduotojo nustatytą kompetenciją (Prokuratūros įstatymo 13 straipsnis).

¹³⁸ „Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo.“ TAR 778 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71968cc08a7711e3adad91663975b89f>

¹³⁹ Paminėtina, jog ši norma kol kas netaikoma praktiškai, nes nėra atitinkamai pakeistas CPK, numatant prokuroro teisę įstoti kaip trečiajam asmeniui kaip viešojo intereso gynimo priemonę. Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, „Prokuroro sprendimas atsakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemones,“ *Teisė* 91 (2014): 121.

¹⁴⁰ Kitaip vadinama *amicus curiae* nuomonė – teisinė nuomonė teisme asmens, kuris nėra bylos šalis, bet turi interesą byloje. Lietuvos Respublikos Seimo Antikorupcijos komisijos 2003-04-09 išvada dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=4393&p_org=0.htm [žiūrėta 2016-10-24].

¹⁴¹ Plačiau valstybės institucijų veikla, ginant viešąjį interesą bus nagrinėjama šio darbo 2.2. poskyryje.

Tuo tarpu JAV panašias funkcijas turi generalinis prokuroras (angl. *Attorney General*) federaliniu lygiu arba valstijos prokuroras (angl. *State Attorney*) valstijų lygiu. Civiliniame procese jis dalyvauja retai ir tik kaip išvadą teikiantis asmuo. Savo iniciatyva jis įprastai dalyvauja bylose, susijusiose su nesąžininga konkurencija, patikėjimo teise, vertybiniais popieriais, žmogaus teisėmis, rasine ar kitokia diskriminacija ir t. t.¹⁴². Lyginant prokuroro funkcijas dalyvaujant Lietuvos civiliniame procese su Didžiosios Britanijos ir JAV praktika, galima daryti išvadą, kad prokurorui Lietuvos Respublikos įstatymai suteikia platesnes teises bei įgaliojimus šioje srityje, t. y. juos galima laikyti universalesniais už priskirtus minėtų užsienio valstybių pareigūnams, kadangi Lietuvos įstatymai suteikia prokurorui įgaliojimus dalyvauti civilinėse bylose ne pagal jų priklausymą tam tikrai, įstatymo normose nurodytai, kategorijai, o vien tik remiantis viešojo intereso egzistavimu ir jo galimu pažeidimu konkrečioje situacijoje.

Tuo tarpu atlikus Rusijos teisės doktrinos analizę, galima teigti, jog pagrindinės prokuroro funkcijos ir įgaliojimai civiliniame procese panašūs į Lietuvos teisinį reguliavimą, tačiau egzistuoja ir keletas skirtumų, tarp jų ir susijusių su prokuroro teise pareikšti ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. D. Malešin prokuroro dalyvavimą civiliniame procese laiko skiriamuoju Rusijos civilinio proceso bruožu, tačiau primena, kad „dideli prokuroro įgaliojimai sovietiniame civiliniame procese buvo diskusijų ir kritikos dalyku“¹⁴³. Autoriaus teigimu, visuomenės susidomėjimas teisminiu procesu išlieka bei daro jam įtaką, ir viena iš tokio socialinio poreikio realizacijos formų yra prokuroro dalyvavimas civiliniame procese¹⁴⁴.

Kita vertus, rusų teisinėje literatūroje nurodoma, jog ir šiuo metu prokuroro dalyvavimas civiliniame teisminiame procese vis dėlto laikomas diskusiniu. A. Tomilov nuomone, dėl šios problemos sprendimo būtina atsižvelgti į Rusijos teisės tradiciją, užsienio valstybių praktiką, taip pat į skirtingas nuomones, vyraujančias visuomenėje šiuo klausimu¹⁴⁵. Iki šių dienų teisinėje literatūroje nesibaigia diskusijos apie galimybes, apribojimus ir sąlygas tokiam dalyvavimui. Kaip minėta, nuomonės išsiskiria – nuo būtinybės iki minimalaus lygio sumažinti prokuroro dalyvavimą civiliniame procese iki šio instituto išsaugojimo, koks jis yra šiuo metu, o kai kuriais atvejais – prokuratūros galių išplėtimo¹⁴⁶. Prasidėjus visuomenės įtakos

¹⁴²Kai kurias bylas, pvz., dėl nesąžiningos konkurencijos, prokuroras gali iškelti savo iniciatyva. Lietuvos Respublikos Seimo Antikorupcijos komisijos 2003-04-09 išvada dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese. Prieiga internete: http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=4393&p_org=0.htm [žiūrėta 2016-10-24].

¹⁴³Dmitrij J. Maeshin, „Rossijskij tip grazhdanskogo sudoproizvodstva,“ [Russian Type of Civil Proceedings]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Pravo* 11, 5 (2007): 9. Cit. iš. Aleksandr J. Tomilov, „Publichnyj interes v grazhdanskikh delah,“ [The Public Interest in Civil Cases]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 36 (2009): 59.

¹⁴⁴Aleksandr J. Tomilov, *op. cit.*

¹⁴⁵*Ibid.*, p. 60.

¹⁴⁶Elena V. Tokareva, „Zashhita Prokurorom Publichnogo Interesa V Grazhdanskom Processe“ [The Protection of the Public Interest in Civil Procedure by the Prosecutor]. Teisės mokslų kandidato disertacija, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, 2015, 3. <http://www.igpran.ru/prepare/a.persons/TokarevaEV.2/TokarevaEV.2-diss.pdf>

didėjimui civiliniam procesui, prokuratūros pareigūnų veikimo laipsnis civiliniame procese gerokai padidėjo. Su viešojo intereso ribomis civiliniame procese, atitinkamai ribojamas ir jo dalyvavimo byloje laipsnis¹⁴⁷. Kalbant apie procesinį prokuroro statusą civilinėje byloje Rusijos teisėje, reikia pažymėti, kad vienu autorių nuomone, „prokuroras užima savarankišką poziciją tarp kitų asmenų, įsitraukiančių į bylą, dalyvaudamas, visų pirma, kaip valstybės atstovas, stebintis teisėtumą”¹⁴⁸.

Kiti mokslininkai teigia, kad prokuroras, paduodantis ieškinį, užima šalies poziciją procese, kadangi aktyviai dalyvauja teisminiame nagrinėjime, rungtis su kita šalimi, pateikia teismui įrodymus, pagrindžiančius savo reikalavimus¹⁴⁹. Įprastai argumentuojama tuo, kad prokuroras įsitraukia į procesą dėl pažeistų materialųjų teisių gynimo ir dėl to naudojasi šalies teisėmis ir pareigomis. N. Polianskij, M. Strogovič ir kiti autoriai taip pat laiko prokurorą proceso šalimi remdamiesi tuo, kad „prokuroro ieškinyje visuomet yra pateikiami reikalavimai atsakovui, kuris laikomas šalimi byloje, o jeigu yra atsakovas, tuomet turi būti ir ieškovas”¹⁵⁰.

Remiantis dar viena mokslininkų grupe, prokuroras civiliniame procese laikytinas šalimi procesine prasme. Kaip V. Ščeglov nurodo: „prokuroro pripažinimas procesiniu ieškovu adekvačiai atspindi jo, kaip aktyviosios šalies poziciją, turinčia teisę palaikyti ieškinį, naudojant visas, įstatymuose numatytas priemones, siekiančia pažeistų teisių ir teisėtų interesų atkūrimo”¹⁵¹. Atsižvelgiant į tai, kas aukščiau nurodyta, D. Levičev daro išvadą, kad kategorija „procesinis ieškovas“ yra sudedamoji dalis prokuroro, kaip valstybės atstovo, procesinio statuso¹⁵².

Atkreiptinas dėmesys, kad dėl prokuroro statuso Lietuvos civiliniame procese jau ne vienoje kasacinėje byloje yra pasisakęs LAT. Pavyzdžiui, nagrinėjant civilinę bylą dėl nuosavybės teisių atkūrimo, LAT sukritikavo žemesnių instancių teiginius atmetant prokuroro ieškinį bei išaiškino prokuroro dalyvavimo procese teisinę reikšmę¹⁵³. Teismų praktikoje konstatuota, jog „gindamas nuosavybės atkūrimo procese dalyvaujančių asmenų teises, prokuroras reiškia ieškinį ir nurodytą viešąjį interesą gina tokiomis pat procesinėmis teisėmis kaip ir ieškovas“. Teismai nurodė, kad prokuroras neturi materialinio intereso ir tuo skiriasi nuo

¹⁴⁷ Elena V. Tokareva, „Zashhita Prokurorom Publichnoho Interesa V Grazhdanskom Prozesse” [The Protection of the Public Interest in Civil Procedure by the Prosecutor]. Teisės mokslų kandidato disertacija, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, 2015, 11 <http://www.igpran.ru/prepare/a.persons/TokarevaEV.2/TokarevaEV.2-diss.pdf>

¹⁴⁸ *Ibid.*, p. 8.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ Nikolaj N. Poljanskij ir Mihail S. Strogovich, *Problemy sudebnogo prava* [Problems of Judicial Law], (Moksva: Nauk, 1984). *Cit. iš:* Danila A. Levichev, „Pravovoj status i polnomochija prokurora v rossijskom zakonodatel'stve: razvitie vektora pravovoj politiki,” [The Legal Status and Powers of the Prosecutor in the Russian Legislation: the Development Vector of Legal Policy]. *Voprosy jekonomiki i prava* 6 (2014): 9.

¹⁵¹ Viktor N. Shheglov, *Sub"ekty sudebnogo grazhdanskogo processa* [Subjects of Judicial Civil Procedure], (Tomsk: Izdatel'stvo Tomskogo universiteta, 1979), 103. *Cit. iš:* Danila A. Levichev, *op. cit.*, p. 8.

¹⁵² Danila A. Levichev, *op. cit.*, p. 8-9.

¹⁵³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007.“

ieškovo, kurio materialinio intereso apsaugai vyksta teismo procesas. LAT pažymėjo, kad materialinio intereso neturinčio ieškovo institutas teisėkūroje vadinamas „teisine fikcija“. Tokio viešajam interesui atstovaujančiojo procesinio teisinio statuso reikšmė ta, kad jis turi tiek teisių, kiek ir materialinį interesą turintis ieškovas. Kartu pabrėžtina, jog „prokuroras kaip ieškovas kreiptis į teismą gali prašydamas ginti viešąjį interesą, tačiau derindamas ir kitą viešąjį interesą – saugoti teisinių santykių stabilumą“.¹⁵⁴

Tuo tarpu Lietuvos teisės mokslininkai, analizuodami prokuroro dalyvavimą civiliniame procese ginant viešąjį interesą, sutartinai nurodo, kad jis visada sietinas ne su materialiuoju, o tik procesiniu suinteresuotumu¹⁵⁵. E. Krivka kartu pažymi, kad netgi pats prokuroro ar kitos valstybės institucijos kreipimasis su ieškiniu į teismą dar nereiškia procesinio suinteresuotumo egzistavimo savaime. Jis nurodo, kad, teismui nustatius, ar egzistuoja byloje viešasis interesas, galima daryti išvadą apie prokuroro ar valstybės institucijos procesinį suinteresuotumą, o paaiškėjus, jog konkrečioje byloje viešojo intereso nėra, pradėtas procesas turėtų būti nutraukiamas.¹⁵⁶

Dėl prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, įstatyminių įgaliojimų Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog „jie teisės aktuose negali būti apibūdinami kaip subjektinė teisė, kurią prokurorai gali įgyvendinti savo nuožiūra, t. y. kaip tokia teisė, kuria jie gali pasinaudoti arba nepasinaudoti; tokie įgaliojimai – tai ir pareigos, kurias prokurorai ne tik gali, bet ir privalo įgyvendinti, jeigu yra įstatymuose nustatytos sąlygos“¹⁵⁷. Kartu pažymėtina, jog Konstitucijoje nustatytas prokuratūros teisinis statusas taip pat reiškia, kad „prokuroras, kaip nepriklausomas, specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas, yra savarankiškas ir diskretiškas priimti sprendimus jam pavestais klausimais, todėl prokuroro veiksmų teisėtumas gali būti tikrinamas tik tokia apimtimi, kokia tiesiogiai nustatyta įstatyme“.¹⁵⁸

2.1.2. Viešojo intereso ir jo pažeidimo vertinimas

Kaip jau buvo nurodyta darbo pirmajame skyriuje, Lietuvos teisėje (nei teisės aktuose, nei teismų praktikoje) nėra universalaus viešojo intereso kategorijos apibrėžimo. Dėl minėtos priežasties bei šios sąvokos vertinamojo pobūdžio, jos turinys gali būti atskleidžiamas tik teismui analizuojant konkrečios bylos faktines aplinkybes ir aiškinant bei taikant joms konkrečias teisės

¹⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007.“

¹⁵⁵ Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės“, *Teisė* 91 (2014): 121; Egidijus Krivka, „Intereso problema civilinio proceso teisėje“, *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 29.

¹⁵⁶ Egidijus Krivka, *op. cit.*, p.30.

¹⁵⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“

¹⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012.“

normas¹⁵⁹. Tuo tarpu kreiptis į teismą ar ne, priklauso nuo prokuroro subjektyvaus vertinimo dėl viešojo intereso pažeidimo, nors tam tikrais atvejais prokuroro ir teismo išvados šiuo klausimu gali ir nesutapti¹⁶⁰. Galutinį sprendimą dėl viešojo intereso egzistavimo ir jo pažeidimo priima tik teismas po to, kai išsamiai išnagrinėja konkrečios bylos ieškinio faktinį ir teisinį pagrindą¹⁶¹. Todėl neturėtų būti nustatomas toks teisinis reguliavimas, kuris sudarytų sąlygas (tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai) apriboti prokuroro teisę, tuo pačiu ir pareigą, reikšti ieškinį ginant viešąjį interesą¹⁶².

Kaip minėta, teismas sprendžia, ar viešasis interesas pažeistas, o jeigu pažeistas, tai kokiū būdu pažeidimas šalintinas, tik išnagrinėjęs konkrečios bylos ieškinio faktinį ir teisinį pagrindą¹⁶³. Galimi atvejai, kai prokuroras, gindamas viešąjį interesą ir reikšdamas ieškinį teisme, kartu gina ir privačius asmenų interesus, kuriuos, jo nuomone, neteisėti sandoriai tiesiogiai pažeidžia. CPK 49 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad tuo atveju, „kai pareikštas ieškinyje viešajam interesui ginti yra susijęs su fizinių ar juridinių asmenų teisėmis, šie asmenys jų pačių arba asmens, pareiškusio ieškinį, prašymu arba teismo iniciatyva įtraukiami dalyvauti procese trečiaisiais asmenimis, nepareiškiančiais savarankiškų reikalavimų arba jų pačių iniciatyva įtraukiami dalyvauti procese bendraieškiais“¹⁶⁴. Teismas byloje, susijusioje su viešojo intereso gynimu, turi pareigą būti aktyvus, todėl, ieškovui neprašius įtraukti nurodytų asmenų į bylą, pareiga imtis tokios iniciatyvos tenka teismui¹⁶⁵.

Dažniausiai ginami viešieji interesai ginčijant sandorius, kurie nėra tiesiogiai susiję su privačių asmenų teisių ir teisėtų interesų pažeidimu. Vienoje byloje, kurioje prokuroras pareiškė ieškinį, apeliacinės instancijos teismas įvertino tai, kad prokuroras šioje situacijoje kreipėsi į teismą, gindamas viešąjį interesą ir siekdamas pašalinti iš teisinių santykių negaliojantį sandorį, kuriuo pažeidžiant teisės aktų reikalavimus buvo išnuomotas savivaldybei priklausantis nekilnojamas turtas¹⁶⁶. Teismas, sprenddamas dėl viešojo intereso egzistavimo šioje byloje, nurodė, kad „vien aplinkybė, jog ginčijama nuomos sutartis buvo sudaryta pažeidžiant viešosios

¹⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2010.“

¹⁶⁰ LAT nutartyse nurodo esant plačią prokuroro kompetenciją vertinti ir spręsti dėl viešojo intereso buvimo – įstatymuose jam suteikta teisė spręsti, ar konkrečioje situacijoje yra viešasis interesas inicijuoti civilinę bylą.

¹⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012.“

¹⁶² Žilvinas Terebeiza, „Dizpozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme,“ *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 95.

¹⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-421/2016“; žr. pvz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2006“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 6 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-271/2013“.

¹⁶⁴ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.

¹⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2013 m. gegužės 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013.“ Prokurorui ieškinyje nurodžius, kad ieškiniu ginami valstybės įmonių interesai, tai, kad iniciatyvos jas įtraukti į bylą, nesilaikant nurodytos teisės normos, nesiėmė nei prokuroras, nei teismas, negali būti pagrindas atsisakyti ginti šių įmonių interesus, sudarančius viešąjį interesą.

¹⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-421/2016.“

teisės principą, įrodo viešojo intereso pažeidimą ir pagrindą šį interesą ginti“. Teismas įvertino ir tai, jog iš ginčijamo sandorio savivaldybė gavo pajamų, bei pagrįstai pažymėjo, kad „ši aplinkybė nereiškia, jog savivaldybė gavo maksimalią naudą, kaip reikalaujama pagal Valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymo 8¹ straipsnio 2 dalyje¹⁶⁷ įtvirtintą efektyvumo principą“. Teismas sprendė, jog maksimalios naudos gavimas būtų užtikrintas turtą išnuomojus viešo konkurso būdu, nes šiuo būdu turtas išnuomojamas didžiausią kainą pasiūliusiam asmeniui. Todėl kasatorės argumentai, kad viešasis interesas nebuvo pažeistas, nes nebuvo padaryta žalos, nenukentėjo jokie asmenys, visuomenės, valstybės teisės ir teisėti interesai, buvo atmesti kaip neturintys teisinio pagrindo.¹⁶⁸

Be abejo, prokuroro pareikštas ieškinys (pareiškimas) dėl viešojo intereso gynimo, kaip ir kiekvieno kito asmens, turi atitikti CPK normų keliamus reikalavimus proceso dokumentams. LAT nutartyse, kuriose sprendžiamas klausimas dėl viešojo intereso gynimo pabrėžia, jog „reikalavime turi būti nurodyti bylos dėl viešojo intereso baigtimi suinteresuoti asmenys, reikalavimo faktinis pagrindas (kuo pasireiškė viešojo intereso pažeidimas) ir dalykas (kaip pašalinti viešojo intereso pažeidimą) (CPK 135 straipsnis)¹⁶⁹. Teismas, išklauses suinteresuotų asmenų paaiškinimų, patikrinęs faktinį ir teisinį pareikšto reikalavimo pagrįstumą, priima sprendimą dėl teismo ginčo esmės. Taigi civilinio proceso esmė, kaip nurodo LAT, yra ta, kad „teismas savo iniciatyva negali pradėti bylos ir spręsti teismo ginčą iš esmės, kol proceso normų nustatyta tvarka nėra pareikšto reikalavimo“. Tai reiškia, kol prokuroras pagal savo kompetenciją nenustatė viešojo intereso pažeidimo ir nesikreipė į teismą dėl jo gynimo, teismas negali spręsti, ar pažeistas ir gintinas viešasis interesas.¹⁷⁰

Kasacinis teismas yra taip pat yra išaiškinęs, kad viešojo intereso gynimą civiliniame procese gali nulemti įvairios priežastys, viena iš jų gali būti konkretaus civilinės teisės pošakio ar instituto didesnis, palyginti su kitais, visuomeninis reikšmingumas¹⁷¹. LAT praktikoje laikomasi nuostatos, kad „bylose, susijusiose su nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimu, egzistuoja viešasis interesas, kuris nukreiptas į tai, jog nuosavybės teisių atkūrimo procesas būtų vykdomas skaidriai, laikantis specialiojo teisinio reglamentavimo nuostatų¹⁷². Nuosavybės teisių atkūrimo procese valstybės ir visuomenės vardu veikia atitinkamus įgaliojimus turinčios

¹⁶⁷ „Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 54, 1492 (1998).

¹⁶⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-421/2016.“

¹⁶⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012.“

¹⁷⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012.“

¹⁷¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007.“

¹⁷² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-297/2008“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-319/2009“.

valstybės institucijos¹⁷³. Atlikus LAT bei Lietuvos apeliacinio teismo bylų, kuriose prokuroras, gindamas viešąjį interesą, teikia ieškinį su reikalavimu sandorį pripažinti negaliojančiu, analizę, galima teigti, jog nemaža dalis šių bylų yra susijusi būtent su nuosavybės teisių į nekilnojamąjį turtą atkūrimu.

Viena iš dažniausių situacijų, kai prokuroras, gindamas viešąjį interesą, teisme ginčija sandorius, kurie sudaryti dėl valstybių ar savivaldybių turto, pažeidžiant imperatyvias įstatymo normas arba viešąją tvarką. Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje pažymima, kad „viešosios nuosavybės teisės įgyvendinimas skiriasi nuo privačios nuosavybės teisės įgyvendinimo dėl keleto priežasčių; pirma, viešosios nuosavybės teisė įgyvendinama vadovaujantis viešosios teisės principais ir normomis, šią teisę įgyvendina valstybė ir savivaldybės, veikiančios per atitinkamas institucijas; jų sprendimai turi užtikrinti viešąjį interesą, tenkinti visuomenės poreikį; sudarant sandorius ar priimant sprendimus dėl valstybės ir savivaldybės turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo privaloma vadovautis efektyvumo ir racionalumo, visuomeninės naudos, viešosios teisės ir kitais Įstatyme¹⁷⁴ įtvirtintais viešosios nuosavybės įgyvendinimo principais“¹⁷⁵.

2.1.3. Prokuroras ir kitos valstybės institucijos

Praktikoje pasitaiko atvejų, kai tą patį sandorį teisme ginčija tiek valstybės institucija, kuriai įstatymu numatyta pareiga prižiūrėti bei ginti viešąjį interesą konkrečioje srityje, tiek prokuroras, įgyvendinantis savo bendruosius įgaliojimus viešojo intereso gynimo srityje. Vienoje byloje LAT sprendė tokių ieškinių, kaip galimai tapačių, klausimą¹⁷⁶. Teismas nurodė, kad „institucija, įgaliota ginti viešąjį interesą, gali reikšti kitą reikalavimą panaikinti tą patį sandorį, tuo pačiu teisiniu pagrindu, tačiau faktinis pagrindas – viešojo intereso konkretų pažeidimą apibūdinančios, jį individualizuojančios faktinės aplinkybės turi būti iš esmės skirtingos, t. y. apibūdinančios šį pažeidimą kaip atskirą, pažeidžiantį kitas konkrečias subjektyvias teises ir interesus, nei nurodytos jau pareikštame ieškinyje.“ Tokiu atveju šis naujas ieškinys nebus vertinamas kaip tapatus¹⁷⁷. LAT šioje

¹⁷³Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalis. „Lietuvos Aukščiausiojo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-494/2008“. Pažymėtina, jog tinkamas valstybės institucijų ir pareigūnų funkcijų vykdymas taip pat yra viešojo intereso dalis. Tačiau, kaip konstatuoja LAT, „jeigu valstybės institucija ar pareigūnas pažeidžia įstatymą arba kitą teisės aktą, pakertamas piliečių pasitikėjimas valstybe, kartu pažeidžiamas ir viešasis interesas, kad valstybės institucijų veikloje būtų užtikrintas teisėtumas ir jos tarnautų žmonėms“.

¹⁷⁴ „Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 54, 1492 (1998).

¹⁷⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-585/2014.“

¹⁷⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2013 m. gegužės 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013.“

¹⁷⁷ Informacija apie ginamų teisių ribas, kaip teismui teikiamo ieškinio dalykas, gali būti ieškovo nurodoma kaip atitinkami jo arba jo atstovaujamojo teisių pažeidimai.

byloje konstatavo, kad teismai pagrįstai AB Turto banko, kuris atstovavo Finansų ministeriją, ieškinį vertino kaip viešojo intereso gynimą. Nurodytoje situacijoje ginčo sandoriu buvo pažeistas valstybės, kaip atsakovo garanto, interesas – nepatirti nuostolių dėl suteiktų garantijų. Teismas sprendė, jog minėtas interesas atitinka viešojo intereso sąvoką, todėl AB Turto bankas pagal jam suteiktus įgaliojimus gynė viešąjį interesą. Teismas taip pat pažymėjo, jog nutrauktos bylos šalys taikos sutartimi nustatė tokias tarpusavio teises ir pareigas, kurios pašalino nurodyto valstybės teisėto intereso – pažeidimo grėsmę. Tačiau tai nereiškia, kad ginčo sandoriais negalėjo būti pažeistos kitos konkrečios viešosios vertybės, kurios, sudarius pirmiau nurodytą taikos sutartį, nebuvo tinkamai apgintos. Reiškiant ieškinį, kuriuo ginamos kitos viešosios vertybės, faktinis ieškinio pagrindas yra kitas, t. y. skirtingas nei ginant valstybės, kaip garanto, interesą nepatirti nuostolių. Taigi, teismas galiausiai konstatavo, jog atsižvelgiant į pažeisto intereso pobūdį, jį ginti gali būti įgaliota ne tik Finansų ministerija, bet ir kita valstybės institucija, kuri šioje byloje buvo prokuratūra.¹⁷⁸

Galimos ir gana dažnos situacijos¹⁷⁹, kai valstybės ar savivaldybės institucija, ar kitas subjektas, kontroliuojantis atitinkamą sritį, nesiima priemonių ginti viešąjį interesą, apie jo pažeidimus nepraneša prokurorui, arba delsia jam pranešti. Dar vienoje byloje apeliacinės instancijos teismas atkreipė dėmesį į tai, jog ieškovas siekė apginti konkrečius bankrutuojančios įmonės kreditorių interesus, tačiau, ignoruodamas tai, kad šiuos interesus, atitinkančius viešąjį interesą, pareikštu ieškiniu siekė apginti ir prokuroras, užkirto kelią juos ginti, nurodęs, kad „ginti viešąjį interesą bankroto bylose, užtikrinant įmonės ir jos kreditorių teisių apsaugą, įstatymo deleguota bankroto administratoriui, taip pat kreditoriai gali savarankiškai ginčyti skolininko sudarytus sandorius“¹⁸⁰. Taip pirmosios instancijos teismas apribojo galimybę prokurorui atlikti Prokuratūros įstatymo 19 straipsnyje nustatytą pareigą savo iniciatyva ginti viešąjį interesą, nustačius jo pažeidimą tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti¹⁸¹.

2.1.4. Prokuroro funkcijos ginčijant sandorius

Vienas iš Lietuvos ir Rusijos teisinio reguliavimo analizuojamoje srityje skirtumų, kad Rusijoje prokurorui suteikti įgaliojimai kreiptis netgi į arbitražo teismą su reikalavimu pripažinti sandorį negaliojančiu. Rusijos Federacijos arbitražinio proceso kodekso 52 straipsnyje nurodyti

¹⁷⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2013 m. gegužės 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013.“

¹⁷⁹ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.

¹⁸⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2013 m. gegužės 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013.“

¹⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2013 m. gegužės 22 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013.“

subjektai, kurių veikla gali būti ginčijama¹⁸². Tai asmenys, kurių veikla yra tiesiogiai susijusi su valstybės interesais. Atsižvelgiant į nurodytą straipsnį, galima teigti, kad prokuroras bus laikomas valstybės atstovu, taip ginančiu viešąjį interesą, kadangi pareiškiami ieškiniai, susiję su negaliojančiais sandoriais, sudarytais subjektų, vienaip ar kitaip susijusių su viešuoju elementu¹⁸³. Kartu procesiniai įstatymai iškelia sąlygas tokiam dalyvavimui, t. y. susijusias su nagrinėjamos bylos šalių subjekciniu statusu¹⁸⁴. Todėl galima teigti, kad Arbitražinio proceso kodekso 52 straipsnyje nustatytas subjektyvusis kriterijus¹⁸⁵. I. Prichodko ir M. Pacacija pažymi, kad prokuroro dalyvavimas arbitražiniame procese turėtų būti minimalizuotas, iš esmės – tik išimtinis¹⁸⁶. Kita mokslininkų grupė laikosi nuomonės, kad prokuroro dalyvavimas arbitražiniame procese neatitinka Rusijos Federacijos Konstitucijos, veda prie dispozityvumo, konkurencijos, lygiateisiškumo prieš įstatymą ir teismą principų pažeidimo¹⁸⁷. Praktikoje pasitaiko atvejų, kai prokuroro reikalavimai nėra patenkinami dėl suinteresuotos šalies nebuvimo¹⁸⁸.

Tuo tarpu Lietuvos CK ar CPK nėra ribojimų dėl sandorių šalių, kai prokuroras ar kitos įstatymu įpareigtos institucijos reiškia ieškinį dėl sandorio negaliojimo. Ribojimai pasireiškia tik viešojo intereso egzistavimu ir jo pažeidimu (juos nustato institucija, sprendama dėl ieškinio pareiškimo galimybės, tačiau, kaip minėta, galutinai tai konstatuoja teismas savo sprendimu) bei valstybės ir savivaldybių institucijų veiklos atveju – viešojo intereso pažeidimas padarytas srityje, kurioje konkreti institucija įstatymų nustatyta tvarka įgyvendina savo įgaliojimus ir funkcijas.

Kalbant apie prokuroro dalyvavimą bylose dėl sandorio pripažinimo negaliojančiais, atkreiptinas dėmesys, jog, Rusijos mokslininkų teigimu, vyrauja akivaizdi tendencija, jog ginčų dėl negaliojančių sandorių daugėja¹⁸⁹. Taip pat plinta praktika, kai tas pats sandoris yra ginčijamas keliais skirtingais pagrindais. Dėl to, visuomenė per įstatymų leidybą turi pasirinkti materialinius, taip pat procesinius mechanizmus, siekiant pašalinti piktnaudžiavimą teise ir

¹⁸² “Arbitražnyj processual'nyj kodeks RF (APK).“ [Arbitral Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102079219>

¹⁸³ Danila A. Levichev, “Pravovoj status i polnomochija prokurora v rossijskom zakonodatel'stve: razvitie vektora pravovoj politiki,” [The Legal Status and Powers of the Prosecutor in the Russian Legislation: the Development Vector of Legal Policy]. *Voprosy jekonomiki i prava* 6 (2014): 9.

¹⁸⁴ Aleksandr J. Tomilov, “Uchastie prokurora v arbitražnom processe po delam o priznanii sdelki nedejstvitel'noj,” [Participation of the Prosecutor in the Proceedings of Cases of Recognition of the Transaction Invalid]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 1, 9 (2005): 103.

¹⁸⁵ Danila A. Levichev, *op. cit.*, p. 10.

¹⁸⁶ I. A. Prichod'ko ir M. Sh. Pacacija, *Arbitražnyj process v sovremennoj Rossii: Aktual'nye problemy v sovremennoj Rossii* [Arbitral Procedure in Modern Russia: Urgent Problems] (Moskva: Lidzhist, 2002), 169-172. *Cit. Iš:* Danila A. Levichev, *op. cit.*, p. 9.

¹⁸⁷ Danila A. Levichev, *op. cit.*, p.10.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ Rusijos Federacijos Aukščiausiojo arbitražo teismo biuletenyje netgi yra atskiras skyrius, skirtas šiems ginčams.

užtikrinti veiksmingą pažeistų ar ginčijamų teisių gynybą, ypač kai tai yra susiję su visuomenės interesais.

Pagal Rusijos Federacijos arbitražinio proceso kodekso 52 straipsnio 1 dalį, prokuroras turi teisę kreiptis su ieškiniu į teismą dėl negaliojančių – niekinių – sandorių pasekmių taikymo, kai šie sandoriai sudaryti Rusijos Federacijos valstybinės valdžios institucijų, savivaldos subjektų, valstybinių arba municipalinių įmonių, valstybinių institucijų, taip pat juridinių asmenų, kurių kapitalo dalis priklauso Rusijos Federacijai, jos subjektams arba municipaliniams subjektams¹⁹⁰. Ieškiniai dėl kitų juridinių asmenų interesų skatinami pareikšti ne tik pažeidus ieškovo teises, bet ir pažeidus valstybinius ir visuomenės (viešuosius) interesus (pvz., socialiai svarbių prekių sugedimas ar nepateikimas; normalios transporto infrastruktūros, energetikos pažeidimas; gynybos pramonės, medicinos, švietimo įstaigų interesų pažeidimai; sandoriai, keliantys grėsmę rimtoms ekologinėms nelaimėms, rimtiems socialiniams konfliktams ir kt.)¹⁹¹.

Skirtingai nuo Rusijos teisinio reguliavimo, Lietuvos teisėje pripažinti sandorį negaliojančiu turi teisę tik teismas pagal suinteresuoto asmens arba prokuroro (valstybės ar savivaldybės institucijos) ieškinį. Taip pat prokuroro veiklą Lietuvos Respublikoje reguliuojančiuose teisės aktuose nėra nustatyta galimybė jam kreiptis į arbitražo teismą dėl viešojo intereso gynimo.

Kaip minėta, Lietuvoje prokuroras ypač dažnai reiškia ieškinius dėl sandorių, susijusių su viešąją nuosavybę, negaliojimo, tačiau nei teisės aktuose, nei teismų praktikoje nėra nustatyta, jog tokius ieškinius prokuroras gali reikšti tik tuo atveju, jei viena iš šalių – valstybė, valstybės institucija arba savivaldybės institucija. Pagrindinis kriterijus, prokuroro nuomone, viešojo intereso egzistavimas konkrečiuose teisiniuose santykiuose bei jo galimas pažeidimas, kuris gali pasireikšti įvairių, tiek viešųjų, tiek privačių subjektų veikloje. Pavyzdžiui, vienoje LAT nagrinėtoje byloje ieškinį pareiškė prokuroras, prašydamas pripažinti juridinių asmenų (AB Lietuvos paštas ir UAB „Skala“) sudarytus sandorius negaliojančiais CK 1.80 straipsnio 1 dalies ir 1.82 straipsnio 2 dalies pagrindais¹⁹². Pirmosios instancijos teismas, vertindamas, ar toks prokuroro reiškiamas reikalavimas patenka į viešojo intereso sritį, atsižvelgė į tokio reikalavimo kreipimosi tikslą, teisinius padarinius, galinčius atsirasti tuo atveju, jei reikalavimas būtų pripažintas pagrįstu. Teismas vertino tai, kad visų atsakovo AB Lietuvos pašto akcijų savininkė

¹⁹⁰„Arbitražnyj processual'nyj kodeks RF (APK).“ [Arbitral Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102079219>

¹⁹¹ Aleksandr J. Tomilov, „Učastie prokurora v arbitražnom processe po delam o priznanii sdelki nedejstvitel'noj,“ [Participation of the Prosecutor in the Proceedings of Cases of Recognition of the Transaction Invalid]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 1, 9 (2005): 103.

¹⁹²„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-46/2011.“

– valstybė¹⁹³, jo pagrindinė funkcija – teikti pašto paslaugas Lietuvoje, kurios būtų prieinamos visiems subjektams. Teismas įvertino ir tai, kad šalims susitarus dėl nepagrįstai didelės vertės turto buvo pažeistos valstybei priklausančio turto disponavimo efektyvumo principas – sandorio kainos sumokėjimas iš esmės darytų neigiamą įtaką šios bendrovės akcijų vertei, jos veiklos pelningumui, be to, keltų grėsmę, kad jos sąnaudoms padengti būtų reikalingos papildomos valstybės biudžeto lėšos. Dėl šios priežasties teismas pripažino, jog prokuroras, pareiškęs ieškinį viešajam interesui ginti, nagrinėjamu atveju teisėtai įsikišo į privačių juridinių asmenų teisinius santykius. Atsižvelgdama į tai, kas nurodyta, teisėjų kolegija konstatavo, kad kasacinio skundo argumentas dėl prokuroro teisės ir viešojo intereso nagrinėjamoje byloje nebuvimo yra nepagrįstas – teismai tinkamai taikė CPK 49 straipsnio 1 dalies, Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 1, 2 dalių nuostatas dėl prokuroro teisės ginti viešąjį interesą, atsižvelgė į kasacinio teismo praktiką bylose dėl viešojo intereso gynimo.¹⁹⁴

Rusijos mokslininko A. Tomilov nuomone, tais atvejais, kai egzistuoja valstybės interesai, net ir netiesiogiai, bet, kai šie interesai ginami iškeliant bylą teisme, prokuroro dalyvavimas būtinas. Autorius teigia, jog materialūs valstybės interesai egzistuoja ir sandorių pripažinimo negaliojančiais atvejais, kai jie buvo sudaryti veikiant apgalei, prievartai, grasinimui, nesąžiningu susitarimu su kitos šalies atstovu, nesąžiningu pasinaudojimu išskirtinai sunkiomis aplinkybėmis (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 179 straipsnis¹⁹⁵).¹⁹⁶ Tačiau nurodytų sandorių ginčijimas ir, atitinkamai, kompensacijos gavimas priklauso nuo materialiojo šalies intereso, kadangi pripažinimas negaliojančiu įmanomas tik nukentėjusios šalies ieškinio pagrindu¹⁹⁷. O. Gutnikov teigia, kad „kai tiesioginio viešojo intereso nėra, arba jis yra, tačiau turi netiesioginį pobūdį (kaip nurodyta Rusijos Federacijos civilinio kodekso 179 straipsnio atvejais), teismui turi būti atimta galimybė savarankiškai spręsti dėl restitucijos taikymo“¹⁹⁸. A. Tomilov teigia, kad teismas čia neturėtų rodyti iniciatyvos, kadangi tam yra atsakingos institucijos, būtent prokuratūra, kuri skirta apsaugoti bei ginti visuomenės ir valstybės interesus¹⁹⁹.

¹⁹³ Pažymėtina, kad kasacinio teismo praktikoje viešojo intereso buvimas pripažintas byloje, kurios šalis buvo bendrovė, kurios visų akcijų savininkė – valstybė. Žr. pvz., „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-46/2011“.

¹⁹⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2013.“

¹⁹⁵ „Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii“ [The Civil Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.grazkodeks.ru/gzk-glava-9/gz-statia-179/>

¹⁹⁶ Aleksandr J. Tomilov, „Uchastie prokurora v arbitrazhnom processe po delam o priznanii sdelki nedejstvitel'noj,“ [Participation of the Prosecutor in the Proceedings of Cases of Recognition of the Transaction Invalid]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 1, 9 (2005): 105.

¹⁹⁷ *Ibid.*

¹⁹⁸ Oleg V. Gutnikov, *Nedejstvitel'nye sdelki v grazhdanskom prave. Teorija i praktika osparivanija* [Invalid Transactions in Civil Law. Theory and Practise], (Moskva: Berator-Press, 2005), 357. *Cit. iš: Aleksandr J. Tomilov, op. cit.*

¹⁹⁹ Aleksandr J. Tomilov, *op. cit.*

Kaip teigiama Rusijos teisės doktrinoje, kiti egzistuojantys veiksniai, įrodantys prokuroro dalyvavimo sandorių negaliojimo bylose būtinumą, laikytini nurodyti Rusijos Federacijos civilinio kodekso 166 straipsnio 2 dalyje²⁰⁰, dėl teisės teismui savo iniciatyva taikyti niekinio sandorių negaliojimo pasekmes. Daugelis mokslininkų teigia, kad ginant civilines teises tokiu metodu, teismas savo iniciatyva neturėtų taikyti niekinio sandorio negaliojimo pasekmių, kaip tai nurodyta Rusijos Federacijos civilinio kodekso 166 straipsnio 2 punkte²⁰¹. Todėl N. Šestakova teigia, kad minėta norma neatitinka Rusijos Federacijos Konstitucijos²⁰². Kaip nurodo A. Tomilov, niekinis sandoris daro poveikį viešiesiems interesams tuo, kad pažeidžia galiojančius teisės aktus ir dėl to jis yra niekinis (Rusijos Federacijos civilinio kodekso 168 straipsnis²⁰³), jei įstatymas nenurodo, kad toks sandoris yra nugincijamas. Reikalavimą taikyti negaliojančių niekinių sandorių pasekmes gali pateikti bet kuris suinteresuotas asmuo²⁰⁴. Toks viešųjų interesų gynimas galėtų būti pateisinamas tada, kai kyla pagrįstas įtarimas, jog sandoriai naudojami mokesčių slėpimui, neteisėtam nuosavybės perdavimui ir kitais neteisėtų pajamų gavimo atvejais²⁰⁵.

Toks rusų mokslininkų aiškinimas dėl negaliojančių sandorių pasekmių taikymo skiriasi nuo galiojančio Lietuvos teisėje. LAT jau seniai yra išaiškinęs, kad net jeigu ieškovas reikalauja sandorį pripažinti negaliojančiu, tačiau ieškinyje neprašo taikyti sandorio negaliojimo pasekmių (pvz., restitucijos natūra, pinigais), teismas privalo spręsti šį klausimą *ex officio*²⁰⁶. Ši taisyklė galioja tiek niekinių, tiek nugincijamų sandorių atveju, taip pat, neatsižvelgiant į tai, ar byloje ginami vien tik privatūs šalių interesai, ar ir viešasis interesas, kuris galimai pažeidžiamas ginčijamu sandoriu. Kaip LAT yra nurodęs, tokios taisyklės „privalo būti taikomos visais atvejais, nes tik išsprendus dėl negaliojančio sandorio teisinių padarinių užbaigiamas ginčo sprendimas ir atkuriamą teisinę taiką“²⁰⁷. Tais atvejais, kai restitucijos nepakanka pažeistoms asmenų teisėms ar viešajam interesui apginti, gali būti taikomi subsidiarūs civilinių teisių gynimo būdai, pvz., nuostolių atlyginimas, nepagrįsto praturtėjimo išreikalavimas ir

²⁰⁰ “Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii” [The Civil Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.grazkodeks.ru/gzk-glava-9/gz-statia-166/>

²⁰¹ Aleksandr J. Tomilov, “Uchastie prokurora v arbitrazhnom processe po delam o priznanii sdelki nedejstvitel'noj,” [Participation of the Prosecutor in the Proceedings of Cases of Recognition of the Transaction Invalid]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 1, 9 (2005): 105.

²⁰² Natal'ja D. Shestakova, “Nedejstvitel'nost' sdelok: processual'nyj i material'nyj aspekty.” [Invalidity of Transactions: Procedural and Substantive Aspects]. (Teisės mokslų kandidato disertacija, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, 2001), 66. *Cit. iš: Aleksandr J. Tomilov, op. cit.* 106.

²⁰³ “Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii” [The Civil Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.grazkodeks.ru/gzk-glava-9/gz-statia-168/>

²⁰⁴ Aleksandr J. Tomilov, *op. cit.*

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009“.

²⁰⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009“.

pan. Pripažinus sandorį negaliojančiu, subsidiarūs civilinių teisių gynimo būdai taikomi laikantis dispozityviškumo principo suinteresuotų asmenų reikalavimu.²⁰⁸

Lietuvos teismų praktikoje nurodoma, kad restitucijos taikymas turi užtikrinti sandorio šalių grąžinimą į prieš pažeidimą buvusią teisinę padėtį. Kita vertus, bendrosios restitucijos taisyklės nustato teismui teisę išimtiniais atvejais keisti restitucijos būdą ir netgi jos visai netaikyti, tuo atveju, kai pagal susiklosčiusią teisinę situaciją niekinio sandorio konstatavimo metu šalių grąžinimas į ankstesnę padėtį prieštarautų viešajam interesui, sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams (CK 6.145, 6.146 straipsniai²⁰⁹). Todėl, kaip nurodo LAT savo praktikoje, „teismai, sprenddami dėl niekinio sandorio padarinių, turi tirti sutarties vykdymo eigą, jos vykdymo specifiką, įvykdymo laipsnį, kitas reikšmingas aplinkybes ir parinkti restitucijos būdą arba, esant išskirtinėms aplinkybėms, jos netaikyti.“²¹⁰

2.1.5. Ieškinio senatis, kai sandorį ginčija prokuroras

Kitas svarbus klausimas dėl ieškinio pateikimo teisme, susijęs su ieškinio senaties taisyklių taikymu, kai sandorį ginčija ne pati sandorio šalis, bet, kaip mūsų nagrinėjamu atveju, prokuroras. Reikalavimams dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu taikomas bendrasis 10 metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 straipsnio 1 dalis²¹¹). Sprendžiant klausimą dėl termino kreiptis į teismą, ypač svarbus momentas, nuo kurio turi būti skaičiuojamas šis terminas, nustatymas. Dėl ieškinio senaties termino eigos pradžios sprendžiama pagal tai, kada apie savo teisės pažeidimą sužinojo ar turėjo sužinoti ginčo materialiojo teisinio santykio šalis (CK 1.127 straipsnio 1 dalis), ir, remiantis teismų praktika, nepaisant to, kas kreipėsi į teismą teisminės gynybos: pats asmuo, kurio teisė pažeista arba įstatymų nustatytais atvejais – asmenys, ginantys viešąjį interesą (CPK 49, 50 straipsniai). Kiekvienu konkrečiu atveju prokurorui reikia surinkti duomenis, kad galėtų padaryti išvadą, ar pažeistas viešasis interesas ir ar reikia jį ginti.²¹²

Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio²¹³ analizė suponuoja išvadą, kad prokurorui teisė nesikreipti į teismą ginant viešąjį interesą vien dėl to, kad yra pasibaigęs senaties terminas, nesuteikta. Ieškinio senaties terminas savaime negali paneigti siekiamo tikslo įgyvendinti

²⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009.“

²⁰⁹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000). Galiojanti 2016-10-07 redakcija.

²¹⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-323/2009“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008.“

²¹¹ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000). Galiojanti 2016-10-07 redakcija.

²¹² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“

²¹³ „Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 81, 1514 (1994). Galiojanti 2015-07-01 redakcija.

teisingumą, pašalinant imperatyviųjų teisės normų pažeidimus ir kartu apginant viešąjį interesą.²¹⁴

Be to, LAT savo praktikoje yra nurodęs, kad „tiek pažeistų valstybės interesų gynimas, tiek ieškinio senaties instituto, kurio paskirtis – užtikrinti civilinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą, normų taikymas yra viešojo intereso dalys, teismas konkrečiu atveju nustato, kurį iš šių dviejų viešųjų interesų konkrečiu atveju reikėtų ginti prioritetiškai“²¹⁵. LAT pažymėjo ir tai, kad „net ir tuo atveju, jeigu būtų konstatuotas ieškinio senaties termino kreiptis į teismą su ieškiniu dėl viešojo intereso gynimo praleidimas, tai dar nereikštų absoliutaus pagrindo atmesti tokį ieškinį. Dėl to teismas turi suderinti ieškinio senaties termino nustatymu siekiamą tikslą – įtvirtinti stabilumą ir teisinį tikrumą. Teismas turi pasverti, kuri iš vertybių yra svarbesnė konkrečioje viešojo intereso gynimo byloje“²¹⁶. Be to, privalo būti išnagrinėtos visos aplinkybės, dėl kurių ilgą laiką nebuvo kreipiamasi į teismą dėl pažeistų vertybių gynimo, taip pat įvertinti prokuroro, viešojo administravimo subjekto veiksmai, fizinio ar juridinio asmens veiksmai jų teisėtumo ir sąžiningumo aspektu²¹⁷.

LAT taip pat pažymėjo, jog „įstatymuose nenustatyta bendrųjų ieškinio senaties termino eigos pradžios momento nustatymo taisyklių išimčių tais atvejais, kai ieškinį pareiškia asmuo viešajam interesui ginti“²¹⁸. Jei būtų konstatuota, kad viešąjį interesą ginantis subjektas (nagrinėjamu atveju – prokuroras), turėdamas pagrindą manyti, jog galėjo būti pažeisti teisės aktų reikalavimai, delsė atlikti jo kompetencijai priskirtus veiksmus ir kreipimuisi į teismą reikalingus duomenis surinko per nepagrįstai ilgą terminą, tai terminas pareiškimui paduoti turėtų būti skaičiuojamas nuo tada, kai tokie duomenys turėjo ir galėjo būti surinkti²¹⁹. Taigi, atsižvelgiant į teismų praktiką, „termino pradžia viešąjį interesą ginančiam subjektui kreiptis į teismą skaičiuojama nuo tada, kai pareiškėjas gavo pakankamai duomenų, kad pažeistas viešasis interesas, arba nuo tada, kai tokie duomenys turėjo ir galėjo būti surinkti, priklausomai nuo to, kuris momentas atsiranda anksčiau“. Todėl, atsižvelgiant į tai, kas aukščiau nurodyta, galima

²¹⁴Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės,“ *Teisė* 91 (2014): 125; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2010.“

²¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 14 d. nutartis Nr. 3K-7-38/2008“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2010“.

²¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“

²¹⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011.“

²¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-149/2011“.

²¹⁹ „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A17-742/2007.“

daryti išvadą, jog prokuroro, kaip ieškovo, veiklai renkant tokius duomenis taikomas objektyvusis kriterijus.²²⁰

Vienoje iš bylų, kuriose prokuroras gynė viešąjį interesą, o atsakovas prašė taikyti ieškinio senatį, teismas analizavo, ar prokuroras, kaupdamas, analizuodamas ir sistemindamas bylos medžiagą, delsė imtis įstatymuose įtvirtintų pareigų²²¹. Delsimo požymių jo veiksmuose teismas nenustatė, o nutartyje atkreipė dėmesį, jog ginčo situacija yra sudėtinga, todėl prokurorui teko surinkti didelį kiekį duomenų, be to, ieškinyje suformuluotas dvidešimt vienas reikalavimas. Dėl to LAT sprendė, kad apeliacinės instancijos teismas teisingai įvertino prokuroro galimybę nustatyti viešąjį interesą, jo pažeidimų esmę bei ieškinio padavimo terminą ir objektyviojo kriterijaus pagrindu pagrįstai padarė išvadą, jog ieškinio senaties termino eigos pradžia buvo 2006 m. vasario 2 d. ir prokuroras nepraleido šio termino, pareiškęs ieškinį teisme 2006 m. vasario 7 d.²²²

Dar vienoje kasacinėje byloje atsakovai UAB „Vilniaus parkai“ ir A. R. prašė taikyti ieškinio senatį²²³. Teismas pažymėjo, jog „įstatymų leidėjas, suteikdamas teisę prokurorui ar valstybės, savivaldybės institucijoms kreiptis į teismą, iš anksto nustato, kad konkretūs santykiai, iš jų kylantys ginčai gali būti susiję su viešuoju interesu“²²⁴. Analizuojamoje byloje susidarė tokia situacija, jog prokuroras turėjo ginti viešąjį interesą, kurį netinkamai įgyvendino valstybės institucijos²²⁵. Nagrinėjamoje byloje konstatuota, jog įvertintos aplinkybės sudaro pagrindą pripažinti, kad ieškinyje dėl imperatyviosiems įstatymų nuostatomis prieštaraujančių sandorių, sudarytų 1992–1997 m. ir šiuo laikotarpiu išviešintų viešame registre, pareikštas praleidus 1964 m. CK 84 straipsnio 1 dalyje nustatytą ieškinio senaties terminą. Tačiau teismai taip pat nurodė, kad „nėra pagrindo pripažinti, kad niekiniai sandoriai užtikrina civilinių teisinių santykių stabilumą visuomenėje arba kad nesąžiningų turto įgijėjų turtinių interesų gynimas sudaro konstitucinę vertybę ir turi būti derinamas su viešuoju interesu nagrinėjamoje byloje“, ir atsisakė taikyti ieškinio senatį. Apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad net ir pripažinus, jog senaties

²²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007.“

²²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“

²²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“

²²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“

Kasatorė UAB „Vilniaus parkai“ kasaciniame skunde teigia, kad teismas nepagrįstai netaikė ieškinio senaties, nes valstybei buvo žinoma apie nuosavybės teisių į ginčo pastatą registravimą nuo pat jo momento, tačiau jokių veiksmų nebuvo imtasi beveik 30 metų. Kasatorius A. R. pažymėjo, kad teismas konkrečiai nenurodė, kaip viešojo intereso gynimas, panaikinus prieš 20 ir daugiau metų sudarytus sandorius, taptų didesne vertybe nei palikimas galioti esamų teisinių santykių. LAT pripažino šiuos kasacinių skundų argumentus nepagrįstais.

²²⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“

²²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“ Teismas nurodė, kad kasacinių skundų argumentai dėl ieškinio senaties taikymo taip pat turi viešąjį interesą, kadangi „šio teisės instituto paskirtis sutampa su viešuoju interesu išlaikyti civilinių santykių stabilumą ir apibrėžtumą, užtikrinti realią pažeistų teisių apsaugą. Šiuo atveju reikia ieškoti ne tik viešojo ir privataus interesų pusiausvyros, o tiesiog nustatyti ir kelių viešųjų interesų pusiausvyrą arba rinktis, kurio viešojo intereso gynība konkrečiu atveju yra prioritetinė“.

terminas yra praleistas, vis dėlto šioje byloje egzistuoja pagrindas jį atnaujinti²²⁶. LAT konstatavo, jog nagrinėjamu atveju „prokuroras ėmėsi veiksmų ginti specifinio nuosavybės teisės subjekto – valstybės pažeistas nuosavybės teises bei teisėtus interesus, jo atliktas tyrimas ir ieškinyis pateiktas per protingą laiką nuo sužinojimo apie galimą teisės pažeidimą.“ Be to, tai, kad valstybės institucijos, kurios yra įgaliotos ginti valstybės nuosavybės teisę, nevykdė savo pareigų, šioje byloje nesudarė pagrindo atmesti prokuroro pareikštą ieškinį.²²⁷

2.1.6. Viešojo intereso gynimas pagal asmenų prašymus prokurorui

Ne tik valstybės institucijos, tačiau ir privatūs asmenys turi teisę kreiptis į prokurorą prašydami ginti, jų nuomone, pažeidžiamą viešąjį interesą. Prokuroras, išnagrinėjęs prašymą ir nustatęs teisės aktų pažeidimus bei būdamas įsitikinęs, kad toks pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu, gali priimti vieną iš šių sprendimų, kuriais užbaigiamas prašymo nagrinėjimas: 1. nutarimu pareikalauti valstybės ar savivaldybės institucijų jų veiklos srityje spręsti dėl priemonių teisės pažeidimams pašalinti taikymo ir per 20 darbo dienų nuo reikalavimo gavimo informuoti prokuratūrą apie priimtą sprendimą (Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 3 dalies 3 punktas). Nutarime būtina pateikti argumentus dėl teisės pažeidimo ir konkrečiai nurodyti, kaip nustatytais teisės pažeidimais pažeidžiamas viešasis interesas; 2. teikti teismui ieškinį, pareiškimą, prašymą ir esant pagrindui raštu informuoti institucijos, kurios sprendimai ginčijami teisme, steigėją apie netinkamą atsakovais ieškinyje, pareiškime, prašyme nurodytų asmenų pareigų vykdymą (Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 2 dalis); 3. įstoti į bylą trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus dėl ginčo dalyko, turint pagrindo manyti, kad jis gali būti susijęs su viešojo intereso pažeidimu. Šiuo atveju prokuroras kartu su ieškiniu, pareiškimu, prašymu ginti viešąjį interesą teikia teismui prašymą įtraukti jį į bylą trečiuoju asmeniu, pareiškiančiu savarankiškus reikalavimus²²⁸.

Tačiau prokuroras, remiantis teisės aktų nuostatomis, gali ir atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemones²²⁹. Prokuroras, išnagrinėjęs prašymą ir nustatęs teisės aktų pažeidimus, o kartu ir viešojo intereso pažeidimą, vadovaudamasis bendraisiais teisės principais, gali priimti motyvuotą nutarimą atsisakyti kreiptis į teismą su ieškiniu, pareiškimu, prašymu tik tais atvejais, kai: 1. nustatyti teisės aktų reikalavimų pažeidimai yra neesminiai, neturėję lemiamos reikšmės ginčo teisiniame santykiyje priimtų sprendimų rezultatui; 2. valstybei, visuomenei, asmeniui padaryta žala laikytina mažareikšme, palyginti su galimomis bylinėjimosi

²²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“

²²⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“

²²⁸ „Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo.“ TAR 778 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71968cc08a7711e3adad91663975b89f>

²²⁹ Plačiau žr.: Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemones,“ *Teisė* 91 (2014): 119-134.

išlaidomis²³⁰; 3. esant kelių viešųjų interesų konkurencijai ir nusprendus, kad kreipiantis į teismą dėl vieno iš jų gynimo kiti viešieji interesai gali būti pažeisti arba nebus tinkamai apginti racionaliomis sąnaudomis. Tokiu atveju prokuroras nutarime turi identifikuoti visus konkuruojančius viešuosius interesus, t. y. atskleisti kiekvieno viešojo intereso turinį ir išdėstyti motyvus, kodėl vienam ar keliems viešiesiems interesams konkrečiu atveju teikiama pirmenybė²³¹.

Tuo atveju, jeigu dėl galimo viešojo intereso pažeidimo į prokuratūrą kreipiasi privatus subjektas, prokuroras, išnagrinėjęs prašymą ir nenustatęs, kad ginčo teisinis santykis laikytinas viešuoju interesu, arba nustatęs, jog ginčo teisinis santykis laikytinas viešuoju interesu, tačiau nenustatęs teisės aktų pažeidimų, priima nutarimą atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės (Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 4 dalis). Tokiu atveju negali būti taikomos Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 3 dalies 3, 8, 9 punktuose numatytos priemonės²³².

Galima pritarti S. Gadeikytei ir S. Galentienei, kurios nurodo, jog prokuroras gali atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės tik dviem atvejais: jeigu jis nenustato teisės aktų reikalavimų pažeidimo arba, jeigu ir nustato, tačiau toks pažeidimas nelaikytinas viešojo intereso pažeidimu (tai galėtų būti ne imperatyvių teisės normų pažeidimas, ne viešosios teisės normų pažeidimas, tam tikri procedūriniai pažeidimai, kurie neturi esminės įtakos teisiniams santykiams modifikuoti)²³³.

Svarbu pažymėti, jog Prokuratūros įstatymo 19 straipsnyje tiesiogiai neįtvirtinta asmens, besikreipusio dėl galimai pažeisto viešojo intereso, teisės apskūsti aukštesniojo prokuroro nutarimą atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės. Pagal Prokuratūros įstatymo 4 straipsnio 2 dalį prokurorų proceso veiklą kontroliuoja aukštesnysis prokuroras ir teismas; aukštesnysis prokuroras ir teismas nustato prokurorų padarytus proceso įstatymų pažeidimus ir panaikina neteisėtus sprendimus. Remiantis Prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 6 dalimi, proceso dalyviai, nesutikdami su aukštesniojo prokuroro priimtu proceso sprendimu, gali įstatymų nustatyta tvarka sprendimą apskūsti teismui. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad Prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 6 dalis taikytina ir prokurorų veiksmams dėl viešojo intereso gynimo priemonių apskūsti²³⁴. Prokuratūros įstatymo 19 straipsnio 4 dalyje²³⁵ nustatyta, kad

²³⁰ Nutarime prokuroras turi išdėstyti argumentus dėl tikėtinų sąnaudų vertinimo.

²³¹ „Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo.“ TAR 778 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71968cc08a7711e3adad91663975b89f>

Paminėtina, jog, Valstybės kontrolės duomenimis, kasmet vidutiniškai dėl 50 proc. prokuratūroje gautų kreipimųsi dėl galimo viešojo intereso pažeidimo prokurorai atsisako taikyti viešojo intereso gynimo priemonės.

²³² „Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo.“ TAR 778 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71968cc08a7711e3adad91663975b89f> Žr. 34 punktą.

²³³ Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės,“ *Teisė* 91 (2014): 125.

²³⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje bylos Nr. 3K-7-414/2014“. Pažymėtina, kad tokios nuostatos įtvirtintos ir Rekomendacijų 45 punkte, kuris įtvirtina pareigą aukštesniojo

skundas dėl prokuroro nutarimų atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės paduodamas aukštesniajam prokurorui per 30 dienų nuo nutarimo nuorašo gavimo dienos. Aukštesnysis prokuroras, išnagrinėjęs skundą dėl prokuroro nutarimo, priima vieną iš šių nutarimų: palikti galioti nutarimą arba panaikinti nutarimą (Rekomendacijų 44 punktą).

Pažymėtina, kad, pagal kasacinio teismo praktiką, teismas, nagrinėdamas skundą dėl prokuroro veiksmų atsisakant ginti viešąjį interesą, privalo patikrinti, ar prokuroras, gavęs skundą dėl viešojo intereso pažeidimo, rinko įrodymus, juos analizavo ir vertino bei motyvavo savo išvadą²³⁶. Tačiau svarbu pažymėti ir tai, jog Prokuratūros įstatyme nenustatyta, ir teismas negali pažeisti prokuroro diskrecijos teisės priimti sprendimus pagal jam paskirtų klausimų kompetenciją ir neturi teisės nurodyti prokurorui, kokį sprendimą šis privalo priimti²³⁷. Apibendrinamas nurodytus argumentus, LAT konstatavo, kad asmuo, kuris kreipėsi į prokuratūrą dėl galimai pažeisto viešojo intereso, gali skųsti teismui aukštesniojo prokuroro nutarimą palikti galioti prokuroro nutarimą atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės²³⁸.

Doktrinoje pažymima, jog „nutarimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės nesukelia teisinių padarinių nei pareiškėjams, pagal kurių prašymus buvo pradėtas tyrimas, nei tretiesiems asmenims“²³⁹. Tai, kad prokuroras atsisako ginant viešąjį interesą inicijuoti civilinę bylą, „niekaip nekeičia susiklosčiusios faktinės ar teisinės situacijos“²⁴⁰.

Svarbu tai, kad prokuroro nutarimui apskųsti Prokuratūros įstatymas ir prokuratūros vidaus teisės aktai (Kompetencijos nuostatai²⁴¹, Asmenų aptarnavimo aprašas²⁴²) nustato privalomą ikiteisminę tvarką. Galima pritarti S. Gadeikytei ir S. Galentienei, kad prokuroro nutarimo atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės apskundimas aukštesniajam prokurorui teisės aktuose reguliuojamas pakankamai aiškiai – nustatyti skundą paduodantys ir skundą nagrinėjantys subjektai, skundo padavimo terminas ir tvarka, skundo išnagrinėjimo terminas, aukštesniojo prokuroro įgaliojimai spręsti dėl nutarimo teisėtumo ir pagrįstumo, aukštesniojo prokuroro galimi sprendimai ir nurodymai prokurorui²⁴³.

prokuroro nutarime, kuriuo atsisakyta tenkinti skundą, išaiškinti pareiškėjui, jog nutarimas gali būti skundžiamas bendrosios kompetencijos teismui. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-75-916/2016“.

²³⁵ „Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 81, 1514 (1994). Galiojanti 2015-07-01 redakcija.

²³⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012“.

²³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012“.

²³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-75-916/2016“.

²³⁹ Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės,“ *Teisė* 91 (2014): 124.

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ „Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai.“ *Valstybės žinios* 46, 2281 (2012).

²⁴² „Asmenų aptarnavimo Lietuvos Respublikos prokuratūroje tvarkos aprašas.“ TAR (2014) <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b8d796d04aff11e4a8328599cac64d82>

²⁴³ Skirmantė Gadeikytė ir Sonata Galentienė, *op.cit.*, p. 127.

2.1.7. Prokuroro ieškinio patenkinimo pasekmės

Svarbu pažymėti, jog siekiant praktiškai įvertinti prokurorų taikytų viešojo intereso gynimo priemonių rezultatyvumą, reikalinga informacija, ar jomis buvo pašalinti viešojo intereso pažeidimai. Tam, kad viešasis interesas būtų apgintas, teismo sprendimas turi būti įvykdytas, o prokurorų reikalavimu institucijų priimtais sprendimais viešojo intereso pažeidimai privalo būti pašalinti (pvz., išieškotos valstybei priteistos pinigų sumos, pašalinti savavališkos statybos padariniai, įregistruota valstybės nuosavybės teisė į žemės sklypus ir pan.). Kaip nurodo Valstybės kontrolė, „teisės aktais prokurorams nepavesta dalyvauti teismų sprendimų vykdymo procese, domėtis, ar institucijų priimtais sprendimais pašalinti teisės pažeidimai“²⁴⁴. Tai galima laikyti viena iš priežasčių, kodėl, net ir teismui patenkinus prokuroro reikalavimus, pažeidimai nėra pašalinami, o viešasis interesas nėra apginamas arba apginamas tik iš dalies.

Atkreiptinas dėmesys, kad nors prokuratūra ir turi apibendrintą informaciją apie prokurorų taikytas viešojo intereso gynimo priemones, teismų (pagal prokurorų ieškinius) ir institucijų (pagal prokurorų reikalavimus) priimtus sprendimus, tačiau neturi tikslių duomenų, ar teismų sprendimai yra įvykdyti ir ar institucijų priimtais sprendimais viešojo intereso pažeidimai buvo pašalinti. Remiantis Generalinės prokuratūros metinėmis veiklos ataskaitomis, teismų patenktų prokurorų turtinių reikalavimų suma 2011 m. sudarė 21 mln. Lt, 2012 m. – 27 mln. Lt, 2013 m. – 166 mln. Lt.²⁴⁵ Generalinės prokuratūros nuomone, „teismui patenkinus prokuroro ieškinį dėl viešojo intereso gynimo, teisine prasme viešasis interesas yra apgintas ir prokuroro tikslas – pasiektas, o teismo sprendimo vykdymo užtikrinimas – viešojo administravimo institucijų funkcija“²⁴⁶.

Prokuratūros įstatymo 19 straipsnis numato, kad prokuroras gina viešąjį interesą ne vien pagal fizinių ir juridinių asmenų pareiškimus ir skundus bei savo iniciatyva, bet ir „tais atvejais, kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimams pašalinti“. Toks įstatymo reguliavimas lemia, kad viešąjį interesą atskirose teisinių santykių sferose privalo ginti institucijos, kurios yra specialiai sukurtos vykdyti viešąjį administravimą šiose sferose, o jų neveikimo atveju kaip *ultima ratio* viešajam interesui apginti numatytas prokuroras. Kitaip tariant, prokuroras nėra vienintelis

²⁴⁴ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.

²⁴⁵ Žr. Generalinės prokuratūros metinės veiklos ataskaitas. Deja, informacija, kiek teismų sprendimų, priimtų pagal prokurorų ieškinius dėl viešojo intereso gynimo, buvo įvykdyta, ataskaitose nepateikta. Generalinė prokuratūra nurodo, kad ši informacija nėra kaupiama ir apibendrinama, nes teisės aktai neįpareigoja prokurorų kontroliuoti, ar teismų sprendimai yra įvykdyti. Apibendrintų duomenų, kiek teismų sprendimų, priimtų pagal prokurorų ieškinius, jau yra įvykdyta neturi ir Valstybinė mokesčių inspekcija, kuriai pavesta atstovauti valstybei, kai teismo priteistos pinigų sumos turi būti išieškomos į valstybės biudžetą. „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 23. Taip pat žr. Valstybinio audito ataskaitos 5.1. poskyrį.

²⁴⁶ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.; „Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2014-05-20 raštas Nr. 17.2.-6217 „Dėl valstybinio audito ataskaitos „Viešojo intereso gynimo organizavimas“ projekto“.

viešojo intereso gynimo subjektas²⁴⁷. Tačiau yra ir kita akivaizdi problema, kurią nurodo Generalinė prokuratūra, kad „prokurorams nevykdant bendrosios priežiūros, o valstybės ar savivaldybės institucijoms – savo pareigų viešojo intereso apsaugos srityje, neišvengiami atvejai, kad viešasis interesas įvairiose sferose lieka neapgintas, visų pirma, dėl priežasties, kad prokuroras laiku nesužino apie galimą viešojo intereso pažeidimą ir neturi galimybių reaguoti“²⁴⁸.

2.2. Valstybės ir savivaldybių institucijos

Įstatymai nustato ir valstybės bei savivaldybių institucijų teisę bei pareigą ginti viešąjį interesą. Atsižvelgiant į CPK normas, galima išskirti šias pagrindines viešojo intereso gynimo, vykdomo valstybės ir savivaldybių institucijų, formas: 1) ieškinio pareiškimas teisme; 2) dalyvavimas civilinėje byloje trečiuoju asmeniu; 3) išvados teismo nagrinėjamoje byloje pateikimas. Kaip jau minėta, dažnai valstybės ir savivaldybių institucijos savo funkcijas dėl viešojo intereso gynimo įgyvendina kreipdamosi į prokurorą ir pateikdamos jam informaciją dėl galimo viešojo intereso pažeidimo jų administruojamoje visuomeninėje srityje.

Teisė kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo įstatymų nustatytais atvejais suteikta valstybės institucijoms, veikiančioms įvairiose srityse, pvz., Valstybinei teritorijų planavimo ir statybos inspekcijai prie Aplinkos ministerijos, Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos, Informacinės visuomenės plėtros komitetui prie Susisiekimo ministerijos, Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai, Audito ir apskaitos tarnybai, Konkurencijos tarybai, Lietuvos bankui, Viešųjų pirkimų tarnybai, Valstybinei vartotojų teisių apsaugos tarnybai, Vyriausybės atstovo tarnyboms. Kitos valstybės institucijos, nustačiusios galimus viešojo intereso pažeidimus, turi kreiptis į prokuratūrą, prašydamos, kad prokuroras kreiptųsi į teismą dėl intereso gynimo²⁴⁹. Pagal LAT praktiką, „valstybės institucija, įgyvendindama jai priskirtus tikslus, turėdama juridinio asmens teises, turi procesines teises ir pareigas būti ieškovu ir atsakovu įgyvendinant priskirtą viešąjį interesą, taip pat materialinę teisinį valstybės interesą konkrečioje jai priskirtoje veiklos srityje“, be to, į bendrosios kompetencijos teismus dėl viešojo intereso gynimo gali kreiptis visos valstybės institucijos (joms priskirtose veiklos srityse), nepriklausomai nuo to, ar įstatyme nustatyti įgaliojimai kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo²⁵⁰.

²⁴⁷ Stasė Petravičienė, „Viešojo intereso gynimo problemos.“ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga. Lietuvos Respublikos Seimas. 2011 balandžio 8 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7992&p_d=111937&p_k=1.html

²⁴⁸ *Ibid.*

²⁴⁹ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.; p. 4.

²⁵⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012“.

Deja, valstybės institucijų atstovai teigia, jog yra sudėtinga nustatyti, koks įstatymo ar kito teisės akto pažeidimas laikytinas viešojo intereso pažeidimu. Kartais skiriasi jų ir prokurorų vertinimai, ar konkrečiu atveju buvo pažeistas viešasis interesas, nes, valstybės institucijų atstovų nuomone, teisės aktai nepakankamai apibrėžia viešojo intereso turinį jų veiklos srityse.²⁵¹ Be to, kaip nurodo Valstybės kontrolė, valstybės institucijos ne visada operatyviai nustato savo veiklos srityse padarytus viešojo intereso pažeidimus bei parengia kreipimuisi dėl viešojo intereso gynimo į prokuratūrą. Pavyzdžiui, Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos (toliau – NŽT) ir Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Aplinkos ministerijos 2013 m. tam tikrais atvejais kreipėsi į prokuratūrą, prašydamos ginant viešąjį interesą kreiptis į teismą dėl pažeidimų, nuo kurių padarymo dienos jau buvo praėję 10 ir daugiau metų. Akivaizdu, kad praėjus tokiam laikotarpiui gali būti sunku surinkti įrodymus ir tinkamai apginti viešąjį interesą.²⁵² Viena iš problemų, teismo viešojo intereso gynimo atveju, ankstesniame poskyryje jau minėta – ieškinio senaties termino galimas praleidimas.

Neabejotina, jog valstybės ir savivaldybių institucijoms, identifikuojant viešojo intereso pažeidimą, būtina žinoti, kas sudaro viešąjį interesą jų veiklos srityse²⁵³. Nors, kaip jau buvo minėta, Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojama sąvoka „viešasis interesas“, tačiau jos bendrasis apibrėžimas nė viename įstatyme nepateikiamas. Iš teismų praktikos matyti, jog vertybių, kurios pripažįstamos viešuoju interesu, spektras yra platus ir viešojo intereso dalimi gali būti pripažinti įvairūs visuomeniniai gėriai. Pavyzdžiui, teismų praktikoje buvo spęsti klausimai dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais, kai jie buvo susiję su tokiomis vertybėmis kaip nekilnojamojo kultūros vertybių apsauga²⁵⁴, visuomenės socialiai pažeidžiamos grupės rėmimas²⁵⁵, valstybės interesas gauti naudą iš jai nuosavybės teise priklausančio turto²⁵⁶, civilinės apyvartos stabilumas²⁵⁷, nuomos mokesčio už valstybinės žemės nuomą surinkimas²⁵⁸,

²⁵¹ Apklauskos duomenimis, minėtų valstybės institucijų veiklos srityse, kuriose nenustatyti atvejai, kai jos gali kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo, padaroma daugiau viešojo intereso pažeidimų, nei tose veiklos srityse, kuriose atvejai nustatyti. Dėl to jos daugiau kaip du kartus dažniau 2010–2012 m. kreipėsi į prokuratūrą, prašydamos, kad prokuroras kreiptųsi į teismą dėl viešojo intereso gynimo, o ne į teismą. Valstybės institucijoms kreipiantis į prokuratūrą dėl viešojo intereso gynimo ilgėja viešojo intereso gynimo procesas ir taip netaupiai naudojami žmogiškieji ištekliai. Valstybės institucijų prašymu prokurorui ginant viešąjį interesą teisme, teismo procese taip pat dažniausiai dalyvauja tų institucijų darbuotojai. Audituočių valstybės institucijų atstovų nuomone, institucijos pačios galėtų tiesiogiai kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo visose jų veiklos srityse, jeigu joms būtų suteikti tokie įgaliojimai. Viešojo intereso gynimo organizavimas. Žr.: „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.

²⁵² „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.; p. 5.

²⁵³ Kaip nurodo Valstybės kontrolė, kai netinkamai identifikuojamas viešojo intereso pažeidimas, neefektyviai panaudojami valstybės institucijų žmogiškieji ištekliai viešajam interesui ginti ir didinamas nepagrįstų kreipimųsi į prokuratūrą skaičius.

²⁵⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012“.

²⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011“.

²⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2015“.

²⁵⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2010“.

geriamojo vandens tiekimas ir nuotekų šalinimas²⁵⁹, ekonomišką ir racionalų valstybės turto naudojimą²⁶⁰, santykiai, susiklostantys dėl valstybės²⁶¹ ir savivaldybių turto privatizavimo²⁶², visuomenės saugumo užtikrinimas²⁶³, smulkiųjų akcininkų teisių apsauga, kai kita ginčo šalis – valstybė²⁶⁴, nepilnamečių vaikų, neįgaliųjų ir kitų socialiai remtinų asmenų teisių ir teisėtų interesų gynimas²⁶⁵, finansų sistemos stabilumas²⁶⁶, vartotojams teikiamų viešųjų paslaugų saugumas²⁶⁷ ir kt.

Kai kuriuose atitinkamų sričių veiklą reguliuojančiuose įstatymuose pateikiami tam tikri viešojo intereso požymiai, galintys padėti identifikuoti viešojo intereso pažeidimus²⁶⁸. Pavyzdžiui, Vartotojų teisių apsaugos įstatymas²⁶⁹ nustato: „Vartotojų viešojo intereso gynimas – tai ieškinio ar pareiškimo (skundo) vartotojų viešajam interesui ginti pareiškimas, kai siekiama pripažinti ar pakeisti teisinius santykius, uždrausti (nutraukti) pardavėjo ar paslaugų teikėjo veiksmus (neveikimą), kurie pažeidžia vartotojų teisėtus bendruosius interesus ir yra nesąžiningi vartotojų požiūriu, neatitinka sąžiningos verslo praktikos arba prieštarauja Civiliniam kodeksui, šiam įstatymui ar kitiems teisės aktams.“²⁷⁰

Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija (toliau – VTPSI), turinti teisę kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo, ėmėsi iniciatyvos dėl viešojo intereso kriterijų nustatymo jos kompetencijai priskirtoje srityje. Teritorijų planavimo įstatyme²⁷¹, įsigaliojusiam 2014-01-01, nurodyta, kad viešąjį interesą teritorijų planavimo srityje sudaro:

1) visuomenės gyvenimo kokybė, pagrįsta objektyviais visuomenės poreikiais ir ištekliais, nuosavybės teisių apsaugos prioritetu, investicijų skatinimu, nustatyta teritorijų planavimo, želdynų normomis, visuomenės sveikatos saugos reglamentais, kitais teisės aktuose nustatytais reikalavimais;

²⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-280-611/2016“.

²⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562-695/2015“.

²⁶⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-471-611/2015“.

²⁶¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-471-611/2015“.

²⁶² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1596/2002“.

²⁶³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584-378/2015“.

²⁶⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2014“.

²⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454/2014“.

²⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012“.

²⁶⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-284-219/2015“.

²⁶⁸ Valstybės kontrolei vykdant auditą ir apklausus valstybės institucijas, kurioms audituojamu laikotarpiu įstatymuose buvo nustatyti įgaliojimai kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo (19), 84 proc. jų nurodė, kad teisės aktuose nustatyti viešojo intereso kriterijai padėtų joms lengviau identifikuoti viešojo intereso pažeidimus. Tokios nuomonės laikosi ir 94 proc. (iš 16) apklausoje dalyvavusių teismų pirmininkų. „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.

²⁶⁹ „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 94, 1833 (1994). Galiojanti 2016-11-15 redakcija.

²⁷⁰ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 10.

²⁷¹ „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 1, 1120 (1995). (2013-06-27 įstatymo Nr. XII-407 redakcija), 8 str. 1 d.

2) kraštovaizdžio, gamtos ir nekilnojamojo kultūros paveldo, žemės ūkio naudmenų su derlinguoju dirvožemiu, miškų, žemės gelmių išteklių, kitų gamtos išteklių apsauga ir racionalus naudojimas, darnus kultūrinio kraštovaizdžio formavimas;

3) valstybės ir savivaldybių funkcijoms ar teritorijų funkcionavimui reikalinga socialinė ar inžinerinė infrastruktūra, šių teritorijų plėtojimas;

4) valstybei svarbūs projektai;

5) visuomenės informavimas ir jos dalyvavimas priimant sprendimus.

Manytina, jog įstatymo pakeitimai turėtų padėti VTPSI tinkamai nustatyti viešojo intereso pažeidimus. Darytina prielaida, jog, jeigu įstatymuose būtų nustatyta, kas sudaro viešąjį interesą, ir kitų institucijų administruojamose srityse, tai padėtų sumažinti riziką dėl viešojo intereso pažeidimų neidentifikavimo arba netinkamo identifikavimo, be to, efektyviau panaudoti išteklius ginant viešąjį interesą.²⁷²

Atkreiptinas dėmesys į tai, jog ne visoms valstybės institucijoms suteikta galimybė kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo. CPK 5 numato, kad valstybės institucijos gali kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo įstatymų nustatytais atvejais²⁷³. Pažymėtina, jog prokuroro veiklos praktikoje susiduriama ir su valstybės įstaigų ir institucijų vengimu imtis viešojo intereso gynimo priemonių, ir su institucijų, įtrauktų į prokuroro inicijuotą bylą trečiaisiais asmenimis, procesiniu pasyvumu²⁷⁴.

Atsižvelgiant į tai, kad vadovaujantis įstatymais, nustatančiais valstybės institucijų įgaliojimus kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo, ir teismų praktika, ne visoms valstybės institucijoms aišku, kas konkrečiu atveju, kai yra pažeistas viešasis interesas, turėtų kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo, todėl kyla teisinių ginčų. Pavyzdžiui, NŽT Jonavos skyrius 2012-04-10 kreipėsi į Kauno apygardos prokuratūrą, prašydamas inicijuoti teisminį procesą dėl paveldėjimo teisės liudijimo ir žemės sklypo pirkimo–pardavimo sutarties panaikinimo, gražinant žemę ir už žemę sumokėtą kompensaciją pinigais valstybės nuosavybėn. Kauno apygardos prokuratūros prokuroras nesutiko, kad NŽT neturi įgaliojimų kreiptis į teismą, siekiant apginti viešąjį interesą, ir pareikalavo, kad ji pati imtųsi priemonių teisės pažeidimams pašalinti. NŽT šį nutarimą apskundė Kauno apygardos prokuratūros prokurorui, kuris nutarimu NŽT skundą atmetė kaip nepagrįstą. NŽT, nesutikdama su aukštesniojo prokuroro nutarimu, pateikė skundą Kauno miesto apylinkės teismui, kuris jį taip pat atmetė. Teismas pažymėjo, kad NŽT, „įgyvendindama jai priskirtus tikslus, turėdama juridinio asmens teises, turi procesines

²⁷² „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 12.

²⁷³ Stasė Petravičienė, „Viešojo intereso gynimo problemos.“ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga. Lietuvos Respublikos Seimas. 2011 balandžio 8 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7992&p_d=111937&p_k=1.html

²⁷⁴ *Ibid.*

teisės ir pareigos būti ieškovu ir atsakovu įgyvendinant jai priskirtą viešąjį interesą žemės reformos, nuosavybės teisių atkūrimo, valstybinės žemės tvarkymo ir administravimo srityse, nors įstatymuose tiesiogiai nenumatyta jos teisė reikšti ieškinius viešajam interesui ginti jai priskirtoje valstybinio valdymo srityje.“ NŽT, gindama viešąjį interesą, 2013-05-24 ieškiniu kreipėsi į Jonavos rajono apylinkės teismą dėl paveldėjimo teisės liudijimo panaikinimo. Galima daryti išvadą, kad tuo atveju, jei NŽT būtų kreipusis tiesiai į teismą, o ne į prokuratūrą, viešojo intereso gynimo procesas būtų trumpesnis.²⁷⁵

Kai valstybės ar savivaldybių institucijos nustato galimus viešojo intereso pažeidimus ir pačios neturi įgaliojimų kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo, tokiais atvejais jos kreipiasi į prokuratūrą. Įstatymai nenustato termino, per kurį valstybės institucijos turėtų informuoti prokuratūrą apie galimus viešojo intereso pažeidimus, o teismų praktikoje išaiškinta, jog jos tai turi padaryti nedelsiant²⁷⁶. Akivaizdu, kad praėjus ilgesniam laikotarpiui nuo viešojo intereso pažeidimo, didėja rizika, kad viešasis interesas gali likti iš esmės neapgintas. Dėl to galima pritarti Valstybės kontrolės išvadoms, kad taip „apsunkinamas įrodymų, patvirtinančių pažeidimo padarymą, rinkimo, asmenų, atsakingų už pažeidimus, patraukimo atsakomybės procesas“.²⁷⁷

CPK 5 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad įstatymų nustatytais atvejais pareiškimą teismui dėl viešojo intereso gynimo gali pareikšti prokuroras arba kita įstatymų įgaliota institucija. Šią nuostatą konkretizuoja CPK 49 straipsnio 1 dalis. Lietuvos apeliacinis teismas vienoje iš bylų pažymėjo, kad „valstybės, savivaldybės institucijos, kiti asmenys ar jų grupės, paduodantys ieškinius, pareiškimus, prašymus ar skundus, kuriais siekia apginti pažeistą viešąjį interesą, privalo nurodyti, kokio įstatymo pagrindu šie asmenys kreipiasi į teismą teisminės gynybos. Spręsdamas ieškinio priėmimo klausimą, teismas turi nustatyti, ar pareiškėjas reikalavimus grindžia savo privačių subjektyvių teisių ar įstatymų saugomų interesų pažeidimu, ar tuo, kas yra reikšminga, reikalinga, vertinga visuomenei ar jos daliai.“²⁷⁸ Teismų praktikoje pažymima, jog ieškiniai dėl viešojo intereso gynimo turi ir visiškai savarankišką ieškinio objektą – visuomenės suinteresuotumą bylos baigtimi. Be to, pats ieškinio viešajam interesui ginti turinys turi tam tikrų ypatumų, pvz., be bendrųjų reikalavimų, keliamų ieškinio turiniui, asmuo, reiškiantis ieškinį viešajam interesui ginti, turi nurodyti ir teisinį ieškinio pagrindą, t. y. materialinės teisės normas, kuriomis grindžiamas materialinis teisinis reikalavimas.²⁷⁹

²⁷⁵ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 15.

²⁷⁶ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 16. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008-07-25 nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-335-08“.

²⁷⁷ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 17-18.

²⁷⁸ „Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-492/2009“.

²⁷⁹ „Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-492/2009“.

Kitoje byloje ieškinį teismui pateikė viešasis juridinis asmuo – Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos (toliau – Departamentas)²⁸⁰. Teismas nurodė, jog „ta aplinkybė, kad viešojo intereso toje pačioje srityje gynimas pagal įstatymus gali būti priskirtas ir kitoms valstybės institucijoms (prokuratūrai ar kt.), nesusiaurina konkrečios valstybės institucijos teisių ir neriboja jos specialiojo teismo“²⁸¹. Byloje taip pat pažymėta, jog nei šios institucijos veiklą reguliuojančiuose teisės aktuose, nei CK, CPK ar kituose įstatymuose nėra nuostatų dėl Departamento specialiojo teismo apribojimo dėl to, jog kitiems subjektams yra pavesta procese atstovauti viešajam interesui nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos srityje. Be to, teismas pabrėžė, jog ieškinį pareiškus valstybės institucijai pagal jai suteiktus įgaliojimus jos veiklos srityje, ji įgyvendina, atstovauja ir gina viešąjį interesą nepriklausomai nuo to, ar ieškinyje nurodyta „dėl viešojo intereso gynimo“²⁸². Kalbant apie sandorio negaliojimo klausimą, šioje byloje teismas konstatavo, jog „nėra pagrindo pasisakyti kaip dėl niekinio ir negaliojančio sandorio ir vykdyti niekinio sandorio padarinius – restituciją – dėl su kultūros vertybių apsauga nesusijusio sklypo (ar jo dalies)“²⁸³.

Pažymėtina, jog nustačius faktą, kad valstybės institucijos priimtas aktas prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, neabejotinai atsiranda viešasis interesas dėl šio pažeidimo kuo greitesnio pašalinimo. Teismas konstatavo, jog tokiu atveju valstybės interesas ir viešasis interesas sutampa. Be to, pažymėtina, kad netiksli ieškinyje nurodyta subjekto, besikreipiančio į teismą, formulotė nėra pagrindas neleisti asmeniui įgyvendinti įstatymo nustatytą teisę kreiptis į teismą, kadangi yra būtina žiūrėti į reikalavimo esmę²⁸⁴. Teismo nuomone, pirmosios instancijos

²⁸⁰ Jis veikia pagal Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą, kurio 5 straipsnio 9 dalyje Departamentui nustatytos jam priskirtos konkrečios nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos valstybinio administravimo funkcijos, o 10 dalyje nustatyta jo veikla, išvardytos jos sritys, rūšys ir būdai. Veikdamas šiuo teisiniu pagrindu Departamentas įgyvendina viešąjį interesą valstybės jam pavestose veiklos srityje. Pagal pirmiau nurodyto įstatymo 5 straipsnio 10 dalies 25 punktą Departamentas teikia teismui ieškinius, prašymus, skundus. Šiais pagrindais Departamentas kaip valstybės institucija privalo savarankiškai ir iniciatyviai veikti pagal jam priskirtas veiklos sritis ir veiklos rūšis, todėl prirėikus privalo atstovauti ar ginti viešąjį interesą, reikšti ieškinius, pareiškimus, skundus teisme ar kitaip atstovauti valstybės interesams dėl jam pavestos veiklos srities teismuose ar kitose institucijose. Šios veiklos vykdymas yra viešojo intereso įgyvendinimas ir kartu valstybės institucijos tinkama veikla pagal institucijos veiklos tikslus.

²⁸¹ CK 2.75 straipsnyje nustatyta, kad juridinių asmenų teisnumas negali būti apibotas kitaip, kaip tik įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka.

²⁸² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012.“

²⁸³ Teismas atkreipė dėmesį, kad „Biržų piliavietės ribos neaiškios, žemės sklypas šiam kultūros vertybių apsaugos objektui nesuformuotas, todėl sandoriui ar jo konkrečios dalies galiojimui reikšmingų faktinių aplinkybių nenustatė“, taip pat nurodė, kad „žemesnės instancijos teismai dėl restitucijos sprendė be pagrindo visa apimtimi dėl kiekvieno žemės sklypo nepagrįstai“. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012.“

²⁸⁴ Nagrinėjamu atveju pirmosios instancijos teismas privalėjo nustatyti, ar Nacionalinė žemės tarnyba turi teisę ginti viešąjį interesą šios kategorijos bylose, ar ne. Teisėjų kolegijos nuomone, pirmosios instancijos teismo išvada, kad Lietuvos Respublikos Seimo 2004 m. liepos 4 d. nutarimo Nr. IX-1701 2 straipsnis nustato vienintelį subjektą, turintį teisę ginti viešąjį interesą, imtis priemonių, kad priimti neteisėti sprendimai dėl nuosavybės teisių į žemę, mišką ir vandens telkinius atkūrimo bei jų pagrindu sudaryti sandoriai įstatymų nustatyta tvarka būtų panaikinti, ir tas subjektas - Generalinė prokuratūra, yra nepagrįsta. Paminėtame straipsnyje nurodyta – siūlyti Generalinei prokuratūrai, ginant viešuosius interesus, imtis priemonių, kad priimti neteisėti sprendimai dėl nuosavybės teisių į žemę, mišką ir vandens telkinius atkūrimo bei jų pagrindu sudaryti sandoriai įstatymų nustatyta tvarka būtų

teismo „išvada, kad teisės aktais ieškovo Lietuvos Respublikos atstovas Nacionalinė žemės tarnyba tik įgaliojamas atstovauti valstybę ginčiuose dėl valstybinės žemės, ginčyti sandorius dėl valstybinės žemės, sudarytus sprendimų, priimtų pažeidžiant teisės aktų reikalavimus, pagrindu, jeigu institucija, atstovaujanti valstybei šiuose sandoriuose, nesiima veiksmų sandoriui nutraukti, kas reiškia įgalinimus ginti valstybės, o ne viešąjį interesą, yra nepagrįsta, kadangi nagrinėjamu atveju valstybės ir viešasis interesai sutampa.“ Vyriausybė įgaliojo NŽT atstovauti valstybei bylose dėl sprendimų, susijusių su valstybinės žemės sandoriais, priimtų pažeidžiant įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimus, panaikinimo, ginčyti šių sprendimų pagrindu sudarytus žemės sandorius, taip pat atstovauti bylose dėl valstybinės žemės sandorių pripažinimo negaliojančiais ir sandorių dėl valstybinės žemės, kai šalys nevykdo sandorio sąlygų, nutraukimo, jeigu institucija, atstovaujanti valstybei šiuose sandoriuose, nesiima veiksmų sandoriui nutraukti²⁸⁵. Dėl nurodytų motyvų Lietuvos apeliacinis teismas nusprendė, kad pirmosios instancijos teismo išvados dėl atsisakymo priimti ieškinį ir grąžinimo jį padavusiam asmeniui nebuvo pagrįstos²⁸⁶.

2.2.1. Viešojo intereso gynimas pagal asmenų prašymus valstybės institucijoms

Kai jau minėta, viešasis interesas gali būti ginamas ir tais atvejais, kai galimai įstatymams ar viešajai tvarkai prieštaraujantis sandoris pažeidžia ir privačias su šiuo sandoriu tiesiogiai susijusio asmens teisės ir teisėtus interesus. Dažnai tokios situacijos kyla, kai valstybės institucija reiškia ieškinį ne pati nustačiusi viešojo intereso pažeidimą, bet išnagrinėjusi ir įvertinusi informaciją, gautą iš privataus asmens. Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas nagrinėjo Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos ieškinį atsakovui uždarajai akcinei draudimo bendrovei „Ergo Lietuva“ dėl draudimo taisyklių sąlygų pakeitimo²⁸⁷. Teismas pažymėjo, jog Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 30 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad vartotojų viešojo intereso gynimas – tai ieškinio ar pareiškimo (skundo) vartotojų viešajam interesui ginti pareiškimas. Todėl Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba pagal šį įstatymą turi teisę ginti vartotojų viešąjį interesą.²⁸⁸ Teismas nurodė, kad ieškovo teiginys, jog teismui pripažinus nesąžiningomis negaliojančių Taisyklių nuostatas, jos nebūtų taikomos visiems vartotojams, kuriems gali būti taikomos negaliojančios Taisyklės, „yra teisiškas, nes jis atitinka teisės akto galiojimo laike

panaikinti. Tai reiškia, kad kitoms valstybės institucijoms įstatymų nustatytais atvejais neeliminuoja teisę kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo nurodytais klausimais.

²⁸⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimo Nr. 486 2 punktas.

²⁸⁶ „Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-158/2007“. Teisėjų kolegijos nuomone, Nacionalinė žemės tarnyba turi įstatymo suteiktus įgaliojimus kreiptis į teismą dėl viešojo intereso gynimo reikšdama ieškinyje nurodytus reikalavimus, todėl atskirasis skundas tenkintinas, pirmosios instancijos teismo nutartis panaikintina ir ieškinio priėmimo klausimas perduotinas pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo (CPK 337 str. 3 p.).

²⁸⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-333/2009“.

taikymo principą“. Tačiau bylos nagrinėjimo metu atsakovas patvirtino naują Transporto priemonių draudimo taisyklių redakciją. Atsižvelgęs į tai, teismas padarė išvadą, kad ieškovo reikalavimas dėl pripažinimo nesąžiningomis ir įpareigojimo pakeisti jau negaliojančių Taisyklių konkrečias sąlygas tapo beprasmiškas vartotojų viešojo intereso gynimo požiūriu. Taigi priimtu sprendimu apeliacinės instancijos teismas konstatavo, jog nėra pagrindo pripažinti nesąžiningomis Taisyklių nuostatas, kurios nebegalioja.²⁸⁹

Kita vertus, tuo atveju, kai valstybės ar savivaldybių institucijos neįgyvendina ar neefektyviai įgyvendina savo įgaliojimus viešojo intereso gynimo srityje pagal privačių asmenų pareiškimus, kyla teisinių ginčų tarp pareiškėjo ir institucijos. Pavyzdžiui, dėl NŽT veiksmų pareiškėjas pateikė skundą Seimo kontrolieriui²⁹⁰. Vienas iš spręstų klausimų buvo minėtos valstybės institucijos galimai neteisėtas neveikimas, nepateikiant informacijos prokuratūrai dėl viešojo intereso gynimo. Visų pirma, Seimo kontrolierius pažymėjo, jog 10 mėnesių laikotarpis nuo sprendimo priėmimo kreiptis į prokuratūrą dėl viešojo intereso gynimo priėmimo iki dokumentų prokuratūrai pateikimo yra pakankamai ilgas. Tačiau atkreipė dėmesį į tai, kad siekiant objektyviai bei visapusiškai įvertinti, ar asmeninio ūkio žemė piliečiui A. suteikta bei perduota teisėtai, NŽT turėjo surinkti, išanalizuoti bei įvertinti tiek asmeninio ūkio žemės suteikimo, tiek žemės sklypo pirkimo–pardavimo dokumentus bei šių sprendimų priėmimo metu galiojusį teisinį reglamentavimą. Be to, beveik 3 mėnesius NŽT pareigūnai dėl objektyvių priešasčių negalėjo atlikti jokių veiksmų bei priimti sprendimų, nes Vidaus audito departamentas atliko auditą, o 2013 metų birželio – rugpjūčio mėnesiais, vykdydama Vidaus audito departamento pateiktas rekomendacijas, NŽT dėl informacijos ir dokumentų gavimo kreipėsi į institucijas ir bendroves bei, pakartotinai įvertinusi turimus dokumentus, 2013 spalio mėn. kreipėsi į prokuratūrą prašydama ginti viešąjį interesą. Pažymėtina ir tai, kad galiojantys teisės aktai nenustato termino, per kurį institucija, nustačiusi, kad tam tikri sprendimai yra priimti pažeidžiant teisės aktų nuostatas, turi kreiptis į prokurorą dėl viešojo intereso gynimo²⁹¹. Dėl šios priežasties, autorės nuomone, galima daryti prielaidą, jog viešojo intereso gynimas tam tikrose srityse ne visada efektyviai įgyvendinamas. Kita vertus, būtų sunku vienareikšmiškai atsakyti, ar nustačius konkretų terminą įstatyme (pvz., 20 darbo dienų), per kurį valstybės institucijos, gavusios informacijos apie galimą viešojo intereso pažeidimą turėtų kreiptis į prokuratūrą dėl

²⁹⁰ „Seimo kontrolieriaus pažyma Nr. 4D-2014/1-138 dėl skundo prieš Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos.“ Lietuvos Seimo kontrolieriai. Seimo kontrolierių įstaiga. Žiūrėta 2016 spalio 26 d. <http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/7610-pazyma-del-skundo-pries-nacionaline-zemes-tarnyba-prie-zemes-ukio-ministerijos.html>

²⁹¹ „Seimo kontrolieriaus pažyma Nr. 4D-2014/1-138 dėl skundo prieš Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos.“ Lietuvos Seimo kontrolieriai. Seimo kontrolierių įstaiga. Žiūrėta 2016 spalio 26 d. <http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/7610-pazyma-del-skundo-pries-nacionaline-zemes-tarnyba-prie-zemes-ukio-ministerijos.html>

viešojo intereso gynimo, visuomenei reikšmingų vertybių pažeidimas būtų greičiau pašalinamas. Tačiau vertėtų prisiminti, kaip jau buvo minėta šiame poskyryje, kad daugeliui institucijų įstatymai ir veiklos nuostatai suteikia teisę, o kartu ir pareigą, vykdyti viešojo intereso apsaugą ir gynimą joms įstatymu priskirtoje srityje. Atsižvelgęs į aukščiau išdėstytus argumentus, Seimo kontrolierius nurodė, jog neturi pagrindo konstatuoti, kad NŽT vilkino kreiptis į Vilniaus apygardos prokuratūrą dėl viešojo intereso gynimo, todėl skundo dalis dėl NŽT pareigūnų veiksmų (neveikimo), galimai vilkinus kreiptis į Vilniaus apygardos prokuratūrą siekiant ginti viešąjį interesą, buvo atmesta²⁹².

2.2.2. Viešojo intereso pažeidimo pašalinimo įgyvendinimas

Valstybės kontrolė, ištyrusi ne tik ieškinio pateikimo stadiją, bet ir paties teismo sprendimo vykdymo procesą viešojo intereso gynimo srityje, konstatavo, kad „net ir šiuo atveju valstybės institucijos, kurioms pavesta atstovauti valstybei teismų sprendimų vykdymo procese, ne visada tinkamai atlieka joms pavestas funkcijas“²⁹³. Tokias išvadas pagrindžia ir toliau pateikti pavyzdžiai. Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos (toliau – VMI), kuriai pavesta atstovauti valstybei, kai pagal vykdomąjį dokumentą turi būti išieškoma į valstybės biudžetą, ne visada vykdė įstatymo nustatytą pareigą aktyviai domėtis antstoliams pateiktų vykdomųjų dokumentų vykdymo eiga. Nesidomėta, ar antstoliai ėmėsi visų galimų priemonių vykdomiesiems dokumentams įvykdyti, VMI neturėjo informacijos, ar jai būtina priimti sprendimus, kurie leistų paspartinti jų vykdymo eigą.²⁹⁴

NŽT patikėjimo teise valdo valstybinę žemę, be to, kaip nustatyta darbo autorės atliktos teismų praktikos analizės metu, ypač dažnai dalyvauja šio darbo kontekste aktualiose sandorių negaliojimo bylose. Įprastai bylose, kuriose sandoriai dėl valstybinės žemės neteisėto perdavimo kitų asmenų nuosavybėn pripažįstami negaliojančiais, teismas, remdamasis CK 6.146 straipsniu, teikia pirmenybę restitucijai natūra. Pavyzdžiui, vienoje iš Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtų bylų, teismas, tenkindamas prokuroro, ginančio viešąjį interesą, ieškinį, sprendimu konstatavo administracinių aktų, susijusių su valstybinės žemės sklypų pardavimu, ir šių aktų pagrindu sudarytų pirkimo-pardavimo sandorių prieštaravimą imperatyvioms įstatymo normoms, todėl pagal CK 1.80 straipsnio 1 dalį juos pripažino niekiniais ir negaliojančiais ir taikė abišalę restituciją natūra – neteisėtų sandorių objektus (žemės sklypus) grąžino valstybei, o jų pirkėjui –

²⁹² „Seimo kontrolieriaus pažyma Nr. 4D-2014/1-138 dėl skundo prieš Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos.“ Lietuvos Seimo kontrolieriai. Seimo kontrolierių įstaiga. Žiūrėta 2016 spalio 26 d. <http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/7610-pazyma-del-skundo-pries-nacionaline-zemes-tarnyba-prie-zemes-ukio-ministerijos.html>

²⁹³ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 5.

²⁹⁴ *Ibid.*

atsakovui iš kitos sandorių šalies – Klaipėdos apskrities viršininko administracijos – priteisė sumokėtą sklypų pirkimo kainą²⁹⁵. Kita vertus, Valstybės kontrolės teigimu, NŽT neužtikrino, kad visais atvejais operatyviai būtų kreiptasi į VĮ Registrų centrą dėl Lietuvos valstybės nuosavybės teisės į teismų sprendimais grąžintus žemės sklypus įregistravimo Nekilnojamojo turto registre. Dėl to, kaip nurodo Valstybės kontrolė savo tyrime, „didėjo rizika, jog valstybė gali prarasti teismo sprendimu grąžintą žemės sklypą, nes per ilgesnį laikotarpį jis gali būti perleistas kitiems asmenims“.²⁹⁶

Nors LAT ir pasisakė apie neribojamą teisę ginti viešąjį interesą bendrosios kompetencijos teismuose savo administruojamos srities ribose, net jei įstatyme viešojo intereso gynimas teisme nėra tiesiogiai priskiriamas konkrečiai valstybės institucijai, vis dėlto, remiantis atliktu teismų praktikos tyrimu, prokuratūros duomenimis bei pačių valstybės institucijų nurodymu, galima daryti išvadą, kad pagrindinis gynimo subjektas praktikoje išlieka prokuroras. Tokia situacija dažnai susidaro net ir tais atvejais, kai valstybės institucijos jau yra surinkusios pakankamai duomenų ir galėtų ieškinį šiose bylose reikšti savarankiškai.

Manytina, kad valstybės ar savivaldybių institucijos turėtų nedelsdamos ginti viešąjį interesą, kai nustato jo pažeidimą, padarytą konkrečiu sandoriu. Tokią praktiką galima pagrįsti tuo, jog valstybės institucijos (jų darbuotojai) privalo turėti specialių žinių dėl atitinkamų teisės normų taikymo bei kitų aplinkybių, reikšmingų konkrečiu atveju skirtingose visuomeninėse srityse (pvz., žemės, statybos, aplinkos apsaugos ir kt. teisiniuose santykiuose). Neabejotina, kad valstybės institucijos privalo domėtis ir teismų suformuluota praktika jų koordinuojamoje srityje (pvz., tais atvejais, kai dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu ieškinį buvo pareiškęs prokuroras ar kitas suinteresuotas asmuo, o bylos nagrinėjamo metu buvo vertinamos aplinkybės, tiesiogiai susijusios su, tarkime, žemės teisiniais santykiais). Tokiu atveju, autorės nuomone, valstybės ir savivaldybių institucijos daugeliu atvejų galėtų efektyviau ir ekonomiškiau ginti visuomenės interesus nei prokuroras, kuris nagrinėja susiklosčiusią situaciją objektyviai ilgiau, atsižvelgiant ir į tai, kad jis dažnai turi kreiptis dėl reikšmingų bylai duomenų pateikimo ir į valstybės bei savivaldybių institucijas, greičiausiai koordinuojančias konkrečią visuomeninę sritį tiesiogiai.

2.3. Kiti subjektai

Viešąjį interesą taip pat gali ginti ir nevyriausybinės organizacijos. Tačiau tokios teisės yra suteiktos tik keliuose apibrėžtose srityse. Vartotojų interesus ginančios organizacijos turi teisę kreiptis į teismą dėl nesąžiningos konkurencijos veiksmų. Jos (pvz., Vartotojų ir žmogaus teisių

²⁹⁵ „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-419/2011“.

²⁹⁶ „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d., p. 5.

gynimo organizacija, Vartotojų teisių institutas, Lietuvos nacionalinė vartotojų federacija ir kt.²⁹⁷) taip pat turi teisę vartotojo prašymu ar savo iniciatyva reikšti ieškinius teisme. Darbo teisinių santykių srityje, viešasis interesas gali būti ginamas profesinėms sąjungoms įgyvendinant teisę kreiptis į teismą dėl kitų asmenų interesų gynimo, remiantis Profesinių sąjungų įstatymo 18 straipsniu²⁹⁸.

Kaip veiksmingi viešojo intereso gynimo mechanizmai, gali būti naudojami ir iš anglosaksų teisės kilę ir daugelyje Europos valstybių įteisinti vadinamieji grupės ieškiniai (angl. *class action*) arba atstovavimo ieškiniai. Jie suteikia galimybę tam tikroms struktūroms (valstybės institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms) atstovauti teisme tam tikros grupės (galimai – labai plačios) interesams. Tokiais ieškinais gali būti ginamos vartotojų teisės, tam tikri aplinkosaugos interesai ir kt.²⁹⁹ Rusijos teisinėje sistemoje nėra įtvirtintas grupės ieškinio institutas, kuriuo aktyviai naudojasi kitų šalių teisininkai dėl teismo visuomenės interesų gynimo. Tačiau civilinio proceso įstatymai leidžia pateikti ieškinius dėl neapibrėžto rato asmenų interesų; deja, šiuo metu bylų kategorijos, kuriose būtų galima naudoti šiuos mechanizmus, apsiriboja tiesiog aplinkos ir vartotojų teisių gynimu³⁰⁰.

Svarbu pažymėti, jog 2015 m. įsigaliojo CPK pakeitimai³⁰¹, kuriais įteisintas grupės ieškiny. Kaip nurodo V. Nekrošius ir kt., per vienus metus nuo šių CPK pakeitimų kol kas nesulaukta grupės ieškinių nagrinėjimo Lietuvos teismuose iš esmės. Autoriai teigia, kad „nepaisant to, kad grupės ieškinių praktika plėtojama vangiai, tai neturėtų nuvilti, nes ir grupės ieškinio byloms tinkamų masinių ginčų situacijų nėra ir neturėtų būti santykinai labai daug, palyginti su individualių ieškinių ginčų situacijomis.“³⁰² Doktrinoje taip pat nurodoma, kad tokios rūšies ieškiniai „keliamas tikslas užtikrinti vienodą teismų praktiką tokių pačių ar panašių bylų atvejais. Į vieną bylą sukonzentruojant visus ar daugelį analogiškų ginčų reikalavimų bene efektyviausiai šalinama skirtingų teismų sprendimų panašių bylų atvejais rizika.“³⁰³

²⁹⁷ „Vartotojų asociacijų sąrašas.“ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.vvtat.lt/index.php?3397882113>

²⁹⁸ „Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas“. Lietuvos aidas 240 (1991). Galiojanti 2013-06-28 redakcija.

²⁹⁹ Egidijus Laužikas, „Viešojo intereso gynimas kasacijoje.“ Iš *Pozicija. Viešasis interesas ir jo gynimas*, 21. (Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 2011), 21.

³⁰⁰ „Strategicheskaja sudebnaja zashhita obshhestvennyh interesov.“ [Strategic Judicial Protection of the Public Interests]. Iš *V zashhite obshhestvennyh interesov* [In Defense of the Public Interests], 121-171. (Moksva: Jurist", 2004), 124.

³⁰¹ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49, 80, 182 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 261-1 straipsniu bei XXIV-1 skyriumi įstatymas.“ TAR 3570 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bb8b1d50b57e11e3ad2eed5a4e1b7108>

³⁰² Vytautas Nekrošius ir kt., „Grupės ieškiny kaip civilinio proceso spartinimo priemonė,“ *Teisė* 98, (2016): 17.

³⁰³ *Ibid.*, p.19.

Nacionalinė teismų administracija skelbia³⁰⁴, kad 2015 metais Lietuvos teismams buvo teikiami du grupės ieškiniai. Tačiau pažymėtina, jog abiem atvejais atsisakyta juos priimti. V. Nekrošius ir kt. autoriai, savo straipsnyje analizavę grupės ieškinio institutą, atkreipia dėmesį, kad „teismai abiem atvejais konstatavo, jog reiškiant šiuos konkrečius grupės ieškinius nebuvo tinkamai įgyvendinta privaloma išankstinė ginčo nagrinėjimo ne teisme tvarka“³⁰⁵.

Atsižvelgiant į tai, kad grupės ieškinio instituto taikymo praktinis įgyvendinimas Lietuvos teisėje dar gana naujas, kol kas nėra aišku, ar Lietuvos teismai leis asmenims šį ieškinį naudoti reikalaujant pripažinti sandorį, pažeidžiantį grupės asmenų ir kartu visuomenės interesus, negaliojančiu.

Apibendrinus tai, kas šiame skyriuje išdėstyta, galima daryti išvadą, kad prokuroro įgaliojimai Lietuvos teisės doktrinoje, teisės aktuose bei teismų praktikoje jam dalyvaujant teisminiame civilinės bylos nagrinėjime, yra konkrečiai apibrėžti, o galimybė ginti viešąjį interesą reiškiant reikalavimus teisme gana universali, kadangi nėra įstatyminių ribojimų, kuomet prokuratūra negali šios galimybės įgyvendinti. Kitaip tariant, net ir tuo atveju, kai konkrečios valstybės institucijos veiklą reguliuojančiuose teisės aktuose ši sritis nurodoma kaip ta, kurioje institucija turi išimtinis įpareigojimus ginti viešąjį interesą, prokuroras nepraranda teisės ir pareigos ginti viešąjį interesą šioje srityje.

³⁰⁴ Nacionalinės teismų administracijos 2015 m. lapkričio 10 d. el. pranešime pateikta statistinė informacija iš LITEKO informacinės sistemos apie grupės ieškinių nagrinėjimą [neskelbta]. *Cit. iš:* Vytautas Nekrošius ir kt., „Grupės ieškinys kaip civilinio proceso spartinimo priemonė“, *Teisė* 98, (2016): 20.

³⁰⁵ Vytautas Nekrošius ir kt., *op. cit.* „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-816-157/2015“; „Panevėžio apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-670-227/2015“.

3. VIEŠOJO INTERESO GYNIMO YPATUMAI SKIRTINGŲ RŪŠIŲ SANDORIŲ NEGALIOJIMO ATVEJU 3.1. Niekiniai sandoriai

JAV teismai 19 a. pabaigoje pradėjo plėtoti idėją, kad teisė sudaryti sutartį laisvai nuo valstybės kišimosi yra saugoma JAV Konstitucijos Keturioliktosios pataisos³⁰⁶. Pirmieji požymiai, kad JAV Aukščiausiasis Teismas pritaria šiai idėjai, išryškėjo *Slaughter-house* byloje (1873 m.)³⁰⁷, teisėjų J. Bradley ir S. Field nuomonėse. Abu jie teigė, kad Keturioliktoji pataisa gina kiekvieno asmens teisę verstis profesine veikla laisvai nuo bet kokio nepagrįsto valstybės kišimosi.³⁰⁸ Neabejotina, kad viena iš profesinės veiklos laisvės dalių – ir teisė sudaryti sutartis. Akivaizdu, kad teisė sudaryti sutartį gali būti tam tikrų ribojimų objektas. Byloje *Nebbia v. New York* teismas konstatavo, kad „nei nuosavybės teisės, nei sutarties laisvė nėra absoliučios. [...] vienodai fundamentalu kartu su asmeninėmis teisėmis yra tai, kad visuomenė turi teisę reguliuoti remdamasi bendruoju interesu“³⁰⁹. Tačiau vienareikšmiškai atsakyti, koku konkrečiu atveju sutarties laisvės principo ribojimas yra pateisinamas, ne visada paprasta. JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *Richie v. People*³¹⁰, gindamas sutarties laisvę, savo sprendimą grindė Iliojaus Konstitucija, kuri apėmė „tiek laisvę, tiek nuosavybės teisę“. Tame pačiame sprendime teismas pažymėjo, jog „teisė sudaryti sutartį gali būti ribojama tik atsižvelgiant į asmens pareigas visuomenei ar valstybei“.³¹¹ Pažymėtina, jog teisės istorikai apibūdina 19 amžių kaip „sutarčių teisės aukso amžių“ JAV teisėje³¹².

JAV teismui sprendžiant kitą bylą, teisėjas O. Roberts parašė nuomonę daugumai, teigdamas, kad „nėra uždaros klasės ar verslo kategorijos, kuri nebūtų veikiama viešojo intereso, beveik bet kuris verslas gali būti viešojo gėrio kontrolės dalyku, objektu, valstijai reguliuojant bet kurį tokio verslo aspektą, įskaitant prekių ar produktų pardavimo kainas“³¹³. Per savo plėtojamą „sutarties laisvės“ jurisprudenciją, JAV Aukščiausiasis Teismas apgynė įvairius laisvės aspektus, įskaitant ne tik ekonominę laisvę, bet ir kitus aspektus, kuriuos šiandien galėtume pavadinti „asmeninėmis laisvėmis“. Gindamas sutarties laisvę, JAV Aukščiausiasis

³⁰⁶“The Constitution of the United States. The Bill of Rights and All Amendments.” (1788) Žiūrėta 2016 lapkričio 14 d. <http://constitutionus.com/>

³⁰⁷ *Slaughter-house*. 83 U.S. (16 Wall) 36 (1873).

³⁰⁸ David E. Bernstein, Freedom of Contract. *George Mason University Law and Economics Research Paper Series* 08, 51 (2008). http://www.law.gmu.edu/assets/files/publications/working_papers/08-51%20Freedom%20of%20Contract.pdf

³⁰⁹ David P. Weber, “Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition,” *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 51; *Nebbia v. New York*, 291 U.S. 502,523 (1934).

³¹⁰ *Ritchie v. People*, 40 N.E. 454, 455 (Ill. 1895).

³¹¹ David M. Mayer, “The Myth of “Laissez-Faire Constitutionalism”: Liberty of Contract During the *Lochner* Era,” *Hastings Constitutional Law Quarterly* 36, 20 (2009): 233; *Ritchie v. People*, 40 N.E. 454, 455 (Ill. 1895).

³¹² *Ibid.*, p. 234.

³¹³ *Ibid.*, p. 278; *Nebbia v. New York*, 291 U.S. 502 (1934).

Teismas pripažino viešosios tvarkos galią jos tradicine prasme kaip visuomenės sveikatos, saugumo ir moralės apsaugą.³¹⁴

Kaip Lietuvos teismų praktikoje nurodoma, „teisės subjektai, sukurdami civilinius teisinius tarpusavio santykius, paprastai turi galimybę pasirinkti jų interesus labiausiai atitinkantį elgesio variantą. Ši jų laisvė gali būti varžoma tik įstatymo leidėjo įtvirtintais imperatyviaisiais reikalavimais, kurių paskirtis – apginti viešuosius, t. y. visos visuomenės, interesus, viešąją tvarką.“³¹⁵ Be to, CK 6.156 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas sutarties laisvės principas leidžia sutarties šalims laisva valia sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises bei pareigas. Šią laisvę riboti gali tik imperatyviųjų teisės normų nustatytos tam tikros sutarties sąlygos. Pagal to paties CK straipsnio 3 dalį „šalys turi teisę sudaryti sutartį, turinčią kelių rūšių sutarčių elementų“. Tokiu atveju šiai mišriai sutarčiai būtų taikomos atskirų rūšių sutartis reguliuojančios CK normos, jeigu ko kita nenustato šalių susitarimas arba tai neprieštarauja sutarties esmei.³¹⁶

Vienas iš pagrindinių sutarties laisvės ribojimų – tai negaliojančių sandorių institutas. Kaip minėta, įprastai negaliojantys sandoriai pagal savo prigimtį ir negaliojimo pasekmes skiriami į niekinius (angl. *void*, rus. *ничтожный*) ir nuginjimus (angl. *voidable*; rus. *оспоримый*)³¹⁷. Lietuvos teisėje išskiriamos šios niekinių sandorių rūšys: 1) imperatyvioms įstatymo normoms prieštaraujantis sandoris (CK 1.80 straipsnis); 2) viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris (CK 1.81 straipsnis); 3) tariamasis sandoris (CK 1.86 straipsnis); 4) apsimestinis sandoris (CK 1.87 straipsnis); 5) sandoris, sudarytas nesilaikant įstatymo reikalaujamos notarinės formos (CK 1.93 straipsnio 3 dalis). LAT, aiškindamas teismo galimybę savo iniciatyva pripažinti sandorį niekiniu ir taikyti jo negaliojimo teisinius padarinius, nurodo, kad tai galima „tik tokiu atveju, kuomet aplinkybė, jog sandoris yra niekinis, yra

³¹⁴ David M. Mayer, „The Myth of “Laissez-Faire Constitutionalism”: Liberty of Contract During the *Lochner* Era,” *Hastings Constitutional Law Quarterly* 36, 20 (2009): 284.

³¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2013.“

³¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2013.“

³¹⁷ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.78 straipsnio 1 ir 2 dalys; Rusijos Federacijos civilinio kodekso 166 straipsnis; Lantera Nadew, „Void Agreements and Voidable Contracts: The Need to Elucidate Ambiguities of Their Effects,” *Mizan Law Review* 2, 1 (2008): 92; Melissa Yang, „Void Versus Voidable Contracts: The Subtle Distinction That Can Affect Good-Faith Purchasers’ Title to Goods,” *NYLitigator* 19, 1, (2014): 31-35; Daniil O. Tuzov, *Teorija nedejstvitenosti sdelok opyt rossijskogo prava v kontekste evropejskoj pravovoj tradicii* [The Experience of the Theory of Invalidity of Transactions in the Russian Law in the Context of the European Legal Tradition]. (Moksva: Status, 2007); M. V. Bobrova, „Mesto sdelok s porokami voli i sub"ektnogo sostava v sisteme nedejstviten'nyh sdelok,” [The Place of Transactions with Defects of the Will and Subject Structure of the System of Invalid Transactions]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta* 7, 1 (2011): 84-87; Luisa Amtonioli, Anna Veneziano, *Principles of the European Contract Law and Italian Law*, (Hague: Kluwer Law International, 2005), 188. ir kt. Be to, Prancūzijos, Belgijos, Liuksemburgo, Slovėnijos ir Austrijos teisės sistemose skiriamos sąvokos „absolutus negaliojimas“ ir „santykinis negaliojimas“. Absoliučiai negaliojančiomis sutartimis laikomos tokios, kurios pažeidžia teisės aktus, kurių pagrindinis tikslas – apsaugoti visuomenės interesus ir saugumo. „Draft Common Frame of Reference.“ European Commission (2009). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

akivaizdi, pavyzdžiui, kai sandoris prieštarauja imperatyviosioms įstatymo normoms arba viešajai tvarkai (CK 1.80 straipsnio 1 dalis, 1.81 straipsnio 1 dalis)³¹⁸. Remiantis šiuo LAT išaiškinimu, galima daryti prielaidą, jog Lietuvos teiseje nagrinėjant negaliojančius sandorius viešojo intereso gynimo kontekste, aktualiausi sandoriai, pažeidžiantys imperatyvias normas, bei prieštaraujantys viešajai tvarkai ir gerai moralei. Todėl šiame darbo poskyryje daugiausia dėmesio skiriama būtent šių niekinių sandorių rūšių bei jų pripažinimo negaliojančiais ypatumams.

3.1.1. Imperatyvias teisės normas pažeidžiantys sandoriai

Kasacinio teismo jurisprudencijoje nurodyta, kad pagal CK 1.78 straipsnio 1 dalį „sandoris laikomas niekiniu, jeigu jis, vadovaujantis įstatymais, negalioja, nepaisant to, yra ar ne teismo sprendimas pripažinti jį negaliojančiu. Teismas, nustatęs, kad sandoris, kuriuo remiasi viena iš šalių arba abi šalys, yra niekinis, privalo pripažinti jį negaliojančiu, nors tokio reikalavimo ir nepareikšta“³¹⁹. Taigi, vienas iš esminių pagrindų, dėl kurių sandoris Lietuvos teismų praktikoje pripažįstamas niekiniu ir negaliojančiu, tai jo sąlygų prieštaravimas imperatyviosioms įstatymo normoms.

Kasacinio teismo praktikoje nuosekliai pabrėžiama, kad „sandorių negaliojimo instituto paskirtis – siekti, kad civiliniuose santykiuose būtų užtikrintas teisėtumas, kartu nepažeisti šių santykių stabilumo ir teisinio tikrumo įgytų civilinių teisių atžvilgiu“³²⁰. Sprendžiant sandorio negaliojimo dėl jo galimo prieštaravimo įstatymo normoms klausimą, būtina konstatuoti šias dvi sąlygas: 1) teisės norma yra imperatyvi; 2) šios normos pažeidimo pasekmė yra sandorio negaliojimas. Remiantis teismų praktika, „sprendžiant dėl abiejų šių sąlygų esminę reikšmę turi ne lingvistinė normos išraiška, o interesas, kurio apsaugą ji užtikrina; imperatyvioji teisės norma CK 1.80 straipsnio prasme yra tokia, kuria siekiama apsaugoti visos visuomenės interesus, viešąją tvarką, todėl aiškinantis normos imperatyvumą turi būti nustatyta, ar egzistuoja viešasis interesas, kuriam užtikrinti ji skirta“³²¹.

Atkreiptinas dėmesys, kad LAT jau ne kartą yra nurodęs, jog „nustatant, ar teisės norma yra imperatyvioji, vienodai svarbūs tiek doktrininis imperatyvo suvokimas kaip tam tikra abstrakcija, tiek turiningasis konkrečios byloje taikytinos normos vertinimas taikant bendruosius

³¹⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2004“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-386/2004“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2008“.

³¹⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2004“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-386/2004“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2008“.

³²⁰ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-421/2016.“

³²¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis Nr. 3K-3-511/2014“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2015“.

teisės normų aiškinimo principus³²². Kasacinis teismas pažymėjo, kad „imperatyviasias teisės normas pagal doktrininį jų suvokimą identifikuoja tokie požymiai: jos griežtai formuluoja paliepimą ir neleidžia paliepimo suprasti dviprasmiškai, tai reiškia, kad jų išraiškos forma – kategoriški paliepimai, veiksmų aprašymas ir jų atlikimo eiga, nurodytų veiksmų draudimas, teisės normų įgyvendinimo sąlygos ir būdai“. Todėl vertinant, ar teisės norma yra kategoriška ir teisinių santykių subjektai negali jos pakeisti savo susitarimu, lingvistinės išraiškos priemonės – žodžiai ar žodžių junginiai „draudžiama“, „neturi teisės“, „privalo būti“ ir pan., neabejotinai atskleidžia imperatyvųjų teisės normos pobūdį. Tačiau, kai teisės normoje nėra taip aiškiai išreikšto imperatyvo, kaip nurodo LAT, „sprendžiant dėl normos imperatyvumo, įvertinami tam tikros teisės normos tikslai, objektas ir interesai, kuriuos ta teisės norma gina, taip pat tos teisės normos sisteminiai ryšiai su kitomis normomis ir t. t.“³²³.

Pavyzdžiui, vienoje byloje teismas pažymėjo, jog „valstybės (savivaldybės) turto perleidimo santykių reglamentavimas grindžiamas valstybės turto tvarkymo viešosios teisės principu – sandoriai dėl valstybės ar savivaldybės turto turi būti sudaromi tik teisės aktų, reglamentuojančių disponavimą valstybės ir (ar) savivaldybių turto, nustatytais atvejais ir būdais – ir yra imperatyvus. Šis principas reiškia, kad valstybės (savivaldybių) turto tvarkymo teisiniuose santykiuose teisėta yra tik tai, kas leista įstatymo“³²⁴. Taigi, teismui įvertinus bylos aplinkybes, sandorio sąlygas bei jo sudarymo tvarką ir nustačius prieštaravimą imperatyviam teisės aktų dėl valstybės turto perleidimo reguliavimui, toks sandoris teisme pripažintinas niekiniu ir negaliojančiu.

Kitoje byloje LAT atkreipė dėmesį, kad „sprendžiant dėl nuomos sutarties negaliojimo CK 1.80 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu pagrindu, reikia atsižvelgti į CK 6.225 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad sutartis yra absoliučiai negaliojanti (niekinė sutartis), jeigu ją sudarant buvo pažeisti pagrindiniai sutarčių teisės principai ir dėl to pažeisti ne tik sutarties šalies, bet ir viešieji interesai“³²⁵.

M. Storme nurodo, kad kai kurios nacionalinės teisės sistemos, Europos sutarčių teisės principai³²⁶ (angl. *The Principles of European Contract Law*, toliau – PECL), Bendrosios pagrindų sistemos projektas³²⁷ (angl. *Draft Common Frame of Reference*, toliau – DCFR) įtvirtina skirtingas nuostatas, lemiančias sutarties ar jos sąlygos visišką negaliojimą. Autorius

³²² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2010“.

³²³ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2010“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2010“.

³²⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-421/2016“.

³²⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011“.

³²⁶ „The Principles of European Contract Law 2002 (Parts I, II, III)“. Lex Mercatoria. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>

³²⁷ „Draft Common Frame of Reference.“ European Commission (2009). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

išskiria tris taisyklių dėl sutarčių negaliojimo kategorijas, nustatytas PECL tekste: 1) pagrindinė nuostata, kurioje pateikiamas nepriklausomas negaliojimo pagrindas (PECL 15:101); 2) taisyklės, išsamiai išdėstančios sutarties, nurodančios draudimus, galiojimą arba kitas privalomas nuostatas, įtvirtintas kituose įstatymuose (PECL 15:102); 3) taisyklės, nurodančios negaliojančias tam tikras specialias sutarčių sąlygas. M. Storme pateikia trečiosios taisyklių kategorijos pavyzdžius: norma, numatanti galimybę pripažinti negaliojančia sutarties nuostatą, kuri nustatoma neribotam laikui (PECL 6:109), tam, kad būtų išvengiama situacijos, kai fizinis asmuo sutartimi prisiima įsipareigojimus visam gyvenimui; norma, ribojanti sąlygas dėl sankcijų (PECL 9:509); norma, ribojanti susitarimus dėl senaties taikymo (PECL 14:601); ir kiti pavyzdžiai, susiję su *acquis* bei ribojimais atskiroms sutarčių rūšims.³²⁸

PECL 15:101 straipsnyje „sutartys, prieštaraujančios fundamentaliems principams“ nurodoma pagrindinė sutarčių negaliojimo nuostata: „sutartys, ta apimtimi, kiek prieštarauja principams, pripažįstamiems fundamentaliais Europos Sąjungos valstybių narių įstatymuose, yra negaliojančios.“³²⁹ PECL 15:102 straipsnis įtvirtina, kad sutartis yra negaliojanti, net jeigu ir nėra imperatyvios normos pažeidimo, arba imperatyvios normos tikslas nereikalauja pripažinti sutartį negaliojančia ir nurodo ne tokias sunkias pasekmes. Vis dėlto, jeigu pažeidžiamas fundamentalus principas, sutartis yra niekinė. M. Storme nuomone, tokia nuostata yra per plati ir per daug bendro pobūdžio³³⁰. Visų pirma, teiginys „principai, pripažįstami Europos Sąjungos įstatymuose kaip fundamentalūs“, autoriaus teigimu, yra per daug neapibrėžtas. Tuo tarpu šio PECL straipsnio komentare teigiama, kad straipsnis apima gana platų sąrašą fundamentalių principų: pagrindinės teisės, įtvirtintos Europos Sąjungos (toliau – ES) sutartyje (pvz., laisvo judėjimo); rinkos konkurencijos principai, nustatyti ES sutartyje; visos teisės, išvardintos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje; taip pat žmogaus teisės, nurodytos ES žmogaus teisių chartijoje. Tačiau pats minėtas straipsnis nenurodo, koku būdu principas turėtų būti pažeistas, kad šis pažeidimas nulemtų sutarties negaliojimą. Todėl galima daryti išvadą, jog bet koks principo pažeidimas, remiantis PECL, gali lemti sutarties negaliojimą.³³¹

Kaip teigia amerikiečių mokslininkai, nors kai kurios JAV valstijos sėkmingai apribojo teisę sudaryti sutartį atsižvelgiant į šalių statusą arba veiksnumą, šie ribojimai yra išimtis iš bendrosios sutarties laisvės taisyklės³³². Pavyzdžiui, Alabamos *Hammon-Beason* mokesčių mokėtojų ir piliečių apsaugos įstatymas, nurodo, kad sutartis yra niekinė, jeigu viena iš šalių turi

³²⁸ Matthias E. Storme, “Freedom of Contract: Mandatory and Non-mandatory Rules in European Contract Law.” Iš konferencijos *European Legal Harmony: Goals and Milestones. 10th Anniversary Juridica International*. (Tartu, 2005 gruodžio 6 d.), 10.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ *Ibid.*, p. 7.

³³¹ *Ibid.*, p. 10.

³³² David P. Weber, “Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition,” *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 53.

imigranto statusą³³³. Remiantis šiuo įstatymu, gyvenamosios vietos suteikimo sutartys (daugiau nei vienai nakčiai), vežimo sutartys, oro ar kelių transporto sutartys (išskyrus imigranto gražinimo į kilmės šalį sutartis), paslaugų sutartys, pirkimo sutartys ir kt. būtų pripažinimo niekiniais sandoriais (angl. *nullification*) dalykas³³⁴.

3.1.2. Viešąją tvarką pažeidžiantys sandoriai

Pažymėtina, jog 16-17 a. bendrosios teisės tradicijos šalyse „neteisėtumas“ buvo bendroji kategorija, apimanti niekinius sandorius pagal įstatymų normas, prieštaraujančius viešajai tvarkai, taip pat sandorius, kuriais įsipareigojama įvykdyti nusikaltimą ir kitos kategorijos. Tik vėliau „viešoji tvarka“ tapo atskira kategorija nuo neteisėtumo.³³⁵ F. Ghodoosi teigia, kad šalys negalėjo visiškai atsiriboti nuo viešosios politikos net ir sudarydamos privačias sutartis. Kitaip tariant, jos jokių būdu negalėjo apeiti valstybės viešosios tvarkos. Atsižvelgiant į tai, autoriaus nuomone, privatūs teisiškai įpareigojantys susitarimai tapo sistemiškai priklausomi nuo viešųjų reikalų viešosios tvarkos doktrinos dėka. Tuo metu trijų kategorijų sutartys buvo laikomos prieštaraujančiomis viešajai tvarkai: 1) pašalinančios teismo jurisdikciją; 2) pažeidžiančios santuokinį statusą; 3) apribojančios prekybą.³³⁶

Vienas iš pirmųjų atvejų, kai Didžiosios Britanijos teismas panaudojo sąvoką „viešoji tvarka“ buvo byla *Mitchel v. Reynolds*³³⁷. Šioje byloje lordas Macclesfield paskelbė negaliojančia sutartį, kuri būtų nulėmusi prekybos apribojimus nurodydamas, kad „naudos gavimas iš prekybos, vykdomos vieno subjekto visoje Anglijoje, yra visiška monopolija, ir tai prieštarauja teisinės valstybės principui“. Viešosios tvarkos doktrina pirmą kartą aiškiai pasirodė byloje, susijusioje su prekybos apribojimais. Vėliau šios kategorijos naudojimas išsiplėtojo iki tokių sričių kaip amžinieji įsipareigojimai, prekyba pareigomis, vedybų sutartys ir lažybos. 1750 m. lordas Hardwicke pasiūlė vieną iš viešosios tvarkos apibrėžimų teigdamas, kad sutartys, pažeidžiančios viešąją tvarką, yra negaliojančios ne dėl to, kad viena iš šalių buvo apgauta, o dėl to, kad tokios sutartys yra „esminė visuomenės apgavystė“.³³⁸ Didžiojoje Britanijoje 1831 m. byloje *Hornor v. Graves* teisėjas N.C. Tindal nurodė, kad „bet kas, pažeidžiantis visuomenės interesus yra niekinis, atsižvelgiant į viešąją tvarką“³³⁹.

³³³David P. Weber, “Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition,” *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 53; “Alabama Taxpayer and Citizen Protection Act.” (2011). Žiūrėta 2016 lapkričio 14 d. <http://arc-sos.state.al.us/PAC/SOSACPDF.001/A0008649.PDF>

³³⁴David P. Weber, *op. cit.*, p. 54.

³³⁵Farshad Ghodoosi, “The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements,” *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 697.

³³⁶*Ibid.*

³³⁷*Mitchel v. Reynolds*, 1 P. Wms. 181, 24 E.R. 347 (Q.B. 1711).

³³⁸Farshad Ghodoosi, *op. cit.*, p. 692.

³³⁹*Hornor v. Graves* (1831) 131 Eng. Rep. 284, 287.

Istoriškai sutarčių teisės srityje teismai pasitelkdavo tris esminius pagrindus, bent jau tais atvejais, kai sutartis prieštaravo baudžiamiesiems įstatymams. Sutartims, kuriomis pažeidžiamas baudžiamasis kodeksas, argumentas dėl negaliojimo būdavo, jog viešoji tvarka nubaudžia už neteisėtą elgesį atsisakydama leisti vykdyti sutartį. Be to, ji oficialiai draudžia padėti tiems, kurie pažeidė svarbų viešąjį interesą. Trečia, tai labiausiai susiję su sandoriais, prieštaraujantiems baudžiamųjų įstatymų draudimams, - atgrasomasis viešosios tvarkos doktrinos poveikis.³⁴⁰ Dėl šių priežasčių, galima teigti, jog, nugrinčijant sandorį teisme, remiantis gryniausia viešosios tvarkos forma, būtų atvejai, kai teismas atsisako įpareigoti vykdyti sandorį dėl to, kad jis pažeidžia baudžiamuosius įstatymus. „Gryną“ tokio reiškinių versiją sudėtinga surasti dėl suprantamų priežasčių. Autorius D. Friedman teigia, jog atlikęs tam tikro kiekio JAV teismų sprendimų bylų analizę, nustatė, kad sunku būtų teigti, jog sandorio negaliojimo dėl prieštaravimo baudžiamiesiems įstatymams bei visų kitų sričių įstatymams pasekmės būtų akivaizdžiai skirtingos ar pasižymėtų specifika viena kitos atžvilgiu. Kartu autorius pažymi, kad įprastai sąvoka „neteisėta sutartis“ yra naudojama jos bendriausia prasme, neatsižvelgiant į tai, kokios teisės šakos normas ši sutartis pažeidžia.³⁴¹

Vienu iš tokio neteisėto sandorio, prieštaraujančio baudžiamiesiems įstatymams pavyzdžių, galėtų būti JAV teismo nagrinėta byla, kurioje Sirijos pilietis A. M. Kardoh buvo sulaikytas JAV slaptos federalinės operacijos metu, po to, kai sumokėjo 40,000 dol. pareigūnui už svetimas registracijos korteles asmenims, kuriems nebuvo leista atvykti į JAV. A. M. Kardoh buvo deportuotas, bet jis niekada nebuvo persekiojamas baudžiamosio proceso tvarka. Devintosios apygardos teismas nusprendė, kad 40,000 dol. turi likti valstybei. Cituodamas bylą *United States v. Farrell*, teismas nurodė³⁴²: „leidimas teismams grąžinti pažeidėjui tą turtą, kurį jis savanoriškai perdavė, ketindamas pažeisti įstatymą, prieštarautų viešajai tvarkai“. Mokslininkai tokią argumentaciją laiko „grynuoju viešosios tvarkos gynimo šaltiniu“³⁴³.

Pavyzdžiui, kitoje JAV teismo sprendimo byloje *Sherman v. Burton*, teismas nusprendė, kad gydytojo ir fizinio asmens, patyrusio sveikatos sužalojimą ir pareiškusio ieškinį dėl žalos atlyginimo, sutartis, kuria susitariama dėl tam tikros teismo priteistos sumos dalies perdavimo gydytojui už tai, jog jis pateiks konkrečias ieškovui palankias išvadas teisme, pripažintina niekine dėl prieštaravimo viešajai tvarkai³⁴⁴. Tuo tarpu byloje *Mahoney v. Lincoln Brick Co*,

³⁴⁰ Farshad Ghodoosi, “The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements,” *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 700-701.

³⁴¹ David A. Friedman, “Bringing Order to Contracts Against Public Policy,” *Florida State University Law Review* 39, (2012): 590.

³⁴² *Ibid.*, p. 591.

³⁴³ *Ibid.*, p. 592.

³⁴⁴ *Sherman v. Burton*, 165 Mich 293, 130 NW 667 (1911). *Cit. iš*: John R. Trentacosta and Amy L. Ryntz. “Problems in Formation.” Iš *Michigan Contract Law*, John R. Trentacosta, 37-38. (Ann Arbor: The Institute of Continuing Legal Education, 2010), 38.

JAV teismas nurodė, kad „vertinant, ar sutartis prieštarauja viešajai tvarkai, reikėtų kreipti dėmesį ne į tai, kas buvo padaryta, [...] bet labiau tai, kas galėtų būti padaryta, remiantis sutarties sąlygomis.“³⁴⁵ Tai yra, tokiais atvejais, sprendžiant klausimą dėl sandorio prieštaravimo viešajai tvarkai, svarbu įvertinti ir tai, kokia žala, kaip tokio sandorio rezultatas, dar galėtų būti sukeliama ateityje.

F. Ghodoosi nagrinėja viešąją tvarką per tris jos aspektus: viešąjį interesą, visuomenės moralę bei visuomenės saugumą. Jo teigimu, tokia samprata yra ir aprašomoji, ir normatyvinė.³⁴⁶ F. Ghodoosi savo straipsnyje nurodo, jog „visuomenės moralės apsauga buvo originalus viešosios tvarkos doktrinos pagrindas bendrojoje teisėje“³⁴⁷. JAV sutarčių teisės normų sąvado nuostatos dėl negaliojančių sutarčių taikytinos tik tam tikram skaičiui atvejų, t. y. kai viešoji tvarka ir interesai yra aiškiai deklaruoti ir apibrėžti. Tai taip pat priklauso ir nuo prielaidų, kurias savo straipsnyje iškelia JAV mokslininkas F. Ghodoosi. Visų pirma, daroma prielaida, kad viešosios tvarkos nustatymas iš principo yra įstatymo leidėjo užduotis. Tačiau, kaip nurodo autorius, šis požiūris problemiškas dėl teisminės peržiūros teisės aktų interpretacijos ar skirtingų viešosios tvarkos sampratų suderinimo svarbos. Antra, sąvadas pateikia viešosios tvarkos koncepciją kaip nesuderintą sąvoką, nurodydamas vienintelį sprendimo būdą visiems atvejams: pusiausvyros paiešką. JAV teismai skatino pasverti teisės aktų vykdymo ir viešųjų interesų užtikrinimo svarbą. Tačiau, kaip rodo teisės mokslo tyrimai, teismai retai iš tikrųjų vykdo interesų pusiausvyros analizę, vietoj to, jie tiesiog naudoja JAV sutarčių teisės normų sąvado pažodinį tekstą. Kaip teigia F. Ghodoosi, tai gali būti nulemta dviprasmiško požiūrio į viešosios tvarkos sąvoką pačiame JAV sutarčių teisės normų sąvade.³⁴⁸

Kartais viešoji tvarka tiesiogiai išplaukia iš statutinės teisės, kaip pvz., daugelyje bylų dėl sutarčių sudarymo ir vykdymo neturint įstatymų reikalaujamų licencijų³⁴⁹. Be to, teismai ir įstatymų leidėjai turi teisę nurodyti, kad tam tikros rūšies sutartys laikomos prieštaraujančiomis viešajai tvarkai³⁵⁰. Istoriskai sutartys dėl viešosios tvarkos pažeidimo buvo laikomos niekinėmis³⁵¹. Australijos, kuri taip pat priklauso bendrosios teisės tradicijos šalių grupei, teisės doktrinoje nurodomi neteisėtų sutarčių, kurios pažeidžia viešąją tvarką, pavyzdžiai. Tokiomis laikytinos sutartys, kuriomis įsipareigojama: įvykdyti nusikaltimą, deliktą, sukčiauti trečiojo

³⁴⁵ *Mahoney v. Lincoln Brick Co*, 304 Mich 694, 8 NW2d 883 (1943). *Cit. iš:* John R. Trentacosta and Amy L. Ryntz. “Problems in Formation.” Iš *Michigan Contract Law*, John R. Trentacosta, 37-38. (Ann Arbor: The Institute of Continuing Legal Education, 2010), 37.

³⁴⁶ Farshad Ghodoosi, “The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements,” *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 723-724.

³⁴⁷ *Ibid.*, p. 726.

³⁴⁸ *Ibid.*, p. 735.

³⁴⁹ *Ibid.*, p. 601.

³⁵⁰ David P. Weber, “Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition,” *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 64.

³⁵¹ *Ibid.*, p. 65.

asmens atžvilgiu; taip pat tokios sutartys, kuriomis apgaulės būdu siekiama išvengti valstybės mokesčių ir rinkliavų; sutartys, keliančios grėsmę visuomenės saugumui, teisingumo vykdymui, visuomenės gyvenimui iš esmės ir kt.³⁵²

Apribojimai dėl veiksmų, ypač susijusių su visuomenės saugumo sritimi, ilgai buvo laikomi valstybės teisėtai pripažįstamos galios vykdymu ribojant sutarties laisvę, atsižvelgiant į visuomenės, saugumo ir viešosios tvarkos interesus³⁵³. Vienoje iš JAV teismo spęstų bylų, kurią kaip pavyzdį pateikia autorius D. Friedman, profesionalus boksininkas, pavarde Greene, ginčijo vadybos paslaugų sutarties galiojimą su dviem vadybininkais. Atsakovai neturėjo licencijų, išduotų Niujorko valstijoje, tačiau teisme bandė įrodyti, kad sutartis galiojanti. Atsižvelgiant į tai, jog vadybininkai neatitiko teisinių reikalavimų, teismui neliko kitos išeities kaip pripažinti vadybinių paslaugų sutartį negaliojančia. Teismas pažymėjo, kad valstijos bokso reguliavimas atitinka federaliniu lygiu galiojančią Profesionalaus bokso saugumo įstatymą, kuris įtvirtina valstijos bokso taisyklių saugumo svarbą „dėl profesionalių boksininkų gerovės ir naudos viešajam interesui“. Teisės aktai buvo priimti ne dėl dar vieno valstybės pajamų gavimo šaltinio iš bokso industrijos, bet vienareikšmiškai tam, kad neleistų plėstis abejotinos reputacijos, prievartos ir piktnaudžiavimo užpildytai verslo praktikai bokso industrijoje. Taigi teismas atmetė atsakovų reikalavimus vykdyti vadybos paslaugų sutartis, kadangi jos prieštaravo Niujorko valstijos ir JAV viešajai tvarkai, išreikštai valstijos ir federalinio lygio teisiniame reguliavime³⁵⁴. Šiuo atveju pažymėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje ir teisės doktrinoje, skirtingai nuo aukščiau nurodytų JAV teismų praktikos pavyzdžių, prieštaravimas imperatyvioms įstatymo normoms bei viešajai tvarkai arba gerai moralei skiriami kaip du atskiri sandorio negaliojimo pagrindai, jie reguliuojami skirtingais CK straipsniais (CK 1.80 straipsnis ir atitinkamai CK 1.81 straipsnis).

Kaip savo praktikoje yra nurodęs LAT „viešąją tvarką įtvirtina imperatyviosios teisės normos. Sandorio turinys geros moralės požiūriu vertintinas pagal moralės vertybių (gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo) sampratą“. LAT praktikoje išaiškintas šios teisės normos turinys: „įstatyme neatskleistas formuluotės *viešoji tvarka* ar *gera moralė* turinys; jis yra įvairialypis ir sietinas ne tik su atliekamais veiksmais, bet ir su tikslais bei veiksmų pasekmėmis“³⁵⁵. Be to, teismai pažymi, jog byloje, kuriose taikomas CK 1.81 straipsnis,

³⁵² *The Law Handbook. Your Practical Guide to the Law in New South Wales. 13th Edition.* (Sydney: Thomson Reuters (Professional) Australia Limited, 2009), 419.

³⁵³ McCurdy, Charles W. "The "Liberty of Contract" Regime." Iš *The State and Freedom of Contract*, Harry N. Schreiber, 163. (Palo Alto: Stanford University Press, 1998). *Cit. iš:* David P. Weber, "Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition," *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 58.

³⁵⁴ David A. Friedman, "Bringing Order to Contracts Against Public Policy," *Florida State University Law Review* 39, (2012): 585.

³⁵⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-617/2008“.

„sutarties šalių ketinimai iš tiesų turi labai svarbią reikšmę. Remiantis CK 1.81 straipsniu, turi būti įrodyta, kad pagrindinis ir vienintelis sutarties šalių ketinimas buvo nukreiptas į tikslo, priešingo viešajai tvarkai ar gerai moralei, pasiekimą. Tokius šalių ketinimus, jeigu jie nėra akivaizdūs, privalo įrodyti sutartį ginčijantis asmuo“³⁵⁶.

F. Ghodoosi, kalbėdamas apie viešosios tvarkos sampratą JAV teisėje, nurodo, kad vien tik per paskutinius 12 mėnesių (prieš jam rašant straipsnį) JAV teismų praktikoje daugiau nei 7 000 bylų buvo pavartota sąvoka „viešoji tvarka“³⁵⁷. D. Friedman teigimu, kai iškeliamas viešojo intereso gynybos klausimas ir nėra konkretaus įstatymo ar kito teisės akto, tiesiogiai susijusio su šia ginama sritimi, viešosios tvarkos argumentavimui gali būti panaudotas bet koks šaltinis³⁵⁸. Tokios bylos dažniausiai susijusios su situacija, kai viena iš šalių siekia nuginkčyti sandorį ir naudoja tokią argumentaciją kaip potencialią paskutinę pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybos priemonę³⁵⁹. Atlikęs pasirinktų bylų analizę, mokslininkas D. Friedman nurodo, kad viešosios tvarkos gynimas akivaizdžiai mažiau sėkmingas, kai jis nėra artimai siejamas su normomis, sukurtomis įstatymų leidėjo ar reguliavimo proceso metu³⁶⁰. Kartais teismai gali įžvelgti ar konstatuoti viešosios tvarkos aspektą savo analizėje, o tai panašu į bendrosios teisės požiūrį, orientuotą į precedento taikymą. Kita vertus, pastebima, kad teismai yra labiau linkę palikti sutartį galioti, nebent aiškiai išreikšta teisės norma ar stipriai nusistovėjusi teismų praktika diktuoja kitaip³⁶¹. Remiantis darbe pateiktais Lietuvos teismų praktikoje nurodomais išaiškinimais dėl sutarčių laisvės principo bei sandorių negaliojimo instituto naudojimo, kaip *ultima ratio* priemonės pažeistoms teisėms ginti³⁶², galima teigti, kad šiuo atžvilgiu Lietuvos ir JAV teismų pozicija dėl sutarties išsaugojimo prioriteto, iš esmės sutampa.

J. Fields nurodo, kad ikivedybinės sutartys, kuriose susitariama dėl sutuoktinių teisių vaikų atžvilgiu, yra niekinės dėl prieštaravimo viešajai tvarkai. Autorius pažymi, jog sąlygos, ribojančios vaikų išlaikymą, taip pat, kuriomis siekiama nustatyti vaiko globos ar jo auklėjimo tvarkaraštį, yra negaliojančios, išskyrus atvejus, kai jos buvo nustatytos atsižvelgiant į geriausius vaiko interesus.³⁶³ JAV byloje *Height v. Height*, teismas konstatavo, jog sutartis, kurioje susitariama dėl susilaikymo nuo lytinių santykių tam, kad šalys nesusilauktų vaikų, yra niekinė,

³⁵⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2003.“

³⁵⁷ Farshad Ghodoosi, „The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements,” *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 687. Kaip nurodo autorius, paiešką jis vykdė duomenų bazėje internetinėje svetainėje *WestLaw* adresu: <http://www.next.westlaw.com>, veddamas raktinius žodžius „public policy“ (liet. viešoji tvarka) išplėstinėje paieškoje, siekdamas surasti visus paskutinių 12 mėnesių valstijų ir federalinių teismų sprendimus, kuriuose minima frazė „viešoji tvarka“ minima.

³⁵⁸ David A. Friedman, „Bringing Order to Contracts Against Public Policy,” *Florida State University Law Review* 39, (2012): 605.

³⁵⁹ *Ibid.*, p. 609.

³⁶⁰ *Ibid.*, p. 612.

³⁶¹ *Ibid.*

³⁶² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2013.“

³⁶³ Jonathan E. Fields, „Forbidden Provisions in Prenuptial Agreements: Legal and Practical Considerations for the Matrimonial Lawyer,” *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 21 (2008): 426.

kadangi „viena iš santuokos sudarymo priešasčių – susilaukti palikuonių, ir teisė į normalų lytinį gyvenimą yra viena iš santuokos numanomų dalių“³⁶⁴. Galima sutikti su J. Fields, kuris teigia, „jog teismo argumentacija *Height* byloje jau pasenusi, ir šiandien teismas greičiausiai ieškotų sprendimo naudodamasis konstitucinės doktrinos analize, tačiau, tikėtina, jog galutinis rezultatas sprendžiant šį klausimą būtų gana panašus“³⁶⁵.

C. Mak straipsnyje pateikti Italijos, Vokietijos, Didžiosios Britanijos ir Nyderlandų teismų praktikos pavyzdžiai įrodo, kad fundamentalios teisės „užpildo tuštumą tarp viešosios tvarkos ir privačių interesų“³⁶⁶. Nors nacionalinė ir Europos statutinė teisė įtvirtina sutarčių teisės taisykles viešosios tvarkos (pranc. *ordre public*) kontekste, tačiau, kaip nurodo ši autorė, teismų užduotis suteikti šiai koncepcijai „atspalvius“ konkrečiose bylose.³⁶⁷

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos teisėje pripažinus sandorį negaliojančiu dėl jo prieštaravimo viešajai tvarkai ar gerai moralei (CK 1.81 straipsnis), numatytos specialios taisyklės dėl restitucijos taikymo. Bendroji restitucijos taisyklė įtvirtinta CK 1.80 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, jog „kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negalima grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, – atlyginti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenumato kitokių sandorio negaliojimo pasekmių.“ CK 1.81 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad jeigu sandoris negalioja dėl CK „1.81 straipsnio 1 dalyje numatytų priešasčių, šio kodekso 1.80 straipsnio 2 dalyje numatytos taisyklės netaikomos, kai abi sandorio šalys žinojo ar turėjo žinoti, jog sandoris prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei“, o pagal minėto straipsnio 3 dalį, „vienašalė ar dvišalė restitucija galima, jei jos taikymas neprieštarauja imperatyvioms įstatymų normoms ar gerai moralei, t. y. kai nebuvo pasiektas tokio sandorio tikslas, o viešosios teisės normoms nenustato tokio sandorio šalims turtinių sankcijų.“³⁶⁸

Tačiau JAV teismų praktikos istorijoje galima rasti ir tokių atvejų, kai šalys, sudarydamos sandorį, pažeidė viešąją tvarką, tačiau teismas vis dėlto taikė vienašalę restituciją vienos iš šalių naudai. 1945 m. JAV byloje *Liebman v. Rosenthal* fizinis asmuo perdavė kyšį pareigūnui tam, kad gautų vizą į JAV³⁶⁹. Vėliau ieškovas, po to, kai susitiko atsakovą Niujorke, padavė ieškinį teismui, reikalaudamas grąžinti papuošalą, kuris buvo perduotas kaip kyšis. Tuo

³⁶⁴ *Height v. Height*, 187 N.Y.S.2d 260 (Sup. Ct. 1959).

³⁶⁵ Jonathan E. Fields, „Forbidden Provisions in Prenuptial Agreements: Legal and Practical Considerations for the Matrimonial Lawyer,“ *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 21 (2008): 436.

³⁶⁶ Chantal Mak, „Harmonising Effects of Fundamental Rights in European Contract Law,“ *Erasmus Law Review* 1, 1 (2007): 59.

³⁶⁷ *Ibid.*, p. 79.

³⁶⁸ „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-934/2013.“

³⁶⁹ *Liebman v. Rosenthal*, 57 N.Y.S.2d 875, 877 (N.Y. Sup. Ct. 1945), *aff'd*, 59 N.Y.S.2d 148 (N.Y. App. Div. 1945). Pareigūnas prižadėjo, jog garantuos jam vizos išdavimą iki tol, kol nacių armija pasieks Prancūziją, jei asmuo sumokės. Ieškovas pareigūnui perdavė 28,000 dol. vertės papuošalą. Pareigūnas papuošalą paslėpė, tačiau pažado ieškovui neištesėjo.

tarpu atsakovas nurodė, kad jų su ieškovu sudaryta sutartis yra niekinė, remiantis viešosios tvarkos doktrina. Teismas konstatavo: „nekyla klausimas dėl viešosios tvarkos egzistavimo situacijoje, kai asmuo stengiasi išsigelbėti nuo priešo, kuris pažeidė visus žmonijos įstatymus. Savo paties ir savo šeimos gynimas yra vienas iš gamtos dėsnių, ir šis teismas gali pripažinti, kad tokiomis pat sąlygomis labiausiai įstatymus gerbiantis asmuo sudarytų tokią sutartį, kurią sudaryti buvo priverstas ieškovas“.³⁷⁰ P. Tapper, savo knygoje nagrinėdama minėtą bylą, atkreipia dėmesį, jog tuo atveju, jei sutarties šalys vienodai kaltos (lot. *in pari delicto*), teismas nepriteis nei vienai iš jų to, kas buvo gauta vykdant sutartį. Kita vertus, jei teismas nustato, kad šalys, sudariusios viešąją tvarką pažeidžiantį sandorį, nebuvo vienodai kaltos, teismas gali nuspręsti įpareigoti vykdyti sutartį mažiau kaltos šalies atžvilgiu. Tačiau, atsižvelgęs į sutarties sudarymo situaciją, teismas šioje byloje nenustatė, jog abi šalys buvo vienodai kaltos ir priėmė sprendimą, palankų ieškovui.³⁷¹ Kaip teigia F. Ghodoosi, nors teismas savo sprendime to tiesiogiai ir nemini, tačiau būtent viešosios tvarkos doktrina nulėmė tokį sprendimą³⁷². Šio darbo autorės nuomone, su tokiu teismo vertinimu galima sutikti, kadangi, manytina, visos visuomenės interesai gali būti tinkamai ir teisingai apginti ne vien tik remiantis įstatymų normomis ir jas taikant pažodžiui, bet ir atsižvelgiant į socialinius – politinius aspektus to laikotarpio, kai ginčijamas sandoris buvo sudarytas.

Remiantis Rusijos Federacijos civilinio kodekso 169 straipsniu, tuo atveju, kai sandoris pripažįstamas niekiniu, jei jis sudarytas su tikslu, prieštaraujančiu viešajai tvarkai ir moralei, ir jei teismas nustatė tokį ketinimą iš abiejų sandorio šalių įgyvendinant tokį sandorį, viskas, kas buvo gauta pagal tokį sandorį, turi būti išieškoma Rusijos Federacijos naudai³⁷³. Galima teigti, kad toks reguliavimas yra išimtis iš Rusijos Federacijos civilinio kodekso 167 straipsnyje numatytų bendrųjų taisyklių dėl negaliojančio sandorio pasekmių taikymo, kurios panašios į nurodytas Lietuvos CK 1.80 straipsnio 2 dalyje, reguliuojančioje restitucijos taikymą.

Atsižvelgiant į šiame poskyryje pateiktus teisinio reguliavimo bei teismų praktikos pavyzdžius, galima teigti, jog tiek pačios sąvokos „viešoji tvarka“ samprata, jos santykis su konkrečioje valstybėje pripažįstamais viešaisiais interesais, tiek ir restitucijos taikymo pripažinus negaliojančiais sandorius, pažeidžiančius viešąją tvarką, praktika Lietuvoje ir nurodytose užsienio šalyse skiriasi.

³⁷⁰ Farshad Ghodoosi, “The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements,” *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 718. *Liebman v. Rosenthal*, 57 N.Y.S.2d 875, 877 (N.Y. Sup. Ct. 1945), *aff’d*, 59 N.Y.S.2d 148 (N.Y. App. Div. 1945).

³⁷¹ Pamela R. Tapper, *The Law of Contracts and the Uniform Commercial Code. Third Edition*, (Boston: Cengage Learning, 2015), 180-181.

³⁷² Farshad Ghodoosi, *op. cit.*; *Liebman v. Rosenthal*, 57 N.Y.S.2d 875, 877 (N.Y. Sup. Ct. 1945), *aff’d*, 59 N.Y.S.2d 148 (N.Y. App. Div. 1945).

³⁷³ “Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii” [The Civil Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.grazkodeks.ru/gzk-glava-9/gz-statia-169/>

Apibendrinus, kas išdėstyta apie Lietuvos negaliojančių sandorių reguliavimą, pažymėtina, kad, kai ieškinį dėl neteisėto sandorio pripažinimo negaliojančiu reiškia prokuroras ar valstybės institucija, ar kitas asmuo, turintis tokią įstatymu suteiktą teisę, jis privalo įrodyti ne tik viešojo intereso egzistavimą ir jo pažeidimą ginčijamu sandoriu konkrečioje situacijoje, bet ir įrodyti kitas sandorio negaliojimo sąlygas, išplaukiančias iš CK ir teismų praktikos.

3.2. Nuginčijami sandoriai

CK nepateikia nuginčijamo sandorio bendrojo apibrėžimo, tačiau CK 1.78 straipsnio 2 dalis nurodo, jog „sandoris, kurį pripažinti negaliojančiu būtinas teismo sprendimas, yra nuginčijamas sandoris.“³⁷⁴ Taip pat CK 1.78 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas apribojimas dėl asmenų, galinčių teikti ieškinius dėl nuginčijamų sandorių pripažinimo negaliojančiais, t. y. tokius ieškinius gali pateikti tik įstatymų nurodyti asmenys. Be to, pagal CK 1.79 straipsnį, šalys savo veiksmais nuginčijamą sandorį gali patvirtinti. Lietuvos CK išskiria šias nuginčijamų sandorių rūšis: 1) prieštaraujantis juridinio asmens teismui (CK 1.82 straipsnis); 2) sudarytas įstatymų nustatyta tvarka neįregistruoto ar licencijos verstis tam tikra veikla neturintčio juridinio asmens vardu (CK 1.83 straipsnis); 3) sudarytas neveiksnaus fizinio asmens (CK 1.84 straipsnis); 4) sudarytas ribotai veiksnus fizinio asmens ir fizinio asmens, kuris sprendimus tam tikroje srityje priima naudodamasis pagalba, nesinaudojant pagalba (CK 1.85 straipsnis); 5) sudarytas nepilnamečio nuo 14 iki 18 metų be tėvų ar rūpintojų sutikimo (CK 1.88 straipsnis); 6) sudarytas savo veiksmų reikšmės suprasti negalėjusio fizinio asmens (CK 1.89 straipsnis); 7) sudarytas dėl suklydimo (CK 1.90 straipsnis); 8) sudarytas dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių (CK 1.91 straipsnis); 9) sudarytas įgaliojimus viršijusio atstovo (CK 1.92 straipsnis).

Pagal Rusijos Federacijos civilinio kodekso 168 straipsnį, „sandoris, prieštaraujantis įstatymų ar kitų teisės aktų reikalavimams, yra niekinis, jeigu įstatymas neįtvirtina, jog toks sandoris yra nuginčijamas“³⁷⁵. Tačiau šis straipsnis nenurodo, kokia forma įstatymas turi nurodyti, kad jam prieštaraujantis sandoris laikytinas nuginčijamu. D. Tuzov teigia, kad Rusijos teisės norminiuose aktuose nėra pavyzdžių, kai teisės akto tekstas tiesiogiai nurodo, jog jam

³⁷⁴ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000). Galiojanti 2016-10-07 redakcija.

³⁷⁵ „Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii“ [The Civil Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.grazhkodeks.ru/gzk-glava-9/gz-statia-168/> Įdomu tai, kad Italijos civilinio kodekso 1418 straipsnis taip pat nurodo, jog „sutartis, prieštaraujanti imperatyvioms taisyklėms, yra negaliojanti, išskyrus, kai kitaip nurodo pats įstatymas.“ „Draft Common Frame of Reference.“ European Commission (2009). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf

prieštaraujantys sandoriai yra nuginjami³⁷⁶. Be to, pačiame Rusijos Federacijos civiliniame kodekse nėra suteikiamas dėmesys, kiekvienai nuginjamo sandorio rūšiai konkrečioje tam specialiai skirtoje kodekso dalyje³⁷⁷, kaip tai daroma pvz., Italijos civiliniame kodekse (pvz., pagal 428 straipsnio 2 dalį, sandoris, sudarytas neveiksnius šalies, laikomas nuginjamu ir gali būti pripažintas negaliojančiu per 5 metus nuo sandorio sudarymo³⁷⁸) arba Estijos civiliniame kodekse (pvz., pagal 11 straipsnio 1 dalį – fizinio asmens, kuriam apribotas veiksnumas arba, pagal 12 straipsnio 2 dalį, fizinio asmens, jaunesnio nei 7 metai, sudaryti sandoriai laikomi nuginjamais³⁷⁹), taip pat nuo Lietuvos CK, kuriame, kaip minėta šio poskyrio pradžioje, įtvirtintos net 9 nuginjamų sandorių rūšys.

3.2.1. Negaliojimas dėl veiksnumo trūkumo

Vieną iš nuginjamų sandorių grupių sudaro sandoriai, sudaryti neveiksnių ar ribotai veiksnų fizinių asmenų dėl jų amžiaus, psichinės negalios ar būklės, kuomet jie negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės. Svarbu pažymėti, jog, pagal Konstitucijos 53 straipsnio 1 dalį, „valstybė rūpinasi žmonių sveikata ir laiduoja medicinos pagalbą bei paslaugas žmogui susirgus“. Psichinės sveikatos priežiūros įstatymo³⁸⁰ 6 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „žmonės su psichine negalia yra globojami valstybės“. Kaip savo praktikoje nurodo LAT, „valstybės pareiga globoti žmones su psichine negalia reiškia, be kita ko, teisinę tokių asmenų apsaugą nuo rizikos, susijusios su jų veiksmais, sudaromais sandoriais, dalyvavimu teismo procese ir kt.“³⁸¹ Viena iš teisinės apsaugos formų Lietuvos teisėje – asmens pripažinimas neveiksniu arba asmens pripažinimas ribotai veiksnium konkrečioje srityje, kartu paskiriant tokiam asmeniui globėją arba rūpintoją, kuris gintų neveiksnaus arba ribotai veiksnaus tam tikroje srityje asmens teises ir interesus be specialaus pavedimo bei atliktų kitas įstatyme numatytas pareigas (CK 2.10, 2.11, 3.238–3.247 straipsniai)³⁸².

Atsižvelgus į aukščiau nurodytą teismo išaiškinimą bei Konstitucijos nuostatas, galima daryti išvadą, kad psichinę negalią turinčių asmenų apsauga, įskaitant jų civilinių teisių ir teisėtų

³⁷⁶ Daniil O. Tuzov, *Teorija nedejstvitel'nosti sdelok opyt rossijskogo prava v kontekste evropejskoj pravovoj tradicii* [The Experience of the Theory of Invalidity of Transactions in the Russian Law in the Context of the European Legal Tradition]. (Moksva: Status, 2007), 133.

³⁷⁷ *Ibid.*

³⁷⁸ „Il codice civile Italiano.“ [The Civil Code of Italy] (1942). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.altalex.com/documents/news/2014/11/18/delle-misure-di-protezione-delle-persone-prive-in-tutto-od-in-parte-di-autonomia>; Luisa Amtonioli, Anna Veneziano, *Principles of the European Contract Law and Italian Law*, (Hague: Kluwer Law International, 2005), 188.

³⁷⁹ „Estonian General Part of the Civil Code Act.“ (2002). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ee/ee056en.pdf>

³⁸⁰ „Lietuvos Respublikos psichinės sveikatos priežiūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 53, 1290 (1995). Galiojanti 2005-07-25 redakcija.

³⁸¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-969/2016.“

³⁸² „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-969/2016.“

interesų apsaugą, laikytina viešuoju interesu. Pritartina D. Weber argumentacijai, jog valstybės savo įstatymuose įprastai nurodo, kad tokių asmenų sudaryti sandoriai yra nuginkijami, o ne niekiniai, tam, kad neveiksni sandorio šalis turėtų teisę tokį sandorį patvirtinti (pvz., pasikonsultavusi su teisininkais ar šeimos nariais, ir nusprendusi, jog tokia sutartis jai vis dėlto naudinga), arba išvengti sutartinių įsipareigojimų pasinaudojant savo teise nugincyti šį sandorį teisme³⁸³.

Nors daugelis sąlygų įvairiose JAV jurisdikcijose keitėsi, tačiau bendroji taisyklė, kuri yra numatyta JAV sutarčių teisės normų sąvade, yra ta, kad sutartis, kurios viena iš šalių sudarymo dieną nebuvo sulaukusi 18 metų amžiaus, yra nuginkijama. Kaip nurodo D. Weber, panašiai kaip nepilnamečių neveiknumas, neveiknumas dėl psichinės negalios buvo išplėtotas kaip neveiksnių asmenų apsauga.³⁸⁴

JAV sutarčių teisės normų sąvado 15(1) paragrafo b punktas³⁸⁵ nurodo, kad „asmuo nėra saistomas nuginkijamo sandorio pareigų, jeigu dėl psichinės ligos ar sutrikimo [...] jis negalėjo veikti protingu būdu sandorio atžvilgiu, ir kita šalis turėjo galimybę žinoti apie jo būseną“. JAV sutarčių teisės normų sąvadas įtvirtina panašius neveiknumo testus atsižvelgiant į „psichinę ligą ar sutrikimą“ arba „apsvaigimą“³⁸⁶. Abiem atvejais testas turi nustatyti, ar „sutartį sudariusi šalis buvo pajėgi suprasti sandorio reikšmę ir pasekmes“, arba alternatyviai „buvo nepajėgi veikti priimtinu būdu sandorio sudarymo atžvilgiu“. Be to, psichinės ligos arba sutrikimo atveju taip pat nurodoma, kad ir „kita šalis turėjo priežastį žinoti apie jos būseną“.³⁸⁷ Kaip ir neveiknumas, susijęs su amžiumi, neveiknumas dėl psichinių sutrikimų arba apsvaigimo nėra absoliutus. Teismas tokiose bylose skiria dėmesį kitos šalies žinojimui apie galimai neveiksnaus asmens būseną. Toks reguliavimas ir teismų praktika paremta apsauginiu doktrinos pobūdžiu bei visų asmenų laisve sudaryti sutartis ir pasitenkinti jų teikiama nauda. JAV teisės doktrinoje nurodoma, kad tokiose bylose teismai labiau skiria dėmesį klausimams dėl veiksniosios sandorio šalies galimos apgaulės ar sukčiavimo pasinaudojus kitos šalies būseną.³⁸⁸

Lietuvos teismų praktikoje, sprendžiant klausimus dėl fizinio asmens būklės, kai jis, sudarydamas sandorį, dėl sveikatos būklės ar sutrikimų negalėjo suvokti savo veiksmų reikšmės, pabrėžiama, jog „asmens būseną, kaip juridinį faktą, gali patvirtinti būtent teismo psichiatrinė

³⁸³ David P. Weber, “Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition,” *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 64.

³⁸⁴ *Ibid.*, p. 65; Restatement (Second) of Contracts, as adopted and promulgated by the American Law Institute at Washington, D.C., May 17, 1979, St. Paul, Minn (American Law Institute Publishers, 1981), § 14.

³⁸⁵ Restatement (Second) of Contracts, as adopted and promulgated by the American Law Institute at Washington, D.C., May 17, 1979, St. Paul, Minn (American Law Institute Publishers, 1981).

³⁸⁶ David P. Weber, *op.cit.*, p. 66.

³⁸⁷ *Ibid.*

³⁸⁸ *Ibid.*, p. 67.

ekspertizė, tačiau teismas privalo vertinti ir kitus įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius tam tikrą asmens būseną sandorio sudarymo metu³⁸⁹.

Neveiksnimo doktrina išplėtotą tam, kad apsaugotų asmenis nuo sutarčių, kurių jie negali suprasti ar išvengti dėl savo psichinės negalios arba apsvaigimo. Pažymėtina, kad ši doktrina nėra skirta nubausti ar apriboti asmenis, kadangi ji tokiomis aplinkybėmis sudarytus sandorius laiko nuginkčijamais, o ne niekiniais³⁹⁰. Įstatymai, kurie numato sandorių negaliojimą dėl šalies būsenos, statuso, veiksnimo, iš esmės yra skirti apsaugoti individus, kaip silpnesnes sandorio šalis, būtent dėl savo neveiksnimo³⁹¹.

3.2.2. Negaliojimas dėl ekonominio spaudimo

Svarbu pažymėti, kad skirtumas tarp niekinių ir nuginkčijamų sandorių turi svarbių pasekmių. Pavyzdžiui, nuo prievartos nukentėjusioji šalis turi teisę sutartį patvirtinti, jeigu ji nuginkčiama, o jeigu niekinė – ne. Dėl ekonominio spaudimo sudarytas sandoris laikytinas nuginkčijamu, o ne niekiniu, tačiau, norėdamas nugincyti sandorį, remdamasis ekonominiu spaudimo aplinkybe, ieškovas turi veikti nedelsiant arba kitu atveju jis neteks teisės reikšti šį reikalavimą teisme. N. Kim nuomone, minėtas skirtumas ypač svarbus elektroniniu būdu sudarytomis sutartims, kadangi vartotojai dažnai nesuvokia, jog jie konstruktyviai susitarė dėl sutarties sąlygų su kita šalimi.³⁹²

Teisės doktrinoje teigiama, kad spaudimas yra psichinės prievartos forma, kuri reiškia, jog sutartis yra negaliojanti dėl vienos šalies valios (pritarimo) trūkumo, tačiau ekonominis spaudimas tokias sutartis daro nuginkčijamomis³⁹³. Teismai įprastai vertina ieškinius, susijusius su ekonominiu spaudimu, sutelkdami dėmesį į tai, ar ieškovas nukentėjo nuo neteisėtų veiksmų ar grėsmės, dėl kurių jis neteko savo laisvos valios. Tokiose situacijose JAV teismai nustatinėja, ar egzistuoja trys elementai: 1) nukentėjusioji šalis nesavanoriškai priėmė sutarties sąlygas; 2) tokiomis aplinkybėmis, dėl kurių nebuvo kitos veiksmų alternatyvos; 3) kitos šalies neleistini veiksmai sukėlė šias aplinkybes. Be to, teismas, nustatinėdamas, ar egzistavo spaudimas, privertęs nukentėjusiąją šalį sudaryti sutartį, atkreipia dėmesį į aplinkybes, susijusias su šalių ankstesniais santykiais, bei nukentėjusiosios šalies emocinę būseną. Nukentėjusioji šalis turi įrodyti daugiau nei sudėtingas derybas ar sunkias finansines aplinkybes, tačiau kartu turi įrodyti

³⁸⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2005“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-278/2009“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2009“.

³⁹⁰ David P. Weber, “Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition,” *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 68.

³⁹¹ *Ibid.*, p. 63-64.

³⁹² Nancy S. Kim, “Situational Duress and the Aberrance of Electronic Contracts.” *Chicago-Kent Law Review* 89, 1 (2014): 278.

³⁹³ *Ibid.*

ir tai, kad kita sandorio šalis ją vertė, grasino ar kitaip sukūrė sudėtingas sąlygas, kurios privertė nukentėjusiąją šalį sudaryti sandorį.³⁹⁴ JAV teismai nurodo, kad ekonominio spaudimo doktrinos pagrindas slypi principu, kuris nustato konkrečius minimalius verslo etikos standartus rinkoje. Be to, remiantis teismų išaiškinimais, šie „minimalūs standartai“ apima „nešališką sąžiningumo ir padomumo sampratą, kuri draudžia neteisėtai pasinaudoti ypatinga verslo padėtimi siekiant gauti neproporcingai didelę naudą, kuri savo ruožtu kenkia sutarties laisvei ir tinkamam sistemos veikimui“.³⁹⁵

JAV Niujorko valstijoje, remiantis teismų praktika, sandoris, sudarytas dėl ekonominio spaudimo, laikomas nugincijamu, o ne niekiniu, ir šalis, teigianti tai, privalo veikti nedelsiant, kitu atveju, bus laikoma, jog ji sandorį patvirtino³⁹⁶. G. Smith ir T. Hall pažymi, jog, remiantis Niujorko valstijos teise, šaliai, kuri siekia nugincyti sandorį dėl ekonominio spaudimo, „tenka sunki įrodinėjimo našta“³⁹⁷. Autorių teigimu, norėdama pateikti ieškinį teismui dėl ekonominio spaudimo, šalis turi nurodyti: 1) vienos šalies neteisėto veiksmo grėsmę, kuri 2) paveikia kitos šalies veiksmų rezultata, nors ji ir turėjo teisę nuo tokių veiksmų susilaikyti. Tokios bylos nagrinėjimas yra grynai faktinio pobūdžio, todėl teismai turi atlikti ypač išsamią abiejų šalių veiksmų analizę.³⁹⁸

Vienoje JAV teismo sprendimo byloje ieškovas su atsakovais susitarė įsteigti restoraną ir perdavė apie 47 tūkst. dolerių kaip pradinį įnašą³⁹⁹. Ieškovas buvo paskirtas vyriausiuoju virėju ir pagrindiniu vadybininku. Po metų, restoranui pradėjus gauti pelno, atsakovai nurodė ieškovui pirkti produktus tik iš atsakovams priklausančio tiekėjo, arba jis bus pašalintas iš įmonės. Ieškovas sutiko išeiti iš restorano tuo atveju, jeigu gaus 47 tūkst. dol. kompensaciją už savo akcijas. Atsakovai su tuo nesutiko ir pakeitė restorano spynas, užblokavo ieškovo leidimą įeiti ir sumažino pasiūlymą už jo akcijas iki 35 tūkst. dol. bei derybų metu nustojo mokėti ieškovui darbo užmokestį. Ieškovas, bijodamas dėl to, kad jis ir jo žmona dėl atsakovų veiksmų išvis negaus jokio darbo ar kompensacijos, sutiko su atsakovų nurodyta akcijų kaina. Vėliau jis teismui pateikė ieškinį siekdamas nugincyti akcijų pirkimo-pardavimo sutartį dėl ekonominio spaudimo. Teismas konstatavo, kad spynų pakeitimas ir pragyvenimo šaltinio atėmimas iš atsakovo privertė jį sutikti su pasiūlyta kaina dėl restorano akcijų prieš savo valią. Teismas pabrėžė, kad atsakovų veikimo pobūdis ir jų sukurtas spaudimas privertė ieškovą sutikti su verte,

³⁹⁴ Nancy S. Kim, “Situational Duress and the Aberrance of Electronic Contracts.” *Chicago-Kent Law Review* 89, 1 (2014): 277.

³⁹⁵ *Ibid.*, p. 278.

³⁹⁶ George B. Smith and Thomas J. Hall. “The Heavy Burden Of Proving Economic Duress.” *New York Law Journal* 247, 76 (2012): 1.

³⁹⁷ *Ibid.*

³⁹⁸ *Ibid.*

³⁹⁹ *Ibid.*, p. 1-2. *Yuk Fung Ma v. J.C. Sake Inc.* NY Slip Op 50999(U) [31 Misc 3d 1234(A)] (2011). http://www.courts.state.ny.us/Reporter/3dseries/2011/2011_50999.htm

kurios jis asmeniškai nelaikė teisinga. Jis taip pat pažymėjo, jog grasinimai atimti akcijų grąžą, apmokamą darbą ir kitas priemones išlaikyti savo šeimą buvo vykdyti siekiant ekonominės prievartos. Teismas pripažino susitarimą dėl kainos negaliojančiu ir priteisė turtinės žalos atlyginimą, atsižvelgdamas į ieškovo akcijų vertės įvertinimą.⁴⁰⁰

Minėtoje byloje, laikytina, atsakovai savo veiksmais pažeidė tokias visuotinai pripažintas teises kaip teisė laisvai pasirinkti darbą bei nuosavybės teisė. Šios teisės taip pat yra saugomos ir Lietuvos Respublikos Konstitucija.

Tuo tarpu Lietuvos teismų praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, kad „sandorių galima pripažinti negaliojančiu kaip sudarytą dėl ekonominio spaudimo esant tokių sąlygų visumai: 1) kitas asmuo reikalavo sudaryti sutartį; 2) grasino ekonomiais padariniais, kurių atsiradimas priklausė nuo jo nesąžiningų veiksmų; 3) sandoris sudarytas akivaizdžiai nenaudingomis jį sudariusiam asmeniui sąlygomis; 4) nesant ekonominio spaudimo, sandoris nebūtų sudarytas“⁴⁰¹. Kitaip tariant, sandoris buvo sudarytas tokiomis aplinkybėmis, kad nuo ekonominio spaudimo nukentėjusi šalis, neturėjo galimybės įgyvendinti savo apsisprendimo laisvės dėl sandorio sudarymo.

Kalbant apie teismų praktikoje išskiriamas sąlygas, kurias būtina įrodyti kiekvienos rūšies sandorio negaliojimo atveju, atsižvelgiant į tai, kad prokuroras, valstybės ar savivaldybės institucija ar kitas asmuo, ginantis viešąjį interesą, šiose bylose turi visas ieškovo teises ir pareigas, bei tai, kad net ir šiose bylose galioja civilinio proceso rungimosi principas, šiems subjektams kyla pareiga ieškinyje bei bylos nagrinėjimo metu įrodyti šias sandorio negaliojimo aplinkybes (pvz., viešosios tvarkos, imperatyvios normos, ekonominio spaudimo egzistavimą ir kt. pagal negaliojančio sandorio rūšį).

Kaip jau buvo minėta pirmajame šio darbo skyriuje, Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog kišimasis į šalių privačius teisinius santykius pateisinamas ginant viešuosius interesus, susijusius su vertybėmis, įtvirtintomis ir saugomomis šalies Konstitucijos. Autorės nuomone, tam tikrais atvejais ir Lietuvoje dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo sudarytų sandorių (CK 1.91 straipsnis) nuginčijamas galėtų būti susijęs su viešojo intereso gynimu, kadangi tokiu būdu jis būtų ginamas remiantis konkrečiomis Konstitucijos nuostatomis, aktualiomis teismo nagrinėjamoje byloje, atsižvelgiant į bylos faktines aplinkybes, pvz., dėl žmogaus laisvės neliečiamumo (Konstitucijos 20 straipsnis); žmogaus asmens neliečiamumo ir apsaugos nuo kankinimų, žalojimų ir kitų veiksmų, žeminančių jo orumą (Konstitucijos 21 straipsnis); žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo

⁴⁰⁰George B. Smith and Thomas J. Hall. “The Heavy Burden Of Proving Economic Duress.” *New York Law Journal* 247, 76 (2012): 1; *Yuk Fung Ma v. J.C. Sake Inc.* NY Slip Op 50999(U) [31 Misc 3d 1234(A)] (2011). http://www.courts.state.ny.us/Reporter/3dseries/2011/2011_50999.htm

⁴⁰¹„Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-258/2011.“

(Konstitucijos 22 straipsnis); nuosavybės neliečiamumo (Konstitucijos 23 straipsnis); privačios nuosavybės teisės, asmens ūkinės veiklos laisvės (Konstitucijos 46 straipsnio 1 dalis); laisvės pasirinkti darbą (Konstitucijos 48 straipsnio 1 dalis)⁴⁰².

3.2.3. Negaliojimas dėl juridinio asmens veiklos tikslų pažeidimo

CK 1.82 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „sandoriai, sudaryti privataus asmens valdymo organų, pažeidžiant šio asmens steigimo dokumentuose nustatytą jų kompetenciją, ar prieštaraujantys juridinio asmens tikslams, gali būti pripažinti negaliojančias tik tais atvejais, kai kita sandorio šalis veikė nesąžiningai, t. y. žinojo ar turėjo žinoti, kad tas sandoris prieštarauja privataus juridinio asmens veiklos tikslams“⁴⁰³. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tokių sandorių atveju ypač aiškus privataus intereso dominavimas, todėl kyla klausimas, ar tokius sandorius galėtų ginčyti prokuroras ar kitas įstatymo įpareigotas subjektas, remdamasis viešojo intereso pažeidimu?

Kasacinio teismo praktikoje pažymėta ir tai, kad „CK 1.82 straipsnyje nustatyti pagrindai sandoriams pripažinti negaliojančiais savaime nėra siejami su juridinio asmens sudaromų sandorių komercine nauda; tačiau jei tai nurodyta juridinio asmens teisnumą apibrėžiančiose normose ar steigimo dokumentuose, su juridinio asmens teisnumu gali būti nesuderinamas tik aiškus, akivaizdus sandorio nenaudingumas, kai tokio sandorio palikimas galioti reikštų aiškų neteisingumą vienai iš sandorio šalių“. Tokiu atveju CK 1.82 straipsnio taikymas (atsižvelgiant ir į kitas šio straipsnio taikymui svarbias aplinkybes) būtų pateisinamas.⁴⁰⁴ Kasacinio teismo praktikoje galima rasti bylų, kuriose viešasis interesas ginamas remiantis ir CK 1.82 straipsniu. Pavyzdžiui, vienoje byloje Generalinio prokuroro pavaduotojas reiškė ieškinį dėl AB Lietuvos paštas ir UAB „Skala“ sudaryto sandorio aukščiau minėtu negaliojimo pagrindu⁴⁰⁵. Kadangi AB Lietuvos paštas, sudarydamas ginčijamo žemės sklypo pirkimo–pardavimo sandorį, siekė tenkinti ir viešąjį interesą (statyti įsigytame žemės sklype pašto pervežimo centrą pašto paslaugų teikimui užtikrinti), todėl, siekdamas įvertinti, ar sandorio kaina nėra neprotingai didelė ir nesąžininga, kuri galėtų pažeisti šio juridinio asmens tikslus, teismas atliko žemės sklypo vertės analizę. Įvertinęs minėtas aplinkybes, taip pat vienos sandorio šalies nesąžiningumą, teismas padarė išvadą, kad ginčijamo žemės sklypo pirkimo–

⁴⁰² „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 32, 1316 (2003).

⁴⁰³ Nagrinėjant bylas dėl CK 1.82 straipsnio taikymo, pažymėtina, jog kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kokias teisiškai reikšmingas aplinkybes būtina nustatyti sprendžiant dėl CK 1.82 straipsnio pagrindu ginčijamo sandorio negaliojimo („Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2007“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011“).

⁴⁰⁴ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011“; „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-520/2012“.

⁴⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2013.“

pardavimo sandoris „aiškiai nenaudingas AB Lietuvos paštui ir prieštarauja šio juridinio asmens veiklos tikslams, iškreipia sutarties šalių teisių ir pareigų pusiausvyrą, todėl viena sutarties šalių turėjo nepagrįstų turtinių praradimų“. Dėl to LAT sprendė, kad apeliacinės instancijos teismas tinkamai aiškino ir taikė CK 1.82 straipsnio normą, nenukrypo nuo teismų praktikos šiuo klausimu.⁴⁰⁶

Vadinasi, net ir sandoriai, sudaryti juridinio asmens organui viršijant savo įgaliojimus ar pažeidžiant juridinio asmens teismo ribas, gali būti ginčijami reiškiant ieškinius ginant viešąjį interesą, jeigu prokuroras, valstybės institucija ar kt. subjektai, remdamiesi įstatymo jiems suteiktomis galiomis, padaro išvadas apie viešojo intereso egzistavimą ir jo pažeidimą konkrečioje situacijoje.

Remiantis tuo, kas šiame poskyryje išdėstyta, daroma išvada, kad nors nuginčijamų sandorių institutas Lietuvos ir užsienio šalių teisėje skirtas, visų pirma, apsaugoti privačius sandorio šalių interesus, kartu suteikiant galimybę tokius sandorius patvirtinti, jeigu jie iš esmės yra naudingi, tačiau ir nuginčijamų sandorių atveju egzistuoja galimybė ginti viešąjį interesą, jeigu konkrečiu sandoriu pažeidžiamos Konstitucija saugomos esminės vertybės.

*Apibendrinus visa, kas šiame baigiamajame darbe išdėstyta, galima išskirti šias viešojo intereso gynimo šios kategorijos bylose **pagrindines sąlygas**:*

- 1) vertybė, kuri tiesiogiai ginama, turi būti įtvirtinta Konstitucijoje;*
- 2) ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu pareiškia subjektai, turintys tokią teisę, įtvirtintą įstatymo normose;*
- 3) nustatytas esminis saugomos vertybės pažeidimas, kad žalos išvengti ar sumažinti neįmanoma jokiais kitomis priemonėmis tik sandorio pripažinimu negaliojančiu ir tam tikrais atvejais pritaikius sandorio negaliojimo pasekmes;*
- 4) reiškiant ieškinį jame pagrindžiamos aplinkybės, kurių egzistavimą įrodinėti privalo suinteresuotas asmuo, atsižvelgiant į teismų praktiką konkrečios negaliojančio sandorio rūšies atveju.*

⁴⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2013.“

IŠVADOS

1. Visuomenės poreikiai išplaukia iš bendro individų siekio tinkamai ir efektyviai organizuoti socialinį žmonių bendruomenės vystymąsi, sukurti atvirą, darnią pilietinę visuomenę ir teisinę valstybę. Todėl viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas ir apsauga pripažįstamas viena svarbiausių pačios visuomenės egzistavimo ir raidos sąlygų. Dėl šios priežasties Lietuvos teisėje yra pateisinamas įstatymų įpareigotų subjektų kišimasis į privačius asmenų santykius, teikiant reikalavimus teisme. Vienas iš pagrindinių reikalavimų tokiu atveju – sandorio, pažeidžiančio viešąjį interesą, pripažinimas negaliojančiu.

2. Asmens teisių ir teisėtų interesų apsauga bei gynimas ir viešasis interesas negali būti priešpriešinami, kadangi individualus asmens interesas taip pat pripažįstamas konstitucine vertybe. Lietuvos teismų praktikoje byloje egzistuojant tiek viešajam, tiek privačiam interesui, nustatomas jų tarpusavio santykis ir įvertinama, kuris interesas gintinas prioritetiškai, arba jie pripažįstami lygiaverčiais. Nustatęs viešojo ir privataus interesų koliziją, remdamasis proporcingumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principais, teismas turėtų spręsti, ar konkrečioje nagrinėjamoje byloje pažeistas viešasis interesas nusveria privataus asmens interesą dėl sandorio išsaugojimo ir su juo tiesiogiai susijusius interesus. Tačiau yra nemažai atvejų, kai asmens subjekcinė teisė ar teisėtas interesas reikšmingas ir visai visuomenei ar jos daliai. Todėl riba tarp viešojo ir privataus intereso yra gana sąlyginė: remiantis teisiniu viešojo intereso gynimu, pripažįstant konkretų sandorį negaliojančiu, gali būti ginami ir privatūs interesai.

3. Teismų praktikoje pripažinta, jog tiek pažeistų visuomeninių interesų gynimas, tiek ieškinio senaties instituto taikymas yra viešojo intereso dalys, todėl teismas turi spręsti, kuriam iš šių interesų reikėtų teikti pirmenybę konkrečios bylos atveju. Kiekvienu atveju prokurorui ar kitai valstybės ar savivaldybės institucijai reikia surinkti duomenis, kad galėtų padaryti išvadą, ar pažeistas viešasis interesas ir ar reikia jį ginti. Ieškinio senaties termino pradžia viešąjį interesą ginančiam subjektui kreiptis į teismą skaičiuojama nuo tada, kai pareiškėjas gavo pakankamai duomenų apie viešojo intereso pažeidimą, arba nuo tada, kai tokie duomenys turėjo ir galėjo būti surinkti, priklausomai nuo to, kuris momentas atsiranda anksčiau. Be to, net ir šio termino praleidimas dar nereikštų absoliutaus pagrindo atmesti ieškinį, o turėtų būti vertinami viešąjį interesą siekiančio ginti subjekto veiksmai teisėtumo ir sąžiningumo aspektu bei nustatyta, ar jo veiksmuose nėra delsimo požymių.

4. Pagrindinio viešąjį interesą ginančio subjekto – prokuroro – įgaliojimai Lietuvos teisėje jam dalyvaujant civilinės bylos nagrinėjime, yra konkrečiai apibrėžti, o galimybė ginti viešąjį interesą reiškiant reikalavimus teisme universali, kadangi nėra įstatymo ribojimų, kuomet

prokuratūra negali šios teisės įgyvendinti. Dėl to, net ir tuo atveju, kai tam tikros valstybės institucijos veiklą reguliuojančiuose teisės aktuose konkrečiai sritis nurodoma kaip ta, kurioje institucija turi išimtinis įpareigojimus ginti viešąjį interesą, prokuroras nepraranda teisės ir pareigos ginti viešąjį interesą šioje srityje.

5. Tam, kad viešasis interesas galėtų būti ginamas Lietuvos teisme teikiant reikalavimą sandorį pripažinti negaliojančiu, privalo būti įgyvendinamos šios sąlygos: 1) ginama vertybė tiesiogiai turi būti įtvirtinta Konstitucijoje; 2) ieškinį pareiškia subjektai, turintys tokią teisę, įtvirtintą įstatymo normose; 3) nustatytas toks saugomos vertybės pažeidimas, kad žalos išvengti ar sumažinti neįmanoma jokiais kitomis priemonėmis tik sandorio pripažinimu negaliojančiu, o tam tikrais atvejais, - ir pritaikius sandorio negaliojimo pasekmes; 4) bylą nagrinėjant teisme įrodomos aplinkybės, kurios taikomos konkrečiai negaliojančio sandorio rūšiai.

Pirmasis ginamasis teiginys nepasitvirtino, remiantis šia išvada:

6. Atlikus negaliojančių sandorių, pažeidžiančių viešąjį interesą, teismų praktikos bei kitų dokumentų tyrimą, nustatyta, kad pagrindinis viešojo intereso gynimo subjektas praktikoje išlieka prokuroras, net ir tais atvejais, kai valstybės institucijos jau yra surinkusios pakankamai duomenų ir galėtų ieškinį šiose bylose reikšti savarankiškai.

Antrąjį magistro baigiamojo darbo ***ginamąjį teiginį*** patvirtina ši išvada:

7. Nors nuginkijamų sandorių institutas Lietuvos ir užsienio šalių teisėje skirtas, visų pirma, apsaugoti privačius sandorio šalių interesus, tačiau ir nuginkijamų sandorių atveju egzistuoja galimybė ginti viešąjį interesą, jeigu ginčijamas sandoris pažeidžia Konstitucijos saugomas esmines vertybes taip, kad jų apsauga konkrečioje situacijoje tampa aktuali visai visuomenei.

LITERATŪRA

Specialioji literatūra

Lietuvių kalba

1. Dambrauskaitė, Asta. *Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės*. Vilnius: Justitia, 2009.
2. Driukas, Artūras, ir Virgilijus Valančius. *Civilinis procesas: teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
3. Gadeikytė, Skirmantė, ir Sonata Galentienė. „Prokuroro sprendimas atsisakyti taikyti viešojo intereso gynimo priemonės.“ *Teisė* 91 (2014): 119-134.
4. Korsakaitė, Diana. „Viešasis interesas valstybinio reguliavimo požiūriu: sampratos analizė ir formulavimas.“ *Ekonomika* 76 (2006): 36-56.
5. Krivka, Egidijus. „Intereso problema civilinio proceso teisėje.“ *Jurisprudencija* 5, 95 (2007): 25–31.
6. Krivka, Egidijus. „Viešojo intereso problema civilinio proceso teisėje.“ *Jurisprudencija* 10, 100 (2007): 15–22.
7. Laužikas, Egidijus. „Viešojo intereso gynimas kasacijoje. Pozicija.“ Iš *Viešasis interesas ir jo gynimas*, 21. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 2011.
8. Nekrošius, Vytautas, Rimantas Simaitis, Vigita Vėbraitė ir Aurimas Brazdeikis. „Grupės ieškinyš kaip civilinio proceso spartinimo priemonė,“ *Teisė* 98 (2016): 16-26.
9. Nekrošius, Vytautas. „Viešojo intereso gynimas civiliniame procese ir Konstitucinio Teismo doktrina.“ *Jurisprudencija* 19, 3 (2012): 1101–1110.
10. Pranevičienė, Birutė. *Kvaziteismai administracijos kontrolės sistemoje: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
11. Soloveičikas, Deividas, ir Karolis Šimanskis. „Viešojo pirkimo sutarties pripažinimas negaliojančia pagal Lietuvos teismų praktiką.“ *Teisė* 84 (2012): 46-65.
12. Stauskienė, Egidija. „Viešojo intereso gynimas civilinio proceso tvarka. Pozicija.“ Iš *Viešasis interesas ir jo gynimas*, 27. Vilnius: Lietuvos žmogaus teisių asociacija, 2011.
13. Terebeiza, Žilvinas. „Dizpozityvumo principo galiojimo ribos ginant viešąjį interesą teisme.“ *Jurisprudencija* 7, 109 (2008): 92–98.
14. Trumpulis, Ugnius. „Žmogaus interesai kaip viešojo intereso pagrindas.“ *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 123–137.

Anglų kalba

1. Amtonioli, Luisa and Anna Veneziano. *Principles of the European Contract Law and Italian Law*. Hague: Kluwer Law International, 2005.
2. Bernstein, David E. Freedom of Contract. *George Mason University Law and Economics Research Paper Series* 08, 51 (2008).
http://www.law.gmu.edu/assets/files/publications/working_papers/08-51%20Freedom%20of%20Contract.pdf
3. Fields, Jonathan E. “Forbidden Provisions in Prenuptial Agreements: Legal and Practical Considerations for the Matrimonial Lawyer.” *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 21 (2008): 413-438.
4. Friedman, David A. “Bringing Order to Contracts Against Public Policy.” *Florida State University Law Review* 39, (2012): 563-621.

5. Ghodoosi, Farshad. "The Concept of Public Policy in Law: Revisiting the Role of the Public Policy Doctrine in the Enforcement of Private Legal Arrangements." *Nebraska Law Review* 94, 3 (2015): 685-736.
6. Kim, Nancy S. "Situational Duress and the Aberrance of Electronic Contracts." *Chicago-Kent Law Review* 89, 1 (2014): 265-287.
7. Mak, Chantal. "Harmonising Effects of Fundamental Rights in European Contract Law." *Erasmus Law Review* 1, 1 (2007): 59-79.
8. Mayer, David M. "The Myth of "Laissez-Faire Constitutionalism": Liberty of Contract During the *Lochner* Era." *Hastings Constitutional Law Quarterly* 36, 20 (2009): 217-284.
9. McCurdy, Charles W. "The "Liberty of Contract" Regime." Iš *The State and Freedom of Contract*, Harry N. Schreiber, 163. Palo Alto: Stanford University Press, 1998.
10. Nadew, Lantera. "Void Agreements and Voidable Contracts: The Need to Elucidate Ambiguities of Their Effects." *Mizan Law Review* 2, 1 (2008): 91-109.
11. Smith, George B., and Thomas J. Hall. "The Heavy Burden Of Proving Economic Duress." *New York Law Journal* 247, 76 (2012): 1-3.
12. Storme, Matthias E. "Freedom of Contract: Mandatory and Non-mandatory Rules in European Contract Law." Iš konferencijos *European Legal Harmony: Goals and Milestones. 10th Anniversary Juridica International*. Tartu, 2005 gruodžio 6 d.
13. Tapper, Pamela R. *The Law of Contracts and the Uniform Commercial Code. Third Edition*. Boston: Cengage Learning, 2015.
14. *The Law Handbook. Your Practical Guide to the Law in New South Wales. 13th Edition*. Sydney: Thomson Reuters (Professional) Australia Limited, 2009.
15. Trentacosta, John R., and Amy L. Ryntz. "Problems in Formation." Iš *Michigan Contract Law*, John R. Trentacosta, 38. Ann Arbor: The Institute of Continuing Legal Education, 2010.
16. Weber, David P. "Restricting the Freedom of Contract: A Fundamental Prohibition." *Yale Human Rights and Development Journal* 16, 1 (2013): 51-103.
17. Westbrook, Jay L. "Commercial Law and the Public Interest." *Penn State Journal of Law & International Affairs* 4, 1 (2015): 445-458.
18. Yang, Melissa. "Void Versus Voidable Contracts: The Subtle Distinction That Can Affect Good-Faith Purchasers' Title to Goods," *NYLitigator* 19, 1 (2014): 31-35.

Rusų kalba

1. Bobrova, M. V. "Mesto sdelok s porokami voli i sub"ektnogo sostava v sisteme nedejstvitel'nyh sdelok." [The Place of Transactions with Defects of the Will and Subject Structure of the System of Invalid Transactions]. *Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo universiteta* 7, 1 (2011): 84-87.
2. Glezerman, Grigorij E. "Interes kak sociologicheskaja kategorija." [The Interest as Sociological Category]. *Voprosy filosofii* 10 (1966): 19.
3. Gribanov, Veniamin P. "Interes v grazhdanskom prave." [The Interest in the Civil Law] *Sovetskoe gosudarstvo i pravo* 1 (1967): 49-56.
4. Gukasjan, Rafajel' E. *Problema interesa v sovetskom grazhdanskom processual'nom prave* [The Problem of Interest in Sovietic Civil Procedure Law]. Saratov: Privolzhskoe knizhnoe izdatel'stvo, 1970.

5. Gutnikov, Oleg V. *Nedejstvitel'nye sdelki v grazhdanskom prave. Teorija i praktika osparivaniya* [Invalid Transactions in Civil Law. Theory and Practise]. Moskva: Berator-Press, 2005.
6. Levichev, Danila A. "Pravovoj status i polnomochija prokurora v rossijskom zakonodatel'stve: razvitie vektora pravovoj politiki." [The Legal Status and Powers of the Prosecutor in the Russian Legislation: the Development Vector of Legal Policy]. *Voprosy jekonomiki i prava* 6 (2014): 7-10.
7. Maleshin, Dmitrij J. "Rossijskij tip grazhdanskogo sudoproizvodstva." [Russian Type of Civil Proceedings]. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Pravo* 11, 5 (2007): 3-26.
8. Mihajlova, Elena V. "Zakonnyj interes kak pravovaja kategorija." [Legitimate Interest as a Legal Category]. *Universitets'ki naukovi zapiski* 3, 43 (2012): 77-84.
9. Musaev, N. M. "Ponjatie interesa, ego vidy i sootnoshenie publicnogo i chastnogo interesa." [The Understanding of Interest, its Forms and Relations with Public and Private Interest]. *Vestnik Nizhegorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. I. Lobachevskogo* 1, 2 (2000): 137-142.
10. Poljanskij, Nikolaj N., ir Mihail S. Strogovich. *Problemy sudebnogo prava* [Problems of Judicial Law]. Moksva: Nauk, 1984.
11. Prihod'ko, I. A., ir M. Sh. Pacacija. *Arbitrazhnyj process v sovremennoj Rossii: Aktual'nye problemy v sovremennoj Rossii* [Arbitral Procedure in Modern Russia: Urgent Problems]. Moskva: Lidzhist, 2002), 169-172.
12. Ryzhkov, Konstantin S. "Opredelenie interesa tret'ih lic, ne zajavljajushhijh samostojatel'nye trebovanija odnositel'no predmeta spora v grazhdanskom processe." [Determining the Interest of Third Parties Not Making Independent Claims Concerning the Subject of the Dispute in Civil Proceedings]. *Problemy prava* 2, 50 (2015): 162-165.
13. Shestakova, Natal'ja D. "Nedejstvitel'nost' sdelok: processual'nyj i material'nyj aspekty." [Invalidity of Transactions: Procedural and Substantive Aspects]. Teisès mokslų kandidato disertacija, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, 2001.
14. Shheglov, Viktor N. *Sub"ekty sudebnogo grazhdanskogo processa* [Subjects of Judicial Civil Procedure]. Tomsk: Izdatel'stvo Tomskogo universiteta, 1979.
15. Otcheskaja, Tat'jana I. "Zashhita interesov gosudarstva v arbitrazhnom sude" [Protection of Interests of the State in the Arbitration Court]. *Pravo i jekonomika* 5 (2004): 80-82.
16. "Strategicheskaja sudebnaja zashhita obshhestvennyh interesov." [Strategic Judicial Protection of the Public Interests]. Iš *V zashhite obshhestvennyh interesov* [In Defense of the Public Interests], 121-171. Moksva: Jurist", 2004.
17. Tokareva, Elena V. "Zashhita Prokurorom Publicnogo Interesa V Grazhdanskom Processe" [The Protection of the Public Interest in Civil Procedure by the Prosecutor]. Teisès mokslų kandidato disertacija, Sankt Peterburgo valstybinis universitetas, 2015. <http://www.igpran.ru/prepare/a.persons/TokarevaEV.2/TokarevaEV.2-diss.pdf>
18. Tomilov, Aleksandr J. "Publichnyj interes v grazhdanskih delah." [The Public Interest in Civil Cases]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 36 (2009): 57-60.
19. Tomilov, Aleksandr J. "Uchastie prokurora v arbitrazhnom processe po delam o priznanii sdelki nedejstvitel'noj." [Participation of the Prosecutor in the Proceedings of Cases of Recognition of the Transaction Invalid]. *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta* 1, 9 (2005): 103-106.
20. Tuzov, Daniil O. *Teorija nedejstvitel'nosti sdelok opyt rossijskogo prava v kontekste evropejskoj pravovoj tradicii* [The Experience of the Theory of Invalidity of Transactions

- in the Russian Law in the Context of the European Legal Tradition]. Moksva: Status, 2007.
21. Zdravomyslov, Andrej G. *Problema interesa v sociologicheskoy teorii*. [The Problem of the Interest in the Sociological Theory]. Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo Universiteta, 1964.

Internetiniai šaltiniai

1. "Alabama Taxpayer and Citizen Protection Act." (2011). Žiūrėta 2016 lapkričio 14 d. <http://arc-sos.state.al.us/PAC/SOSACPDF.001/A0008649.PDF>
2. "Arbitrazhnyj processual'nyj kodeks RF (APK)." [Arbitral Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?docbody=&nd=102079219>
3. "Definition of public interest in English." English Oxford Living Dictionaries. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. https://en.oxforddictionaries.com/definition/us/public_interest
4. "Draft Common Frame of Reference." European Commission (2009). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. http://ec.europa.eu/justice/contract/files/european-private-law_en.pdf
5. "Estonian General Part of the Civil Code Act." (2002). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ee/ee056en.pdf>
6. „Ginant viešąjį interesą prokurorų pergale teisme – valstybei bus gražinta 186 ha žemės.“ Lietuvos Respublikos prokuratūra. 2016 spalio 14 d. <http://www.prokuraturos.lt/lt/naujienos/ikiteisminiai-tyrimai-ir-viesojo-intereso-gynimas/ginant-viesaji-interesa-prokuroru-pergale-teisme-valstybei-bus-grazinti-186-ha-zemes/4949>
7. "Grazhdanskij kodeks Rossijskoj Federacii" [The Civil Code of Russian Federation]. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.grazkodeks.ru/gzk-glava-9/gz-statia-179/>
8. "Il codice civile Italiano." [The Civil Code of Italy] (1942). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.altalex.com/documents/news/2014/11/18/delle-misure-di-protezione-delle-persone-prive-in-tutto-od-in-parte-di-autonomia> ;
9. "Meaning of "interest" in the English Dictionary." Cambridge Dictionary. Žiūrėta 2016 spalio 17 d. <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/interest>
10. "The Constitution of the United States. The Bill of Rights and All Amendments." (1788) Žiūrėta 2016 lapkričio 14 d. <http://constitutionus.com/>
11. "The Principles of European Contract Law 2002 (Parts I, II, III)". Lex Mercatoria. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>
12. „Kas yra interesas? Terminų žodynas.“ Žodynas.lt. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/I/interesas>
13. „Kas yra viešas? Terminų žodynas.“ Žodynas.lt. Žiūrėta 2016 spalio 17 d. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/v/viesas>
14. „Lietuvos Respublikos Seimo Antikorupcijos komisijos 2003-04-09 išvada dėl viešojo intereso gynimo civiliniame procese.“ Lietuvos Respublikos Seimas. Žiūrėta 2016 spalio 24 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad4/W3_VIEWER.ViewDoc-p_int_tekst_id=24637&p_int_tv_id=4393&p_org=0.htm
15. "Malyj akademicheskij slovar' russkogo jazyka. Interes". [The Small Academic Dictionary of Russian Language. Interest]. Classes. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. <http://www.classes.ru/all-russian/russian-dictionary-synonyms-term-26649.htm>

16. „Politologija. Slovar'. Obshhestvennyj interes“. Akademik. Žiūrėta 2016 spalio 11 d. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/1965/%D0%9E%D0%B1%D1%89%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9>
17. „Vartotojų asociacijų sąrašas.“ Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.vvtat.lt/index.php?3397882113>
18. Petravičienė, Stasė. „Viešojo intereso gynimo problemos.“ Konferencijos „Viešasis interesas ir jo gynimas“ medžiaga. Lietuvos Respublikos Seimas. 2011 balandžio 8 d. http://www3.lrs.lt/docs3/kad6/w6_istorija.show6-p_r=7992&p_d=111937&p_k=1.html

Teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 74, 2262 (2000).
2. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 36, 1340 (2002). Galiojanti 2016-07-15 redakcija.
3. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 49, 80, 182 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 261-1 straipsniu bei XXIV-1 skyriumi įstatymas.“ TAR 3570 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/bb8b1d50b57e11e3ad2eed5a4e1b7108>
4. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 85, 4126 (2011).
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Valstybės žinios* 32, 1316 (2003).
6. „Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas“. *Lietuvos aidas* 240 (1991). Galiojanti 2013-06-28 redakcija.
7. „Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 81, 1514 (1994). Galiojanti 2015-07-01 redakcija.
8. „Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai.“ *Valstybės žinios* 46, 2281 (2012).
9. „Lietuvos Respublikos psichinės sveikatos priežiūros įstatymas.“ *Valstybės žinios* 53, 1290 (1995). Galiojanti 2005-07-25 redakcija.
10. „Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 1, 1120 (1995).
11. „Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių turto valdymo, naudojimo ir disponavimo juo įstatymas.“ *Valstybės žinios* 54, 1492 (1998).
12. „Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas.“ *Valstybės žinios* 94, 1833 (1994). Galiojanti 2016-11-15 redakcija.
13. „Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas.“ *Valstybės žinios* 67, 1659 (1997). Galiojanti 2016-01-01 redakcija.
14. „Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas.“ *Valstybės žinios* 84, 2000 (1996). Galiojanti 2016-01-01 redakcija.
15. „Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. balandžio 28 d. nutarimas Nr. 486.“ *Valstybės žinios* 51, 1785 (2001).
16. „Rekomendacijos dėl viešojo intereso gynimo.“ TAR 778 (2014). <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71968cc08a7711e3adad91663975b89f>

Teismų praktika

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-552/2000.“

2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-223/2000.“
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-1365/2000.“
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-518/2002.“
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-1596/2002“.
6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2003.“
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-589/2003.“
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-150/2004.“
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 23 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-386/2004.“
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451/2005.“
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-647/2005.“
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-30/2006.“
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006.“
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2006.“
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-92/2007.“
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-310/2007.“
17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-458/2007.“
18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2007.“
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-578/2007.“
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-57/2008.“
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-38/2008.“
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. rugpjūčio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-297/2008.“
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-494/2008.“
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-595/2008.“

25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-583/2008.“
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-617/2008.“
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-532/2009.“
28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-25/2009.“
29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-278/2009.“
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-333/2009“.
31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje bylos Nr. 3K-3-323/2009.“
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-319/2009.“
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-421/2009.“
34. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-141/2010.“
35. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-177/2010.“
36. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-143/2010.“
37. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gegužės 31 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-240/2010.“
38. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-11/2010“.
39. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-480/2010.“
40. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-546/2010.“
41. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2010.“
42. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-46/2011.“
43. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-149/2011.“
44. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-155/2011“.
45. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-258/2011.“
46. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2011.“
47. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-523/2011.“

48. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. sausio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-109/2012“.
49. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2012“.
50. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-501/2012.“
51. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-520/2012.“
52. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-40/2013.“
53. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-2/2013.“
54. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 6 d. nutartis, civilinėje byloje Nr. 3K-3-271/2013.“
55. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-291/2013.“
56. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-536/2013.“
57. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-454/2014“.
58. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-414/2014.“
59. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2014“.
60. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-511/2014.“
61. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-585/2014.“
62. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-284-219/2015“.
63. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-471-611/2015“.
64. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502-916/2015“.
65. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-502/2015.“
66. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-562-695/2015“.
67. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-584-378/2015“.
68. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-75-916/2016“.
69. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-138-969/2016.“
70. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-253-421/2016.“

71. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-280-611/2016“.
72. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-342-686/2016.“

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimai

1. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. gegužės 6 d. nutarimas byloje Nr. 13/96.“
2. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. balandžio 2 d. nutarimas byloje Nr. 18/99.“
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03.“
4. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas byloje Nr. 14/02.“
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas byloje Nr. 35/03-11/06.“

Kitų Lietuvos Respublikos teismų praktika

1. „Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. kovo 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-158/2007“.
2. „Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. birželio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-492/2009“.
3. „Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-419/2011“.
4. „Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-934/2013.“
5. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-937/2014.“
6. „Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. liepos 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-816-157/2015.“
7. „Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008-07-25 nutartis administracinėje byloje Nr. A-146-335-08.“
8. „Panevėžio apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-670-227/2015.“

Užsienio teismų praktika

1. *Height v. Height*, 187 N.Y.S.2d 260 (Sup. Ct. 1959).
2. *Hornor v. Graves* (1831) 131 Eng. Rep. 284, 287.
3. *Liebman v. Rosenthal*, 57 N.Y.S.2d 875, 877 (N.Y. Sup. Ct. 1945), *aff'd*, 59 N.Y.S.2d 148 (N.Y. App. Div. 1945).
4. *Mahoney v. Lincoln Brick Co*, 304 Mich 694, 8 NW2d 883 (1943).
5. *Mitchel v. Reynolds*, 1 P. Wms. 181, 24 E.R. 347 (Q.B. 1711).
6. *Nebbia v. New York*, 291 U.S. 502,523 (1934).
7. *Ritchie v. People*, 40 N.E. 454, 455 (Ill. 1895).

8. *Sherman v. Burton*, 165 Mich 293, 130 NW 667 (1911).
9. *Slaughter-house*. 83 U.S. (16 Wall) 36 (1873).
10. *Yuk Fung Ma v. J.C. Sake Inc.* NY Slip Op 50999(U) [31 Misc 3d 1234(A)] (2011).
http://www.courts.state.ny.us/Reporter/3dseries/2011/2011_50999.htm

Kiti dokumentai

1. „Asmenų aptarnavimo Lietuvos Respublikos prokuratūroje tvarkos aprašas.“ TAR (2014)
<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/b8d796d04aff11e4a8328599cac64d82>
2. “Restatement (Second) of Contracts.” The Americal Law Institute at Washington, D.C., May 17, 1979, St. Paul, Minn (American Law Institute Publishers, 1981). Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d. <http://www.nylitigationfirm.com/files/restat.pdf>
3. Lietuvos Respublikos generalinės prokuratūros 2014-05-20 raštas Nr. 17.2.-6217 „Dėl valstybinio audito ataskaitos „Viešojo intereso gynimo organizavimas“ projekto“.
4. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2014 metais ataskaita.“ Lietuvos Respublikos prokuratūra. Žiūrėta 2016 lapkričio 11 d.
<http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2015/12/ataskaita-2014.pdf>
5. „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2015 metais ataskaita.“ Lietuvos Respublikos prokuratūra. 2016 kovo 3 d.
<http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2016/03/prokuraturos-veiklos-2015-m-ataskaita-2016-03-30.pdf>
6. „Seimo kontrolieriaus pažyma Nr. 4D-2014/1-138 dėl skundo prieš Nacionalinę žemės tarnybą prie Žemės ūkio ministerijos.“ Lietuvos Seimo kontrolieriai. Seimo kontrolierių įstaiga. Žiūrėta 2016 spalio 26 d. <http://www.lrski.lt/lt/seimo-kontrolieriu-pazymos/download/2-seimo-kontrolieriu-pazymos/7610-pazyma-del-skundo-pries-nacionaline-zemes-tarnyba-prie-zemes-ukio-ministerijos.html>
7. „Viešojo intereso gynimo organizavimas. Valstybinio audito ataskaita.“ Valstybės kontrolė. 2014 gegužės 23 d.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe kalbama apie viešojo intereso gynimo ypatumus sandorių negaliojimo bylose, analizuojama viešojo intereso samprata Lietuvos ir užsienio teisės doktrinoje bei teismų praktikoje. Nagrinėjama prokuroro dalyvavimo civiliniame procese reikšmė jam reiškiant ieškinius dėl sandorių pripažinimo negaliojančiais, jo funkcijas reguliuojančios teisės normos bei jų įgyvendinimas Lietuvos Respublikos teisėje. Taip pat skiriamas dėmesys kitų valstybės ir savivaldybių institucijų vykdomam viešojo intereso gynimui sandorių negaliojimo bylose. Be to, analizuojamos teismų praktikos tendencijos pripažįstant sandorius, pažeidžiančius viešąjį interesą bei viešąją tvarką, negaliojančiais Lietuvoje lyginant su užsienio šalių teismų sprendimais. Atkreipiamas dėmesys į viešojo intereso gynimo galimybę Lietuvos Respublikos teisėje, kai reiškiamas ieškinyje dėl nugrinčijamo sandorio.

Raktiniai žodžiai: *viešasis interesas; viešojo intereso gynimas; negaliojantys sandoriai; viešoji tvarka*

ANNOTATION

This final master thesis discusses the peculiarities of defending public interest in invalid transaction cases. It analyses their conception of public interest in the context of the legal doctrine of Lithuania, foreign countries, and the case law. Also examined is the importance of the prosecutor's participation during the civil procedure, the legal norms which regulates the prosecutor's functions, and implementation in the law of the Republic of Lithuania. In addition, this thesis focuses on the defence of public interest in cases that are carried out by other institutions of the state and municipality. Moreover, the tendencies of invalidity of transactions cases to be against public interest and public policy are analysed comparing Lithuanian and foreign case law. Attention is drawn to the ability to defend public interest in the law of the Republic of Lithuania when the claim for voidable transaction is brought.

Keywords: *public interest; defense of public interest; invalid transactions; public policy*

VIEŠOJO INTERESO GYNIMAS SANDORIŲ NEGALIOJIMO BYLOSE

SANTRAUKA

Magistro baigiamojo darbo „Viešojo intereso gynimas sandorių negaliojimo bylose“ tikslas yra išanalizuoti viešojo intereso gynimo sandorių negaliojimo bylose sąlygas bei subjektus, galinčius ginti viešąjį interesą šiose bylose. Tyrimo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: 1) išanalizuoti viešojo intereso sampratą ir jo gynimo civiliniame procese ypatumus; 2) išskirti viešojo intereso gynimo sandorių negaliojimo bylose subjektus ir išanalizuoti priemones, kurias jie gali naudoti viešajam interesui ginti; 3) nustatyti viešojo intereso gynimo sąlygas ir teismų praktikos problemas niekinių sandorių atveju; 4) išnagrinėti viešojo intereso gynimo nuginčijamų sandorių atveju galimybes Lietuvos Respublikos civiliniame procese.

Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys dėstymo dalys ir išvados. Pirmojoje darbo dalyje analizuojama viešojo intereso samprata bei jo gynimo civilinėse bylose ypatumai. Antrojoje darbo dalyje išskiriami ir nagrinėjami subjektai, turintys teisę ir pareigą ginti viešąjį interesą teisme pareiškiant ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu. Trečioji baigiamojo darbo dalis skirta atskleisti bylų dėl niekinių sandorių pripažinimo negaliojančiais nagrinėjimo teisme ypatumus, kai prokurorui ar kitoms valstybės institucijoms kyla pareiga ginti viešąjį interesą. Be to, analizuojamos vertybės, kurios gali būti pažeidžiamos tam tikrų rūšių nuginčijamais sandoriais bei siekiama nustatyti, ar viešasis interesas gali būti ginamas net ir tose bylose, kuriose nagrinėjamas klausimas dėl nuginčijamų sandorio negaliojimo. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Išanalizavus, kaip viešojo intereso sąvoka aiškinama teisės doktrinoje bei teismų praktikoje, padaryta išvada, jog viešasis interesas prokuroro ar kitų valstybės ar savivaldybių institucijų civilinėje byloje galėtų būti ginamas tik tuo atveju, kai yra nustatytas Konstitucijoje įtvirtintos ir saugomos vertybės pažeidimas. Kita būtina tokio pažeistų interesų gynimo sąlyga – ieškinį pareiškia subjektas, turintis tokią teisę, remiantis įstatymų normomis. Be to, pažeidimas turi būti tokio pobūdžio, kad, ieškinį teikiančio subjekto nuomone, viešasis interesas negalėtų būti apgintas kitais alternatyviais būdais, paliekant sandorį galioti. Teikiant tokį ieškinį, be kitų privalomų sąlygų, būtina įgyvendinti ir sandorio nuginčijimo sąlygas, taikomas konkrečios rūšies sandoriams.

THE DEFENSE OF PUBLIC INTEREST IN INVALID TRANSACTIONS CASES

SUMMARY

The aim of final master thesis „The Defense of Public Interest in Invalid Transactions Cases“ is to analyse conditions of the public interest defense in cases of invalid transactions and subjects which may defend the public interest in the occasion of invalid transaction. To achieve the aim of research following tasks were brought up: 1) to analyse the conception of the public interest and peculiarities of its defense in the civil procedure; 2) to distinguish the subjects which may carry out the defense of public interest and analyse the measures which they can use for the defense of public interest in cases of invalid transactions; 3) to identify the conditions of the public interest defense and problems of void transactions in the case law; 4) to examine the possibility of public interest defense in cases of voidable transactions in the civil procedure of the Republic of Lithuania.

The final thesis is composed of introduction, three chapters and conclusions. In the first part the conception of public interest and peculiarities of its defense in the civil cases are analysed. The subjects which have right and duty to defend the public interest bringing a claim for invalidation of transaction are distinguished and analysed. The third part of final thesis is intended for disclosure of peculiarities of cases of void transactions when a duty to protect public interest arises for the prosecutor or other state institutions. Furthermore, values which can be breached by some kind of voidable transactions are analysed, and is seeking to determine, whether public interest may be defended even in those cases where the question of voidable transaction is examined. The conclusions are presented in the end of the thesis.

After analysing the notion of the public interest in the legal doctrine and case law, the conclusion was made that the public interest may be defend by the prosecutor or institutions of the state or municipality in the civil case only in the occasion when the breach of value established and protected by the Constitution is set. Also, the mandatory condition of public interest defense – the subject which has such right in accordance to legal acts brings a claim. Moreover, the breach is should be that kind, that in the view of the subject which brings a claim to court there is no alternative way to defend public interest, leaving a transaction in force. It is necessary, *inter alia*, other mandatory conditions, to accomplish the conditions of invalidity of transactions which are applied to the certain kind of invalid transaction when the claim is brought to the court.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016 -12 -16

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Teisės fakulteto civilinės teisės specializacijos

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentė Rasa Grėbliūnaitė,

(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Viešojo intereso gynimas sandorių negaliojimo bylose“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų

metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)